

Preot Sorin-Toader Clipa

FONDUL BISERICESC AL BUCOVINEI ȘI LICHIDAREA LUI (1948 - 1949)

Editura Universității „Ștefan cel Mare” Suceava

Preot Sorin-Toader Clipa

**FONDUL BISERICESC AL
BUCOVINEI
ȘI
LICHIDAREA LUI
(1948-1949)**

**Tipărită cu binecuvântarea
Înalt Prea Sfințitului
PIMEN
Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților**

Editura Universității „Ștefan cel Mare” Suceava
- 2006 -

Coperta I: Harta proprietăților Fondului bisericesc ortodox român al Bucovinei la 1910, după Silviu Dimitrovici, *Istoricul și organizarea Pădurilor Fondului Bisericesc Ortodox Român din Bucovina*.

Coperta IV: Extras din Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Naționale, fond *Administrația Fondului bisericesc ortodox român al Bucovinei*, Dosar nr. 12/1945, f. 44.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CLIPA, SORIN TOADER

Fondul bisericesc al Bucovinei și lichidarea lui: 1948-1949

Sorin-Toader Clipa - Suceava

Editura Universității din Suceava, 2005

ISBN 973-666-165-2

281.95(498.6)

Referenți științifici:

- Prof. univ. Mihai Iacobescu
- Prof. univ. Dumitru Vitcu
- Catedra de Istorie (Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava)

Mulțumiri tuturor celor care au ajutat la apariția acestei lucrări.

Cuprins

Cuvânt înainte	5
Un act de dreptate istorică întru apărarea și afirmarea adevărului istoric	7
Introducere	9
Constituirea Fondului bisericesc și funcționarea lui sub guvernul galițian de la Lemberg (Lvov)	15
Situația Fondului în perioada cât Bucovina a existat ca Ducat autonom (1861-1918)	45
Funcționarea Fondului în perioada interbelică	61
Situația Fondului bisericesc după cel de-al II-lea război mondial	78
Procesul de naționalizare și lichidare al Fondului bisericesc	94
Concluzii	109
Schlussfolgerungen (trad. de Ingo Göldner).....	112
Bibliografie	115
A N E X E	119

CUVÂNT ÎNAINTE

Mijlocitoarea pe calea mântuirii între om și Dumnezeu, Biserica este o instituție divino-umană, care, pe lângă misiunea de a împărtăși celor chemați din lumina dumnezeiască, are și datoria de a transforma vremelnicia bunurilor materiale, încredințate nouă temporar, în trăinicie, iar aceasta se poate realiza prin într-ajutorarea săracilor, a „fraților mai mici ai lui Hristos” (Matei 25, 40), care, potrivit cuvântului Sfintei Scripturi, înseamnă împrumut dat lui Dumnezeu: „Cine pe săraci ajută, pe Dumnezeu împrumută” (Pilde 19, 17). Numai în acest fel, prin colaborare cu Dumnezeu și folosirea bună a propriei libertăți, printr-o viețuire în virtute putem dobândi nădejdea întâmpinării veșniciei printr-un răspuns bun dat la înfricoșata judecată a lui Hristos.

Administrarea mijloacelor materiale, dobândite de Biserică și închinat lui Dumnezeu, spre folosul fiilor Lui și îngrijirii sfintelor locașuri de închinare trebuie făcută însă cu frica lui Dumnezeu, deoarece nepurtarea de grijă a acestor averi și înstrăinarea lor atrage după sine mânia Domnului.

Din păcate, am asistat, în decursul istoriei, la văduvirea Bisericii strămoșești de proprietățile lăsate de fericirii înaintași și marii noștri ctitori de biserici și așezăminte de binefacere de către oameni atei, lepădați de Dumnezeu, aflați chiar la conducerea țării. Astăzi participăm cu tristețe la refuzul retrocedării bunurilor Bisericii din partea celor care s-au lepădat, în 1989, de crezul comunist, ateu, dar care au fost înșelați de lăcomie, de dorința grabnică de înavuțire, pe căi necinstite, fapt care a dus la pierderea echilibrului conștiinței de sine.

De aceea, nu putem decât să apreciem atitudinea împăraților Austriei care, după ocuparea Bucovinei, deși au luat în administrare averile mănăstirilor, au respins ideea formulării unui decret de confiscare, demonstrând astfel respect față de proprietatea Bisericii și față de canoanele Bisericii Universale.

Lucrarea de față, pe care ne-o propune părintele Sorin-Toader Clipa, este un studiu aprofundat asupra Fondului Bisericesc al Bucovinei, în care autorul, făcând apel la documente, analizează și face cunoscut generațiilor de după 1989 lucrarea diabolică a foștilor slujitori ai doctrinei comuniste. Aceștia erau înstrăinați de valorile spirituale și culturale ale neamului și credinței noastre strămoșești, create și păstrate în Bucovina, opere și repere unice de renaștere spirituală, de care s-a bucurat trecutul, pe care le prețuiește prezentul și din care se va împărtăși viitorul și care solicită o îngrijire permanentă și costisitoare.

Totodată, ea atrage atenția asupra lucrării dintotdeauna a Bisericii, **Filantropia**, iubirea creștină, întrajutorarea oamenilor aflați în suferințe și

lipsuri materiale, activitate care necesită resurse finaciare și materiale care se găsesc numai în averea Bisericii din Bucovina, **Fondul Bisericesc**.

Cartea rămâne astfel un DOCUMENT care îndeamnă la reflecție, dar și la trezirea conștiinței că nu putem rămâne nepăsători la drama aceasta care se derulează chiar sub ochii noștri.

= P I M E N

+ *Bimney*
ARHIEPISCOP AL SUCEVEL ȘI RĂDĂUȚILOR

Un act de dreptate istorică întru apărarea și afirmarea adevărului istoric

După o trudă serioasă, migăloasă, riguroasă, însoțită și însuflețită de pasiune, dar și de rațiune – aceea de a descifra, analiza și releva destinul întortocheat și învolburat al daniilor făcute mănăstirilor și schiturilor din nordul Moldovei vreme de peste patru veacuri, de către domnii țării, de către boieri sau credincioșii de rând, pentru pomenirea și iertarea păcatelor lor, ale părinților, moșilor și strămoșilor lor – părintele doctorand Sorin-Toader Clipa oferă luminii tiparului un dens și valoros rezumat al lucrării sale de doctorat, privind constituirea, funcționarea și lichidarea Fondului Bisericesc al Bucovinei.

Lucrarea de față constituie un aspect fundamental al istoriei tragice, cu destin mioritic, a Bucovinei, din ultimii două sute de ani și mai bine, când s-a încercat și în parte s-a și reușit, timp de 144 de ani, între 1774-1918, de către Imperiul Habsburgic, apoi, între 1940-1990, de către Imperiul Sovietic și după 1991 de către Ucraina, deznăționalizarea, înstrăinarea și chiar lichidarea ființei naționale românești, dacă nu în totalitate, măcar într-o jumătate, cea de nord, din vechea provincie istorico-geografică a Țării de Sus, a zonei Moldovei.

Este vorba de extrem de numeroase, variate și bogate danii, între care 267 de moșii (răsfirate în mai toate ținuturile, de la Carpați până la Nistru) cu teren agricol, munți, păduri, braniști, fânețe, pășuni, sate de clăcași, sălașe cu robi țigani și tătari, mori, velnițe, sladnițe, dughene, cârciume, depozite de mărfuri, iazuri, iezere, râuri cu pește, podgorii, vămi, scutiri de dări și tot felul de angarale etc., averi imense, care au fost luate și secularizate în timpul împăratului Iosif al II-lea, în 1783, și transformate într-un uriaș „trust” economic, Fondul Bisericesc al Bucovinei, destinat oficial, conform Regulamentului din 1786, „pentru plata cheltuielilor de întreținere necesare pentru personalul bisericesc, școli, binele clerului, al religiei și al omenirii”. În fapt, acest fond a fost licitat, arendat și acaparat de coloniști și imigranți alogeni, iar dintr-un teritoriu românesc, uninațional, Bucovina a fost transformată într-un mozaic de 12 grupuri etnice și 10 confesiuni, Fondul Bisericesc devenind unul din instrumentele principale ale politicii austriece. Astfel în 1864, aflat într-o vizită în Bucovina „spre a studia stabilimentele agricole și sistemul de cultură”, savantul și economistul român P. S. Aurelian se întreba cu durere: „Într-o țară cu totul românească, într-un stat ale cărui venituri din Fondul religionar al Bisericii române sunt atât de însemnate, se spune, fără nici o sfială, că se urmărește lățirea culturii și civilizației germane. Dar ce ar zice, oare, dacă ar fi cu puțință să iasă din morminte,

nemuritorii și glorioșii fondatori și înzestrători ai mănăstirilor din Bucovina, atât domnii iluștri, cu Ștefan cel Mare în frunte, atâți boieri, atâți cetățeni români, când ar vedea că din fondurile lăsate de dânsii și cu veniturile unei țări române se lucrează pentru propaganda culturii germane și pentru peirea neamului românesc din vechile ținuturi ale Moldovei?”.

În timpul primului război mondial, Rusia, lacoma noastră vecină și „aliată” în cadrul Antantei, elabora și discuta în mare secret, în cabinetul de la Petersburg, posibilitatea ca la sfârșitul operațiunilor militare să dispună „de dreptul absolut asupra întregii Bucovine”, invocând ca argument „poziția ei geopolitică și însemnătatea strategică, bogăția bisericilor și mănăstirilor, pământul fertil, Universitatea din Cernăuți, care ar fi devenit o Academie teologică pentru întreaga lume creștin-ortodoxă”. Ceea ce n-au reușit să facă generalii țarului au săvârșit, pe jumătate, trupele lui Stalin, în 1940.

...Studiind, cercetând și confruntând informațiile și concluziile din scrierile înaintașilor și contemporanilor, cu date din arhivele românești și străine, cerând și obținând unele știri și hărți de mare valoare de la Viena, părintele Sorin-Toader Clipa a realizat o imagine bogată, nuanțată, științifică asupra soartei averilor mănăstirești din ultimele trei veacuri. Textul propriu-zis al lucrării este clar, curgător, convingător, completat de prețioase anexe, privind proprietățile lăcașurilor de cult, colonizările făcute pe moșiile mănăstirești, lista ocoalelor silvice, suprafața pădurilor de pe teritoriile Fondului Bisericesc și cantitățile de lemn exploatat la o anumită dată (în 1944/45), statistica veniturilor și cheltuielilor pe anii 1873-1910, prețul lemnului de construcție pe diferiți ani, din diverse ocoale silvice, bunurile patrimoniului ocupate în timpul invaziei sovietice și valorile Fondului Bisericesc rămase în partea ocupată a Bucovinei, inventarul pe anii 1945 și la data lichidării Fondului, în 1948/1950. Lucrarea se încheie cu o bogată bibliografie, izvoare, lucrări românești și străine, precum și un rezumat în limba germană, ceea ce îi sporește valoarea științifică și permite introducerea informațiilor și concluziilor în circuitul istoriografiei universale.

Ne aflăm, așadar, în fața unei lucrări de mare însemnătate și actualitate pentru aflarea, apărarea și afirmarea adevărului istoric în una din problemele cele mai spinoase și serioase ale Bucovinei.

prof. univ. dr. Mihai Iacobescu

Introducere

Moto: „De aceea guvernul austriecesc, înaintea venirii contelui Hohenwart la minister, era un guvern de parveniți, stăpâniți, ei la rîndul lor, de hetere. După căderea contelui, regimul „bursei” a reînceput, neutralizat întrucîtva de blestemele populațiilor ruinate de la un capăt al imperiului la celălalt. Astfel dar, era firesc ca predecesorii lui Hohenwart, care în viața lor n-au simțit instinctul respectării proprietății, să răspundă într-un rînd bucovinenilor că „fondul religionar greco-oriental nu ar fi al Bisericei, ci al guvernului”. Noi nu ne putem nici închipui măcar o asemenea lipsă de orice simț de pudoare. Și nici în Austria n-ar fi cutezat nimeni pînă la acești parveniți să ridice pretenții asupra averii unei Biserici neatîrnate, neconfundabile cu statul austriac.”

Mihai Eminescu

Încă de la începuturile ei, Biserica a dispus și de anumite fonduri materiale necesare activității ei pastoral-misionare și de caritate. Primii creștini aduceau averile lor și le puneau la picioarele Apostolilor pentru a fi împărțite celor nevoiași, orfani și văduve. Tot în timpul Sfinților Apostoli se organizau colecte pe la diferite biserici pentru a veni în ajutor fraților creștini ce locuiau în diferite zone lovite de calamități. Așadar, acest sistem de întrajutorare creștin necesita anumite fonduri materiale. Când numărul comunităților creștine a crescut, Sfinții Apostoli au rânduit diaconi, preoți și episcopi care, pe lângă activitatea lor sacerdotală, aveau îndatorirea de a se îngriji de cele necesare Bisericilor lor, precum și buna lor administrare. În perioada grea a persecuțiilor, organizarea bisericească a avut mult de suferit, însă a reușit să supraviețuiască cu multă vigoare datorită curajului nenumăraților martiri.

Prin Edictul de la Milano din 313, împăratul Constantin cel Mare dăruia creștinismului libertate deplină, anula toate hotărârile anterioare emise de împărații persecutori și retroceda Bisericii lăcașurile de cult și averile confiscate (Ioan Rămureanu, *Istoria bisericească universală*, 1992). În aceste condiții, Biserica s-a putut reorganiza liber prin convocarea sinoadelor ecumenice și locale care au emis mai multe canoane și cu privire la modul de administrare a averilor bisericești. Dispunând de diferite fonduri provenite din donațiile credincioșilor, Biserica a pus bazele unor celebre școli catehetice, ca cele din Alexandria (sec. al II-lea), Antiohia (sec. al III-lea), Cezareea Palestinei (sec. al

III-lea) și Edesa (sec. al III-lea), mănăstiri, orfelinate și spitale, multe din acestea fiind fondate în sec. al IV-lea și al V-lea de mari ierarhi ai Bisericii, ca Sf. Vasile cel Mare și Sf. Ioan Hrisostom. Același lucru l-au făcut și ierarhii din Țările Române, care au pus bazele primelor școli, orfelinate și bolnițe. Astfel, la 1619, mitropolitul Anastasie Crimca înființa la Suceava primul spital din țară. Așadar Biserica, asemenea unei mame iubitoare de fii, s-a îngrijit mereu de toate nevoile sufletești și trupești ale oamenilor.

Bisericile și mănăstirile erau ctitorite atât de împărați, cât și de persoane înstărite care se îngrijeau să le înzestreze cu cele necesare cultului și clerului. Construirea unei biserici, precum și înzestrarea ei erau fapte evlavioase și un câștig în lucrarea de mântuire a sufletului. Persoana care ridica o biserică sau mănăstire primea titlul onorific de ctitor. El și urmașii lui erau pomeniți la slujbe, avea dreptul de a recomanda episcopului pe viitorul slujitor spre a fi hirotonit, putea fi zugrăvit în interiorul bisericii, putea fi înmormântat lângă ctitoria sa, avea un loc rezervat în biserică și altele. Ctitorul făcea dania sa pe vecie, întărind-o printr-un act de danie care se încheia de obicei cu un blestem rostit asupra celor ce ar îndrăzni să profaneze, să jefuiască sau să înstrăineze dania sau ctitoria sa. Aceste privilegii sau concesiile acordate ctitorului din partea Bisericii au devenit cu timpul obiceiuri și, în cele din urmă, legi pozitive bisericești, cunoscute sub denumirea de dreptul ctitorului în Răsărit sau dreptul de patronat, întâlnit în Apus.

Acest drept a fost codificat în Biserica orientală de către împăratul Justinian I (527-565) în *Novela* 123, cap. 18. Justinian s-a ocupat tot mai intens de treburile bisericești, emițând legi privitoare la organizarea Bisericii. El s-a ocupat cu de-amănuntul de organizarea mănăstirilor, de organizarea așezămintelor de asistență socială a Bisericii și de o mulțime de alte treburile bisericești, așa încât legislația sa în materie bisericească reprezintă ca volum mai mult decât legislația tuturor sinoadelor ecumenice și locale laolaltă (Ioan Floca, *Drept canonic ortodox*, vol. II, 1990). Imperiul bizantin s-a impus țărilor învecinate prin cultura și legislația sa statală și bisericească, legi care s-au împământenit cu timpul și în Țările Române. În Moldova această legislație a fost pusă în practică în sec. al XV-lea, în timpul lui Alexandru cel Bun. Cu timpul, multe dintre aceste rânduieli s-au pierdut din cauza neștiinței și uitării, lucru care l-a determinat pe voievodul Grigorie al III-lea Ghica să emită tot în Moldova un hrisov, la 15 iulie 1764, care se baza pe *Novela* 67 a lui Justinian. Prin acest hrisov erau reglementate condițiile necesare pentru ridicarea unei biserici, conform Canonului 17 al Sinodului VII ecumenic, în care se insistă asupra obligațiilor pe care le are cel care dorește să ridice o biserică (Dimitrie Dan, *Das Patronat...*, 1904). La fel erau reglementate

cele cu privire la modul de administrare a bunurilor bisericești, căci potrivit canoanelor bisericești emise la sinoadele ecumenice și locale, clericii (preoții și episcopii) au obligația de a administra, apăra și păstra neștirbită averea Bisericii (Nicodim Sachelarie, *Pravila bisericească*, 1999).

Domnii români, urmând pilda împăraților bizantini, au ridicat numeroase mănăstiri și biserici, pe care le-au înzestrat cu privilegii și danii bogate spre pomenirea lor și dăinuirea neamului românesc. La fel au fost ctitorite mănăstiri și biserici de către boieri, mazili, episcopi, călugări și oameni de rând. Spre deosebire de bisericile de mir, mănăstirile slujeau intereselor generale ale țării, fiind adevărate centre spirituale și de cultură, bastioane de apărare la vreme de primejdie, școli, bolnițe și ateliere de pictură, sculptură, gravură, miniatură, broderie și caligrafie.

După ce partea de nord a Moldovei a fost detrunchiată și alipită la Imperiul habsburgic, Biserica de aici, cu scaunul episcopal de la Rădăuți, a avut de suferit schimbări radicale. Stăpânirea austriacă, cu toate că avea în frunte un monarh care promulgase în 1781 un patent de toleranță religioasă, nu vedea cu ochi buni continuarea legăturilor firești între scaunul mitropolitan din Iași și Episcopia Rădăuților, ca episcopie sufragană. Pentru a împiedica orice fel de relație între românii despărțiți de cordonul sanitar și pentru a stinge orice năzuință națională, noii stăpânitori au scos Episcopia Rădăuților, respectiv Episcopia Bucovinei, de sub jurisdicția Mitropoliei Moldovei și au declarat-o mai întâi „Episcopie exemptă” (autonomă), ca mai apoi să fie trecută, fără voia românilor, sub jurisdicția Mitropoliei sârbești de la Karlowitz, unde era subordonată pe atunci și Episcopia Transilvaniei.

Politica mercantilă și antimonastică a împăratului Iosif al II-lea, adept al ideilor iluministe, s-a răsfrânt și asupra Bisericii din Bucovina. Mănăstirile, cu excepția a trei dintre ele, au fost desființate, călugării au fost nevoiți să părăsească țara, toate averile mănăstirești și episcopești, provenite din danii ale ctitorilor și donatorilor ortodocși români au fost inventariate și trecute în administrarea oficială a statului, constituindu-se într-un Fond religios, care avea o vistierie proprie, separată de cea a statului numită „Religionscasse”, adică „casa religioasă”. Potrivit dispozițiilor împăratului, concretizate în Regulamentul duhovnicesc de la 1786, veniturile acestui Fond religios erau destinate exclusiv pentru întreținerea Bisericii greco-orientale (ortodoxe) și a școlilor ei confesionale din Bucovina. Conducerea „Fondului religios greco-oriental al Bucovinei” a fost încredințată unor economi laici, bine plătiți, oameni străini de neamul și credința autohtonilor, fideli politiciii statului. Episcopului și Consistoriului episcopesc le-a fost rezervat însă dreptul de a supraveghea buna administrare a Fondului, de a interveni la încheierea

contractelor de arendă și de a primi anual o dare de seamă asupra cheltuielilor și veniturilor care intrau în casa religioasă, unde dețineau o cheie. Vânzările și schimburile de moșii nu puteau fi făcute decât cu acordul episcopului și Consistoriului. Desființarea mănăstirilor și comasarea moșiilor bisericești într-un Fond religios s-a făcut în primul rând din motive economico-financiare, deoarece în felul acesta veniturile acestuia puteau fi impozitate mult mai ușor de către stat. Totodată trebuie subliniat faptul că prin constituirea Fondului religios moșiile mănăstirești și episcopești din Bucovina nu au fost confiscate de către statul austriac, așa cum greșit susțin unii dintre politicienii de astăzi, nostalgici ai partidului comunist, ci au fost luate numai în administrare, iar veniturile nu intrau în casa statului, ci în casa separată a Fondului sub supravegherea episcopului și a Consistoriului. Cu toate neajunsurile și abuzurile, comise mai ales în timpul guvernării galițiene, statul austriac a recunoscut permanent dreptul de proprietate al Bisericii Ortodoxe Române din Bucovina asupra Fondului ei bisericesc. Toți împărații austrieci, de la Iosif al II-lea până la Carol I, care a abdicat în 1918, au susținut, reafirmat și confirmat statutul special al Fondului bisericesc potrivit Regulamentului duhovnicesc din 1786 și au respectat dreptul de proprietate al Bisericii. Dacă Fondul bisericesc ar fi fost confiscat de către stat sau ar fi fost o proprietate a statului, atunci nu mai era nevoie ca statul să încheie contracte de arendă sau de închiriere cu Fondul, așa cum a fost cazul cu domeniile de la Rădăuți, arendate hergheliei statului, sau cu cele două cazărmi, închiriate armatei austriece și, după 1918, armatei române. Dacă Fondul bisericesc ar fi fost o proprietate a statului, atunci guvernatorii austrieci ai Bucovinei nu ar fi insistat între anii 1889-1890 să cumpere pentru herghelia statului suprafața de 17.200 iugăre din domeniul de la Rădăuți. Mitropolitul Silvestru Morariu Andrievici împreună cu membrii Consistoriului arhiepiscopesc s-au opus tranzacției și s-au adresat împăratului Francisc Iosif I (1848-1916), cerându-i să intervină în această chestiune, în calitate sa de protector și apărător al Bisericii și al Fondului. Împăratul, respectând dreptul de proprietate al Bisericii asupra Fondului și ținând cont de voința mitropolitului, a dispus încetarea presiunilor și sistarea tranzacției.

La fel au stat lucrurile atunci când unele dintre moșiile Fondului au fost expropriate împreună cu drepturile de servitute în vederea împrumutării țăranilor. Pentru moșiile expropriate, Fondul bisericesc, ca proprietar, a primit o sumă însemnată de desdăunare. Apoi, după mai mulți ani, a reușit să răscumpere și drepturile de servitute. Tot așa, statul român a despăgubit Fondul bisericesc pentru terenurile expropriate în vederea împrumutării țăranilor în urma aplicării Legii agrare pentru Bucovina din 1921.

Moșiile Fondului au putut fi vândute și înstrăinate numai în condițiile vitrege din perioada guvernării galițiene, când Biserica din Bucovina se afla sub păstorirea episcopului Daniil Vlahovici, un om aservit intereselor statului austriac și guvernului de la Lemberg, care nu s-a opus înstrăinării. La fel s-au petrecut lucrurile atunci când, din păcate, unii dintre ierarhii Bucovinei nu au reușit să se opună și să neutralizeze intențiile ascunse ale statului austriac care a umplut Bucovina de colonii, transformând-o într-un amalgam de etnii și culte.

În afară de vânzări, exproprieri, colonizări și înstrăinări, Fondul bisericesc a reușit, pe de altă parte, să cumpere însemnate suprafețe de teren de la particulari și de la stat. Așa au fost cumpărate și salvate de la faliment, în 1869, sub presiunea statului, băile lui Manz de la Iacobenii și Fundul Moldovei cu toate terenurile din jur și cu satele de băieși nemți. Apoi, în 1876, Fondul a mai reușit să cumpere de la statul austriac domeniile camerale, foste voievodale, de la Câmpulung și alte moșii, Băile de la Vatra Dornei, Fântâna de la Poiana Negri și multe altele.

Dreptul de proprietate al Fondului bisericesc a fost respectat mai departe și în perioada interbelică, când Bucovina întreagă era parte a Regatului român. Cu toate schimbările care au avut loc după unire, Fondul bisericesc al Bucovinei, reglementat prin Legea și Statutul Bisericii Ortodoxe Române din 1925, a continuat să funcționeze nestingherit până la cel de al doilea război mondial, când partea de nord a Bucovinei a fost ocupată de trupele bolșevice. După 23 august 1944, prefectii județelor Rădăuți și Suceava, profitând de haosul de după război, au exploatat pentru câteva luni proprietățile Fondului din aceste regiuni, intenționând chiar să treacă la confiscarea lor. Apoi Fondul bisericesc, reglementat fiind printr-o nouă lege emisă în 1946 de guvernul Petru Groza, a continuat să funcționeze în condițiile impuse de ocupația bolșevică, până la naționalizarea din 1948, când statul comunist a confiscat abuziv toate proprietățile. Fondul bisericesc a fost mai întâi constrâns de regimul politic să se întovărășească în 1947 cu C.F.R.-ul, constituind pentru scurt timp „Regia mixtă Fond. bis.- C.F.R.”, ca după 6 luni să fie transformată în Societatea anonimă „Domeniile Bucovina”, societate care a fost naționalizată în iunie 1948. Regimul comunist a mai lăsat Fondului doar trei ocoale silvice pe Valea Sucevei pentru a putea onora contractul de furnizare a materialului lemnos către Societatea sovieto-română „Sovromlemn”. În cele din urmă, Fondul bisericesc a fost desființat prin Decretul nr. 273 din 24 iunie 1949 care nu a fost publicat niciodată în „Monitorul Oficial”, așadar un act nul și neavenit. Potrivit decretului de mai sus, a fost constituită o Comisie de lichidare alcătuită din tovarăși de la București, care au inventariat amănunțit toate proprietățile Fondului pe fiecare ocol silvic în parte, înregistrând o

suprafață de 192.468, 41 ha de teren forestier. Potrivit aceluiași inventar, la Școala de brigadieri silvici din Rădăuți, proprietate a Fondului, au fost înregistrate 10 clădiri, toate situate în orașul Rădăuți, și o suprafață de 16 ha, 24 ari și 60 mp teren agricol.

Ca urmare a evenimentelor și schimbărilor politice din 1989, a fost reactivată și Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților, instituție bisericească desființată de regimul comunist în 1950 și îndreptățită astăzi să solicite statului român retrocedarea tuturor bunurilor imobile confiscate abuziv timp de mai bine de jumătate de veac. La 11 aprilie 2000, prin sentința civilă nr. 109 a Tribunalului Suceava s-a hotărât acordarea de personalitate juridică Fundației umanitare „Fondul Bisericesc Ortodox Român al Bucovinei” prin înregistrarea acestei fundații în registrul special al instanței. Demersurile Eparhiei Sucevei și Rădăuților de a redobândi proprietățile Fondului bisericesc s-au lovit de împotrivirile unor politicieni școliți la Moscova sau la Academia comunistă „Ștefan Gheorghiu”, care nu au cum să înțeleagă ce înseamnă dreptul de proprietate, drept garantat, chiar de unii dintre ei, prin actuala Constituție. Politicienii care se împotrivesc retrocedării proprietăților afirmă cu ignoranță cum că Biserica din Bucovina nu ar fi proprietarul de drept al Fondului bisericesc, ci doar ar fi avut în administrare aceste proprietăți pe care le-ar fi primit cândva de la statul austriac. Aceștia confundă, nu fără intenții, dreptul de proprietate cu cel de administrare. Ei nu vor să înțeleagă că proprietățile Bisericii din Bucovina au fost administrate după toate normele regimului silvic în cadrul Fondului bisericesc, statul rezervându-și doar dreptul de control prin organele abilitate. Eparhia Bucovinei nu era Direcție silvică și nici Societate de exploatare forestieră ca să primească în administrare de la stat păduri sau terenuri agricole. În urma nenumăratelor demersuri înaintate de Eparhia Sucevei și Rădăuților, statul român a retrocedat cu greu aproximativ 16.000 ha de pădure, revenind câte 30 ha de fiecare parohie. Apoi, prin Ordonanța de Urgență nr. 100 din 16 noiembrie 2004, Eparhia mai primea înapoi încă 90.000 ha de pădure pentru administrarea cărora a fost constituită Direcția Fondului Forestier Bisericesc Suceava. După câteva luni însă, acest act normativ a fost atacat de unii politicieni și a fost declarat ca fiind neconstituțional. Așa că cele 90.000 de ha au fost trecute din nou în posesia statului, fiind exploatate mai departe de Regia Națională a Pădurilor Statului - Romsilva. Astăzi, în baza Legii 247/2005, Eparhia Sucevei și Rădăuților cere reconstituirea dreptului de proprietate pentru întreaga suprafață deținută înainte de naționalizare.

Constituirea Fondului bisericesc și funcționarea lui sub guvernul galițian de la Lemberg (Lvov)

În urma convenției din 7 mai 1775 și a tratatului din 25 februarie 1777, încheiat între Poarta otomană și Austria, partea de nord a Moldovei a fost smulsă din trupul ei și alipită la țările Imperiului habsburgic¹. Noua stăpânire străină, reprezentată la început printr-o administrație militară, a studiat mai întâi terenul fără a impune imediat reforme sau schimbări radicale pentru a nu crea panică în rândul populației băștinașe majoritar românească și de confesiune ortodoxă. În această perioadă de acomodare, guvernatorii militari austrieci, generalii Spleny și Enzenberg, au înaintat Curții vieneze rapoarte amănunțite cu privire la noua achiziție teritorială numită la scurt timp Bucovina (Bukowina sau Buchenland)². Cu ocazia recensământului realizat de generalul Spleny în 1776, pe teritoriul anexat atunci la Austria, au fost înregistrate 34 de mănăstiri și schituri (Putna, Sucevița, Voroneț, Moldovița, Solca, Dragomirna, Humor, Ilișești, Sf. Ilie, Pătrăuți, Rădăuți, Slatina, Burdujeni, Ițcani, Sf. Onufrie, Crisceatec, Zamostie, Horecea, Luca, Babin, Ostra-Bărbești, Coribnița, Vijnița, Broscăuți, Voloca, Jadova, Bereznița, Schitul Mămăiești, Mitocul Mămăiești, Merești, Rotunda, Predești, Feilești și Camenca cu 2 sihăstrie³, care aveau 446 de călugări și 88 de călugărițe, mulți dintre aceștia fiind străini din diverse țări⁴. Mănăstirile și schiturile de aici aveau în posesie 267 de moșii cu 20 de munți, care reprezentau aproximativ 63 % din întreaga suprafață a Bucovinei, la care se adaugă și un număr mare de moșii (118.433 fălci de pământ) aflate dincolo de cordon în Moldova, în raiaua Hotinului și Basarabia⁵.

La proprietățile mănăstirilor din Bucovina se mai adugă și proprietățile **Schitului Mare din Maniava**, localitate situată la sud-est de orașul Stanislau din Galiția (azi Ivano-Frankovsk din Ucraina). Acest schit era ctitorit de Maria Movilă la anul 1620, când Patriarhul de

¹ Mitropolia Bucovinei, Administrația Fondului bisericesc, *Averile bisericești din Bucovina*, Cernăuți, Editura Mitropoliei Bucovinei, 1938, p. 11.

² Lazăr Gherman, *Problema Istorică a Bisericii din Bucovina*, București, Tipografia profesională „Dimitrie C. Ionescu”, 1914, p. 12.

³ Daniel Werenka, *Topographie der Bukowina zur Zeit ihrer Erwerbung durch Oesterreich (1774-1785)*, Czernowitz, Cone. Typo. u. Lithographie des Erzbischofs Silvester Morariu-Andriewicz, 1895, p. 138-139.

⁴ Isidor Onciul, *Der griechisch-orientalische Religionsfonds*, im Band: *Herzogtum Bukowina in Wort und Bild*, Wien, Druck und Verlag der kaiserlich-königlichen Hof und Staatsdruckerei. Alfred Hölder k. und k. Hof und Univesitätsbuchhändler, 1899, p. 155.

⁵ Mihai Iacobescu, *30 de zile în „Siberia” căutând arhivele Bucovinei*, Iași, Editura Junimea, 2003, p. 82-83.

Constantinopol îl recunoștea ca stavropighie. Între timp, acest „schit mic” a devenit un „Schit Mare”, cu o obște mare de călugări, înflorind tot mai mult, pe când ctitoria Movileștilor de la Sucevița se afla în paragină. Acest lucru a determinat-o pe Maria Movilă să închine Mănăstirea Sucevița ctitoriei sale de la Schitul Mare⁶, care a fost înzestrat mai târziu cu satele Revna (Burdigău), Mămăiești, jumătate din satul Mitcău cu 1 moară, satul Neculeț din districtul Dorohoi, 4 pogoane de vie la Cruce, în districtul Putnei și o casă cu grădină în orașul Cernăuți⁷. Autoritățile austriece au găsit aici o obște de peste 200 de călugări. Venitul anual realizat de schit din exploatarea moșiilor pe anul 1883 era de 2.102 florini. În septembrie 1784 schitul a fost desființat, bunurile au fost inventariate, iar călugărilor li s-a dat voie să treacă în Bucovina și Moldova. Între obiectele de valoare ale schitului, estimate la 3.027 florini, se afla un ceas, un disc aurit și o cruce de argint care avea un fragment de lemn din crucea Mântuitorului, evaluate la 14 florini și 30 de cruceri. Cu toate că Mănăstirea Sucevița a făcut demersuri pentru a obține aceste obiecte de cult, administrația galițiană nu a dat curs cererii. Obiectele au fost duse spre păstrare la casa districtuală din Stanislau⁸. După ce egumenul Antioh Dragomirski a părăsit în 1784 Sucevița, trecând cordonul în Moldova, s-au făcut alegeri de egumen și, din 3 candidați, 2 erau de la Schitul Mare⁹. De menționat este faptul că autoritățile austriece s-au îngrijit în mod excepțional de călugării proveniți de la Schitul Mare, pe care i-a transferat în mare parte la Mănăstirea Sucevița.

Mănăstirile de aici erau bogat înzestrate cu peste 20 de munți, suprafețe uriașe de păduri, poieni, fânețe, prisăci, teren arabil, pășuni, vămi, mori, heleșteie cu pește, iazuri, pâraie, vii, dughene, cârciumi, case, depozite de mărfuri și beciuri, 110 sate cu 7.316 familii, adică 36.580 suflete de clăcași. Alte 38 de moșii erau răsfirate prin ținutul Hotinului (devenit la scurt timp Raia turcească), fie în alte ținuturi ale Moldovei, cu alte 11.095 de suflete, fie în zona de peste Prut în ținuturile Cârligătura, Codru, Greceni, Fălciu și Reni¹⁰. Cea mai bogat înzestrată dintre mănăstiri era Putna lui Ștefan cel Mare. Inventarul asupra proprietăților mănăstirești și episcopești, încheiat de autoritățile laice și bisericești în ianuarie 1784, prezintă situația terenurilor fiecărei mănăstiri în parte, atât

⁶ Ion Nistor, *Istoria fondului bisericesc din Bucovina*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editura „Glasul Bucovinei”, 1921, pp. 9-10.

⁷ D.J.S.A.N., fond *Mitropolia Bucovinei*, Secția „Diverse”, Dosar nr. 35/1784, f. 1-2.

⁸ *Ibidem*, Dosar nr. 82/1785, f. 3; Dosar nr. 80/1785, f. 1.

⁹ *Ibidem*, Dosar nr. 49/1784, f. 1-2.

¹⁰ Mihai Iacobescu, *A fost Bucovina de ieri un „model” al Europei de mâine? Astăzi despre evoluția celui mai mare „trust” al patrimoniului național, Fondul Bisericesc*, Cernăuți-Tg. Mureș, în Almanahul cultural literar „Țara Fagilor”, 1998, p. 46;

* teren sau sat nepopulat numit seliște.

a mănăstirilor din Bucovina, cât și a mănăstirilor din afara granițelor care aveau proprietăți în Bucovina.

Mănăstirea Putna avea în stăpânire satele: Putna (o moară), Straja (o moară) Vicovul de Sus, Vicovul de Jos, Mănești* (o moară), Voitineli, Frătăuți (două mori), Botoșinița, Cernaucă* cu Bălăsinești și Vășcăuți, toate exploatate în regie proprie; Climăuți, arendat din 23 aprilie 1784 pe un an lipovenilor; Vicșani*, Pleșnița* și Bălcăuți, toate în regie proprie; ½ Crasna și Ciudei, arendate lui Alexandru Ilski; Arteniș?, ¼ Ropce?, Cupca, Tomești și ½ Carapciu, arendate mazilului Ioan Sava în 1783 pe 3 ani; Camenca și 5/8 din Petriceni, arendate hergheliei statului (Gestüts-Rittmeister Nagel), în 1784, pe 3 ani; Tereblecea și Greci*, arendate lui Goian din Siret, din 1782, pe 3 ani; Onufrie cu Băncești, ½ Dornești, ¼ Drăgușeni, unele proprietăți la Siret și o moară, arendate lui Gheorghe Popovici din Rădăuți, în 1784, pe 3 ani; Cuciurul Mare, Cozmin (Corovia)*, Voloca, Ceahor, Mologhia, Ostrița (Clișcăuți) cu 3 mori, arendate lui Mahalachi din Cernăuți, în 1783, pe 4 ani; Mahala (Cotul Ostriței) și Stăuceni cu un heleșteu și puțină pădure, arendate evreului Moses Haivas din Cernăuți, în 1783, pe 3 ani. Toate aceste sate dețineau, pe lângă terenuri agricole, și întinse păduri de molid, brad, fag, stejar, mestecăn, arin, carpen etc. Tot Mănăstirii Putna îi aparțineau munții și braniștile Țapul, Tomnatic, Bobeica, Lucina, Moldova, Păgâniște, Iarovița, Cobeliște, Mitcău, Sacaluș, Răul, Paltin cu Dumitrițu, Bucov, Gura Comarna, Gura Ascunsu, Gura Sadău, Paltinău, Paltin, Nisipitu, Ulma cu Arșița Rusca, Fafei, Seletin, Ropocel, Măgurița, Fațiturile Predinilor, Dealul Cunuschi, Șipotul Brodinei, Dealul Șandrului și Poiana Mărului toate arendate țăranilor din Câmpulung, în 1784, pe un an; 3 mori la Șipot, Ropocel și Paltin, pentru care țăranii din zonă plăteau o taxă mică de arendă (1 florin); o casă cu pivniță la Siret, închiriată și transformată la 1782 în capelă romano-catolică¹¹ și o casă în Cernăuți, închiriată medicului Glabach; o cârciumă la Șipot și 2 sihăstria în regiunea Câmpulungului, care erau folosite în regie proprie¹². Așa cum reiese din statistici, majoritatea moșiilor erau date în arendă pe o perioadă de unu până la cinci ani, începând de obicei cu 23 aprilie¹³. În Moldova, dincolo de „cordonul sanitar”, Mănăstirea Putna avea în stăpânire satele: Știubieni* și Petrecani* (din regiunea Dorohoi), arendate, din 1783, lui Bogdan Caminicean din Stanislau, care a plătit anticipat suma de 500

¹¹ D.J.S.A.N., *Ibidem*, Dosar nr. 3/1784, f. 24.

¹² Frantz Adolf Wickenhauser, *Geschichte des Bistum Radautz und des Kloster Groß-Skit*, Czernowitz, R. Eckard-sche Buchdruckerei, Selbstvertrag (IV Band), 1890, p. 177. Schitul Sihăstria Putnei nu deținea proprietăți, ci se bucura doar de o serie de privilegii.

¹³ *Ibidem*, pp. 175-176.

florini (guldeni)¹⁴ pentru 5 ani; Podraga* (reg. Dorohoi), arendat, în 1783, pe trei ani lui Constantin Aga din Iași; Bratinești* și Stăuțești (reg. Botoșani), arendate, din 1784, pentru 15 ani lui Ion, căpitan de Botoșani, cu suma de 200 fl.; Frumoasa (reg. Galați), arendat, din 1783, pentru 3 ani unor greci. Mănăstirea mai deținea 15 pogoane de vie la Odobești (Focșani), care erau exploatate în regie proprie, cu un venit anual de circa 100 florini, și o casă în Iași care era folosită de mitropolitul Moldovei. Venitul anual realizat de mănăstire în regie proprie era de 2.008 fl., iar venitul anual obținut din arendă se cifra la 5.763 fl. Pentru întreaga perioadă de arendă, în 1784, era achitată suma de 11.906 fl., rămânând de încasat încă 1.769 fl.¹⁵

Mănăstirea Moldovița avea în stăpânire satele: Moldovița, cu braniștile de la Rușii Moldoviței și cu păduri, mori și un piuar de postav, toate exploatate în regie; Frumosul și Vama cu 1 moară, arendate, din 1784, pe trei ani, lui Anghelachi din Câmpulung; Berchișești (reg. Suceava) și Opișeni (reg. Siret), cu două mori, arendate, din 1783, pe trei ani lui Ilie Herescul din Cernăuți; Provorohie, Iordănești și o sihăstrie (reg. Siret), toate folosite în regie. La acestea se adaugă munții: Suhardul Mare, arendat, din 1784, pe un an lui Pentele Cramat din Câmpulung, cu 50 fl.; Rarău și Todorescul, arendate, din 1784, pe un an lui Ioan Leonti din Vama; 33 de munți și poieni cu pășuni, exploatate în regie proprie. În Moldova deținea următoarele sate: Văculești (reg. Hârlău) cu păduri de fag și stejar și un heleșteu, arendat, din 1782, pe un an lui Ienachi Codrescu din Rădăuți, cu 200 fl.; Unteni (Botoșani), arendat, din 1782, pe 3 ani lui Demeter Würnau din Dolina, cu 140 fl.; Fălticeni și Reciuleni (reg. Suceava) cu o moară și un heleșteu, arendate, din 1784, pe un an țăranilor din zonă; Horodiște (Suceava) cu o moară, arendat, din 1784, pe un an lui Petru Chișco; Serafinești* (Mitești reg. Botoșani) arendat, din 1784, pe un an lui Calistrat Stamati cu 60 fl.; Izvorăști sau Svoriste (reg. Suceava) și Șeliște* (reg. Galați), arendate pe un an grecului Dimitrie din Suceava, cu 50 fl.; 10 pogoane de vie La Cruce (Odobești). Venitul anual realizat în regie proprie era de 909 fl., iar venitul anual obținut din arendă era de 1.405 fl. Pentru întreaga perioadă de arendare era plătită suma de 2.125 fl., rămânând de plată 260 fl.¹⁶

Mănăstirea Humor deținea în Bucovina următoarele sate: Humor și Gura Humorului, exploatate în regie proprie; Pârtești și Ludi Humorului, cu păduri și o moară, arendate, din 1782, pe trei ani șoltuzului

¹⁴ Valoarea monetară austriacă era reprezentată în „gulden” sau „florini” și avea ca subdiviziune „kreuzer” (crucei sau crăitarii), iar din 1892 s-au introdus coroanele „kronen”. La început un florin valora două coroane.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 177- 178.

¹⁶ *Ibidem*, p. 179.

(primarului) Dănilă din Comarești, cu 350 fl.; ½ Baiașești și ½ Comănești (reg. Suceava) cu o moară, arendate, din 1782, pe trei ani lui Gavriil Necșoi din Suceava, cu 100 fl.; Romanești și Muntele Măgura cu păduri, arendate, din 1784, pe un an lui Theodor Șabranc, cu 160 fl.. În Moldova deținea următoarele sate: Dersca (reg. Suceava) cu păduri de stejar, arendate, din 1783, pe trei ani lui Ieremia Popovici din Sf. Onufrie-Siret, cu 100 fl.; Vorniceni (reg. Botoșani) cu o moară și două heleșteie, arendate, din 1781, pe 5 ani lui Costachi Aga din Iași, cu 300 fl.; Covașna (reg. Iași), arendat, din 1784, pe un an boierului Balș, cu 18 fl.; Strahotin* (reg. Hârlău), arendat, din 1783, pe 3 ani doamnei Cohan din Botoșani, cu 100 fl.; Feredeni* (reg. Hârlău), arendat, din 1783, pe 3 ani lui Nicolai Calmuțchi, cu 50 fl. și două grădini cu vie la Strohani (reg. Focșani) exploatate în regie proprie. Venitul anual realizat în regie proprie era de 490 fl., iar cel din arendă de 1.178 fl. Pentru întreaga perioadă de arendă era achitată suma de 3.210 fl., rămânând de încasat 18 fl.¹⁷

Mănăstirea Solca deținea în Bucovina următoarele sate: Solca, Arbore, Botoșana și Cajvana cu păduri de fag, brad și stejar, 3 mori și un piuă de postav, toate în regie proprie; Iaslovăț, Bădeuți, ½ Milișăuți, arendate, din 1782, pe 3 ani vătafului Nicolai din Rădăuți, cu 650 fl.; Țibenii (Isten-Segie) cu fostele sate Ivăncicăuți*, Pârlișeni* și Drăgănești* cu păduri de stejar, date în folosință gratuită țăranilor din zonă; Grănicești (Cranicești sau Crainicești) cu păduri de stejar, arendat, din 1784, pe un an lui Vasile Cranoluțchi din Grănicești, cu 120 fl.; Hrinicești*? și Ceplinte*?, probabil în regie; muntele Cocos, arendat, din 1784, pe un an lui Gheorghe Goian din Siret, cu 10 fl.; muntele Găina, arendat, din 1784, pe 5 ani armeanului Ioan Capri din Suceava, cu 30 fl.; muntele Porcescul, arendat, din 1784, pe un an lui Ion Pop din Câmpulung, cu 36 fl. și Muntele Botoș, dat în folosință gratuită țăranilor din Câmpulung. În Moldova, mănăstirea deținea următoarele sate: Mănăstireni (reg. Botoșani) cu 2 heleșteie, arendat, din 1782, pe trei ani lui Ștefan Catargiu din Botoșani, cu 250 fl.; Faraoani (reg. Bacău) cu pădure de stejar și 2 mori era în conflict cu vecinii de hotar; un heleșteu în Balta Lucii (Falcei), arendat, din 1782, pe 3 ani grecului Dimitrie din Suceava, cu 35 fl.; o vie la Corsaci (reg. Suceava), arendată, din 1784, pe 3 ani lui Ioan Capri din Suceava, cu 35 fl. Veniturile anuale realizate în regie proprie erau de 1.865 fl., iar cele obținute din arendă erau de 1.316 fl. Pentru întreaga perioadă de arendă erau plătiți 3.001 fl., rămânând de plată 110 fl.¹⁸

¹⁷ *Ibidem*, p. 180.

¹⁸ *Ibidem*, p. 181-182.

La desființare, în 1784, mănăstirea mai avea încă 11 călugări, din care 4 au fost transferați la Dragomirna, 6 au plecat peste graniță și al unsprezecelea, un călugăr de 80 de ani, pe nume Gherasim Grosu, cu metania la Ilișești, a fost tolerat să rămână în Bucovina. Tot aici se afla și o bătrână ce purta haină monahală, „mama unui călugăr sfânt”¹⁹, pe nume Macironca Casiana, care a fost alungată, împreună cu fiii ei, peste graniță.

Mănăstirea Dragomirna deținea următoarele sate din Bucovina: Mitoc (1/2 Rușciori) cu pădure de fag și stejar, 2 mori și 2 heleșteie, jumătate arendat, din 1784, pe trei ani cojocarului Seris din Suceava, cu 250 fl.; Buninți și Bârnova, arendate, din 1784, pe un an armeanului Ariton Pruncul, 120 fl.; Dragomirna* , jumătate folosit de mănăstire; Corcești* (reg. Suceava), arendat, din 1783, pe 3 ani lui Iersei Codrescu din Rădăuți, cu 100 fl. În Moldova deținea satele următoare: Dobroneuți (reg. Suceava) cu păduri de stejar și brad, arendat, din 1784, pe un an țăranilor din zonă, cu 115 fl.; Urziceni cu o moară, Dagmașeni, Flămânzi, Dragotenii, Slătinoia cu păduri de stejar (toate din reg. Hârlău), arendate, din 1783, pe trei ani lui Atanasie Cucerean din Botoșani, cu 300 fl.; Napadova (reg. Soroca)?; 1/2 Mitoc (Rusciori) cu pădure de stejar, arendat, din 1784, pe un an lui Condorachi Teleman din Mundrești, cu 80 fl.; Niceni* (reg. Botoșani), arendat, din 1783, pe 5 ani armeanului Nicolai Capri din Suceava, cu 500 fl.; 30 de pogoane de vie la Focșani care se aflau în litigiu. Venitul anual realizat în regie proprie era de 407 fl., iar cel din arendă de 1.465 fl.. Pentru întreaga perioadă de arendă era achitată suma de 2.255 fl., rămânând de plată 110 fl.²⁰.

Mănăstirea Voroneț deținea în Bucovina următoarele sate: Voroneț, cu o moară și păduri de brad și stejar, și Stulpicani, cu pădurile din jur și o moară, pe care le exploata în regie proprie; Gemenea, Frasin, Negrileasa și Ostra cu pădurile din jur, date în folosință țăranilor din zonă care plăteau doar impozitul către stat; București (Capul Codrului) cu pădurile din jur, o moară și 2 piuare de postav, arendate, din 1784, pe 3 ani lui Anghelachi din Câmpulung, cu 250 fl.; Drăguiești, Bucșoaia și Lucăcești* erau folosite în regie proprie. Tot mănăstirii îi aparțineau și munții Petriș, Muncel, Mestecăniș precum și poienele cu fânețe de la Gura Humorului, toate acestea fiind date în folosință țăranilor care plăteau numai impozitul. În Moldova, mănăstirea deținea următoarele sate: Zufflinți și Ghizdele (reg. Soroca), arendate, din 1784, pe un an lui Cuciurba din Sulița; Bălinza* (reg. Botoșani), arendat, din 1784, pe un an lui Teodor Olar din Botoșani, cu 100 fl.; Botești (reg. Suceava), arendat, din 1782, 3 ani lui Gavriil Necșoi din Suceava, cu 40 fl.; Holda și Cruce

¹⁹ Idem, *Geschichte und Urkunden des Kloster Solka*, Czernowitz, Druck von Adolf Eckhardt, 1877, pp. 199-200.

²⁰ Idem, *Geschichte des Bistum ...*, p. 182.

(reg. Piatra Neamț) cu pădure de brad, arendate țăranilor din zonă pe un an și 7 pogoane de vie La Cruce (Focșani), folosite în regie. Veniturile anuale realizate în regie proprie erau de 830 fl., iar cele dinarendă de 785 fl. Pentruarendă era achitată anticipat suma de 720 fl., rămânând de plată 145 fl.²¹.

Mănăstirea de maici Pătrăuți deținea doar satul Pătrăuți, cu o moară și păduri de stejar, arendate, din 1784, pe 3 ani șoltuzului Dorotei din Pătrăuți, cu 220 fl., și satul Mihoveni, arendat, din 1782, pe 3 ani lui Ioan Cristea din Suceava, cu 330 fl. Venitul anual realizat dinarendă era de 330 fl.²²

Mănăstirea Sucevița deținea în Bucovina satele următoare: Sucevița, cu braniștile din jur, Volovăț, Horodnicul de Sus, Horodnicul de Jos și ½ Pleșnița de pe Prut, care aveau păduri de fag și brad, 6 mori, cu 2 piuare de postav și un atelier, toate exploatate în regie proprie; ½ Costești (reg. Cernăuți) și o moară, arendate, din 1784, pe 1 an lui Nicolae Botezat din Bărbești, cu 110 fl.; satul și muntele Giumalău, donate de nepoatele lui Luca Arbore²³, cu păduri de fag și brad, arendate țăranilor din zonă pe un an. În Moldova deținea satele Ibănești, Cârstenești, Măgura (reg. Dorohoi) cu o moară, Verbie pe Jijie (reg. Hârlău) cu o moară și un iezor, Mândrești pe Siret (reg. Botoșani) cu 2 mori, Balești și Semenita (reg. Suceava), folosite în regie proprie; Noscova sau Brahna (reg. Soroca), arendat, din 1704, pe un an lui Macari Marchitan din localitate, cu 50 fl.; ½ Rușenița, Bohotin și o prisacă (reg. Iași) cu păduri de fag și stejar, arendate țăranilor din zonă pe un an; Osonești (reg. Hârlău), arendat, din 1784, pe un an lui Iordachi Cantacuzino din Iași, cu 20 fl.; Davida (reg. Orhei pe lângă Tighina), de 4 ani sub ocupație turcească; 4 pogoane de vie la Iași, 10 pogoane la Focșani și 3 la Hârlău. Venitul anual realizat în regie proprie era de 3.123 fl., iar cel dinarendă de 320 fl.. Pentruarendă mai era de achitat 255 fl.²⁴.

Mănăstirea „Sf. Ilie” deținea următoarele sate din Bucovina: satul „Sf. Ilie”, cu o moară și pădure de stejar, arendate, din 1784, pe 3 ani lui Constantin Borcilă, cu 250 fl.; ½ Costâna cu pădure de stejar, arendat, din 1782, pe 3 ani lui Luca Botoșana din Suceava, cu 60 fl.; ½ Milișăuți, arendat, din 1782, pe 3 ani armeanului Grigorie din Suceava, cu 125 fl.; Satu Mare și o moară, arendate, din 1782, pe 3 ani vătafului Nicolae din Rădăuți, cu 460 fl.; Florinta și Gropile. În Moldova deținea

²¹ *Ibidem*, pp. 183-184.

²² *Ibidem*, p. 185.

²³ Dimitrie Dan, *Mănăstirea Sucevița. Cu Anexe și Documente ale Suceviței și Schitului celui Mare*, București, Editura Fondului Bisericesc din Bucovina, Tipografia Bucovina, 1923, pp. 107-117.

²⁴ Franz Adolf Wieckenhauser, *Geschichte des Bistum ...*, pp. 185-186.

satul Hodera* (reg. Hârlău), arendat, din 1782, pe 3 ani armeanului Nicolae Capri din Suceava, cu 200 fl.. Venitul anual realizat din arendă era de 1.095 fl. Pentru întreaga perioadă de arendă era achitat 2.205 fl., rămânând de plătit încă 360 fl.²⁵

Mănăstirea Ilișești deținea în Bucovina următoarele sate: $\frac{3}{4}$ Ilișești cu o moară, Bălăceana și Săsciori cu păduri de stejar, arendate, între 1780-84, pe 3, respectiv 5 ani, vătafului Nicolae din Rădăuți, cu 610 fl.; $\frac{1}{2}$ Iacobești și Fogodisten (Iacobești unde s-au așezat coloniști unguri) cu 4 mori, un atelier și pădure de fag, arendat, din 1784, pe 3 ani lui Ștefan Bogdan din Suceava, cu 80 fl.. În Moldova, mănăstirea deținea doar o parte din satul Oroșeni (reg. Botoșani)? Venitul anual realizat din arendă era de 690 fl., iar pentru întreaga perioadă de arendă era plătită integral suma de 2.130 fl.²⁶.

Schitul „Sf. Onufrie” (Mănăstioara-Siret) aparținea Mănăstirii Putna, cu satele Sf. Onufrie, Băncești, $\frac{1}{2}$ din Dornești și $\frac{1}{2}$ din Drăgușani.

Schitul Crisceatec (reg. Cernăuți) deținea satele Crisceatec, un teren în satul Repușeniț și $\frac{1}{2}$ Zviniace (reg. Cernăuți), cu 4 mori și un atelier, arendate, din 1784, pe 3 ani lui Mihail Mocranschi, cu 500 florini.

Schitul Horecea (reg. Cernăuți) deținea satul Horecea (Ludi Horecei), $\frac{1}{8}$ din Căbăiești sau Cabin²⁷, 12 petice de pământ, o casă, 3 terenuri de casă, o moară în Cernăuți și alte privilegii. În Moldova deținea satele Mogoșești, $\frac{1}{3}$ Mihoreni sau Năhoreni și un mitoc în Prelești (reg. Dorohoi). Nu se cunoștea situația acestor proprietăți, deoarece starețul Teofilact tocmai fugise peste cordon cu toate documentele schitului.

Schitul Ostra sau Bărbești (reg. Cernăuți) deținea o parte din Ostra, un teren din Bărbești, cu o moară la râul Jijia, un teren în Pleșnița, însumând în total 100 de fălci, precum și o moară, arendate, din 1784, pe 1 an lui Ilie Herescu, cu 45 de fl.

Schitul Zamostie (reg. Cernăuți) deținea $\frac{1}{3}$ din sat, un teren în jurul schitului și 3 livezi în Bilauca, arendate lui Gafencu pe 3 ani.

Schitul Bereznița (reg. Cernăuți) avea $\frac{1}{16}$ din satul Bănila de pe Ceremuș, arendată tot lui Gafencu, care plătea în total 130 florini.

Schitul Babin (reg. Cernăuți) avea 10 fălci de teren și o moară, arendate, din 1782, pe 3 ani lui Vasile Marcu, cu 17 florini²⁸.

Schitul Luca avea un teren de 12 fălci în Simineace, care era folosit de călugări pentru întreținere.

²⁵ *Ibidem*, p. 186.

²⁶ *Ibidem*, p. 187.

²⁷ Idem, Horecza, *Ein Beitrag zur Gheschichte der Stadt Czernowitz, Radautz, Buchdruckerei M. Weber*, 1908, pp. 15-17.

²⁸ Idem, *Geschichte des Bistum ...*, p. 188.

Schitul Broscăuți avea 10 fălci de teren. **Schitul Coribnița** avea 4 fălci. **Schitul Jadova** avea 10 fălci în sat și în Vasileu. **Schitul Voloca** avea 4 fălci de teren. **Schitul Vijița** deținea 1, ½ falce. După desființarea acestor 5 schituri, micile lor proprietăți au revenit ctitorilor²⁹.

Veniturile provenite din exploatarea moșiilor mănăstirești aflate în Bucovina însumau 39.514 fl. și 30 cruceri, iar moșiile din afara țării însumau 8.786 fl. și 43 cr.³⁰.

Mănăstirile din Bucovina mai dețineau încă 25 de sate și bunuri imobiliare în regiunea Hotinului. Aceste moșii nu au putut fi inventariate în 1783 din cauza stăpânirii turcești care, după încheierea tratatului de pace din 1774, a transformat cetatea și districtul Hotinului în Raia³¹.

Episcopia Rădăuților deținea în 1783, după incamerarea moșiilor episcopești, doar domeniile de la Rădăuți și 8 pogoane de vie la Focșani. Moșiile episcopești de la Coțmani, cu satele Lașchica, Suhoverca, Clivodin, Davidești, Gavrilești și Clivești din Bucovina și satele Havârna și Noua Suliță din Moldova au fost incamerate, constituind Fondul religios³². În 1767 satele Gavrilești, Clivești, Davidești, Clivodin, Suhoverca, Coțmani, Lașchiuca și o parte din Vitiliuca, erau arendate lui Ilie și Teodor Herescu, frații episcopului³³. În 1783, domeniile episcopești de la Coțmani înregistraseră un venit de 6.550 fl., cele de la Rădăuți 1.322 fl. și cele 2 sate din Moldova 350 fl.³⁴.

Așa cum mănăstirile din Bucovina aveau moșii în Moldova, tot așa și mănăstirile din Moldova dețineau la rândul lor proprietăți în Bucovina.

Mănăstirea Barnovschi din Iași, care era închinată Sfântului Mormânt din Ierusalim, deținea următoarele sate bucovinene: Toporăuți (reg. Cernăuți), arendat cu 400 fl.; Trestiana (Dimca), arendat cu 150 fl.; Volcineț și ½ Vășcăuți pe Siret (reg. Suceava), arendate cu 120 fl. **Mănăstirea Frumoasa**, închinată Muntelui Sinai, deținea satul Borăuți (reg. Cernăuți), arendat cu 650 fl. **Mănăstirea Probota**, închinată Sfântului Mormânt, deținea satele Dracineț și ¼ Costești (reg. Cernăuți). **Mănăstirea Slatina** deținea satele Rarencea cu Slobozia, Valea Seacă, Măzănăiești, Borghinești*, Vorniceni*, Stăniliești*, Berești*, Cerepcăuți și ½ Corlata (Corlățel)* cu livezi și fânețe. **Mănăstirea Pantocrator** (Teodorenii) din Burdujeni deținea ½ din satul Dornești, o moară pe râul Rușora și 5 dughene în Suceava. **Mănăstirea Dobroneuț**, închinată

²⁹ *Ibidem*, p. 189.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

³² Daniel Werenka, *op. cit.*, pp. 178-179.

³³ *Ibidem*, pp. 144-145.

³⁴ Franz Adolf Wickenhauser, *Geschichte der Bistum ...*, p. 189.

Mănăstirii Zograful din Muntele Athos, deținea ½ din satul Căndești (reg. Suceava), arendat cu 170 fl. **Mănăstirea Cetățuia**, închinată Sfântului Mormânt, deținea ½ din satul Bachrinești. **Mitropolia din Iași** deținea satele Bosanci, Cut cu Lisaura, Tătăraș, Nemerecenii*, Bodeni*, Frumoasa*, Luciu*, Strâmbu* și Udești, chirii asupra terenurilor locuite de țigani și chirii pe deghene, case și beciuri³⁵.

Administrarea acestor averi se făcea de către stareții de mănăstiri și de instituțiile bisericești în drept, veniturile folosindu-se pentru întreținerea mănăstirilor și pentru activitățile lor filantropice, culturale, școlare, artistice și altele, potrivit dorinței ctitorilor și donatorilor. Din păcate, modul de administrare lăsa uneori mult de dorit³⁶. Cea mai mare parte a moșilor episcopești și mănăstirești erau arendate la tot felul de străini între care sunt identificați armeni, greci și evrei. Această mod de gestionare a averilor a dus la multe nemulțumiri în rândul populației, deoarece arendașii nu lucrau ei pământul, ci îl subînchiriau mai departe țăranilor la un preț mult mai mare, săvârșind tot soiul de abuzuri. La fel stăteau lucrurile și cu moșiile mănăstirești și episcopești de dincolo de cordon, din Moldova, unde, din cele 38 de moșii mari, 19 erau implicate în certuri și procese de hotăr cu proprietarii moșilor învecinate³⁷.

Situația Bisericii din Bucovina, după o stăpânire turco-fanariotă, cu toate neajunsurile ei, nu era chiar atât de dezgustătoare cum o descriu cercetători germani ca Wickenhauser, Polek, Zieglauer și Kaindl, secondăți de cărturarul român Isidor Onciul, care s-au inspirat din rapoartele generalilor austrieci Spleny și Enzenberg, precum și din memoriile boierului autohton Vasile Balș. Aceste documente erau proiecte de reformă iosefină și care, pentru a justifica măsurile de secularizare, scoteau în evidență numai partea rea a lucrurilor, aducând acuzații grave la adresa cinului monahal³⁸. Istoricii străini, adepți ai reformelor radicale, trec sub tăcere faptul că la anexarea Bucovinei, Biserica de aici cunoștea o revigorare a vieții monahale. Inauguratorii și purtătorii ei sunt călugării din aceste multe și bogate mănăstiri care se osteneau cu traducerea cărților din slavonă și greacă în românește, precum și cu tipărirea lor. Mănăstirile cunoșteau un avânt nou de duh călugăresc

³⁵ *Ibidem*, p. 190.

³⁶ Aron Pumnul, *Privire repede preste două sute șese zeci și șapte de'n proprietățile așa numite Moșiile mănăstiresci de'n carile s'a format mărșul Fund Religionariu all Bisericei dreptcredincioase răsăritene de'n Bucovina*, Cernăuți, Tipografia Rudolf Eckhardt, 1865, pp. 10-12.

³⁷ Mihai Iacobescu, *Din Istoria Bucovinei Vol. I (1744-1862) – De la administrația militară la autonomia provincială*, București, Editura Academiei Române, 1993, pp. 192-193.

³⁸ Lazăr Gherman, *op. cit.*, p. 8.

venit de la Muntele Athos și din Rusia. Fostul mitropolit Iacob³⁹ era cel care a pus bazele, la Mănăstirea Putna, acestui curent monahal de îndreptare, înfrânare și viață pustnicească. Tot la Putna exista o vestită școală bisericească (Academia Teologică) sub conducerea arhimandritului Vartolomeu Măzăreanu, refomator al școlilor vlădicești, domnești și mănăstirești și traducător de cărți. Mănăstirea Dragomirna adăpostea încă de la 1763 pe vestitul monah Paisie Velicicovschi, venit de peste Nistru, ce avea cu sine 64 de călugări dedicați unei vieți monahale înalte. Dar, la 1775, au fost nevoiți să părăsească Bucovina, stabilindu-se mai întâi la Mănăstirea Secu și apoi la Mănăstirea Neamț, unde au sporit în viața isihastă, nevoindu-se cu rugăciunea neîncetată, cu postul și cu înfrânarea, dând naștere ultimei mari mișcări în Biserica acestei țări, cunoscută sub numele de „paisianism”⁴⁰. La fel, un nucleu de cultură și spiritualitate era și Episcopia Rădăuților, care a dezvoltat o activitate bogată pe tărâm cultural prin vrednicii ei ierarhi cărturari, care s-au îngrijit de școli și de tipărirea cărților de cult⁴¹.

După urcarea pe tron a împăratului Iosif al II-lea (1780-1790), a fost pus în aplicare planul său de reforme anticlericale și antimonastice, cunoscute sub numele de „reforme iosefine” sau „iosefinism”. Împăratul, fiind bănuitor față de vârful roman al Bisericii romano-catolice, ca factor politic, precum și față de privilegiile și drepturile acestei Biserici cu puternicile ei instituții monastice, care reprezentau de-a dreptul un stat în stat, dorea să aibă o Biserică dominată de stat. De aceea, el a dispus ca mănăstirile care duc o viață contemplativă să fie desființate, deoarece „nu aduc nici un folos societății”, iar averile acestora să treacă în administrarea statului, alcătuind un fond religios spre întreținerea clerului, a școlilor și spre binele omenirii⁴². Iosefinismul judeca valoarea mănăstirilor nu după viața contemplativă de rugăciune ce se ducea aici, ci după rentabilitatea economică⁴³. Totodată, poliția de stat iosefină porunca simplitate și economie chiar și în cele cu privire la săvârșirea

³⁹ Iacob Putneanu, bun organizator și stareț al Mănăstirii Putna între 1744-1745, episcop de Rădăuți (1745-50), unde a tipărit un *Liturghier românesc* în 1745 și a înființat o școală pe lângă Episcopie; între 1750-1760 a fost mitropolit al Moldovei, cu o bogată activitate culturală, timp în care a restaurat M-reă Putna, dăruindu-i o prisacă de 200 de stupi. (apud Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 2, pp. 353-355).

⁴⁰ Pentru viața lor curată, care a rodit în tainică rugăciune, Paisie Velicicovschi și Onufrie de la Sihăstria Voronei, ambii foști veșuitori ai Mănăstirii Dragomirna, au fost trecuți de Biserică în rândul sfinților.

⁴¹ *Ibidem*, pp. 9-10.

⁴² Erich Zöllner, *Istoria Austriei de la începuturi până în prezent*, vol. I, traducere de Adolf Armbruster, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 395.

⁴³ Lazăr Gherman, *op. cit.*, p. 15.

cultului divin, reducând la minim până și numărul lumânărilor ce se puteau aprinde într-o biserică⁴⁴.

În aceste condiții, nu au putut rămâne neobservate nici întinsele moșii mănăstirești din Bucovina, care însumau 2/3 din întreaga suprafață a țării⁴⁵. Episcopia Rădăuților, mănăstirile și schiturile de aici erau bogat înzestrate de ctitorii lor (voievozi, boieri, episcopi, mazili, călugări etc.) cu numeroase moșii și dani, potrivit canoanelor Bisericii ortodoxe, și vechilor legi românești, izvorâte din dreptul bizantin. Pe tot parcursul stăpânirii turcești, de religie mahomedană, Biserica de aici a funcționat nestingerită după rânduielile ei canonice, bucurându-se în mod deosebit de faptul că pe aceste meleaguri nu a fost îngăduită ridicarea de moschei și nici prozelitismul islamic. Însă, nu tot așa au rămas lucrurile sub noua stăpânire habsburgică de confesiune romano-catolică, cu un monarh „iluminat” care nu înțelegea ce rol are viața monahală și contemplativă pentru omenire⁴⁶.

Noua stăpânire nu a găsit aici o organizare bisericească cu o jurisdicție teritorială care să se potrivească cu teritoriul anexat sub numele de Bucovina. Partea sudică era supusă în cele bisericești mitropolitului de Iași, care își exercita drepturile prin duchiul Macarie de la Mănăstirea „Sf. Ilie”, iar partea nordică făcea parte din Episcopia Rădăuților, care cuprindea un număr mare de sate și dincolo de cordonul austriac, prin părțile Dorohoiului și Hotinului. La stăruința generalului Carol de Enzeberg (1778-1786) s-a făcut și delimitarea teritorială între Episcopia Rădăuților și Mitropolia Moldovei. La 24 aprilie 1781 mitropolitul Gavriil al Moldovei cedează Episcopiei Rădăuților toate teritoriile sale aflate în Bucovina. Mitropolitul s-a arătat de acord ca episcopul Dosoftei al Rădăuților să păstorească întreaga Bucovină, dar, pe de altă parte, îi cerea acestuia din urmă să se împotrivească pe cât îi stă în putință dezlipirii totale de Mitropolia Moldovei⁴⁷.

În ianuarie 1782, guvernatorul militar Enzenberg l-a instalat pe episcopul Dosoftei la Cernăuți, numindu-l „episcop exempt al Bucovinei”, moment în care i-a dăruit o cruce de aur în numele împăratului⁴⁸, lucru care s-a petrecut și cu mitropolitul Atanasie Anghel al Transilvaniei când a fost constâns să accepte uniația la anul 1701⁴⁹.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Mitropolia Bucovinei, *op. cit.*, p. 12.

⁴⁶ Ion Nistor, *Istoria Bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1916, p. VII.

⁴⁷ *Ibidem*, pp. 2-3.

⁴⁸ Mihai Iacobescu, *Din Istoria Bucovinei ...*, p. 118.

⁴⁹ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 2, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., 1981, p. 309.

Dosoftei, dându-și seama că titlul de „episcop exempt” (autonom) îl situa în afara canoanelor bisericești, s-a adresat imediat împăratului, solicitând să i se acorde titlul de mitropolit al Bucovinei și numirea unuia dintre apropiații lui ca episcop sufragane, pentru ca astfel să se poată conforma prescripțiilor sinodale ortodoxe. După îndelungate cercetări și analize, Curtea Vieneză a hotărât ca Episcopia Bucovinei să fie supusă în cele „dogmatice și pur spirituale” Mitropoliei sârbe de Karlowitz, la fel ca și Episcopia Transilvaniei. La 5 iulie 1783, a fost emisă patentă imperială prin care Episcopia Bucovinei devenea sufragana mitropoliei sârbe⁵⁰.

Administrația militară, care reprezenta despotismul luminat al lui Iosif al II-lea, a intervenit abuziv în structurile de organizare ale ierarhiei bisericești pentru a elimina orice rezistență din partea acesteia. Prin subordonarea Episcopiei bucovinene unei mitropolii sârbe și prin importul de clerici sârbi, care erau puși în funcțiile cele mai înalte, stăpânirea habsburgică desconsidera și umilea clerul autohton. Nemaisuportând această stare de înjosire, unele personalități distinse de clerici români au urmat exemplul unor boieri autohtoni și, în semn de protest, au părăsit Bucovina, trecând cordonul în Moldova. Printre ei se numără învățatul arhimandrit Vartolomeu Măzăreanu, conducătorul renumitei Academii Teologice de la Putna, și ieromonahul cărturar Gherasim Clipa, fiul preotului din Vicovul de Sus, care s-a refugiat la Slatina, devenind mai târziu episcop de Huși și Roman. Același lucru l-a făcut și clericul Meletie Lefter Brandaburul din Suceava, care a devenit episcop la Huși și Roman și, din 1844, mitropolit al Moldovei⁵¹. Între prierbegi se mai numără preotul Andrei din Udești, care împreună cu o parte dintre enoriașii săi a trecut cordonul, dîchîul Macarie de la „Sf. Ilie”, care era acuzat de trădare pentru că nu pomenea numele împăratului la slujbe, egumenii mănăstirilor Solca, Voroneț, „Sf. Ilie”, Dragomirna, Sucevița, și alți clerici cărturari⁵².

Începînd cu anul 1781, guvernatorul militar Enzenberg a înființat o Comisie de „hotărnicie”⁵³, menită să stabilească cu exactitate moșiile mănăstirești și delimitarea lor în vederea constituirii acestora într-un fond religios. În decembrie 1781, Curtea Aulică de Război (Hofkriegsrat) a emis un ordin prin care cerea reducerea numărului mănăstirilor și preluarea averilor acestora în administrația oficială „în așa fel ca aceste venituri să fie spre folosul coreligionarilor și provinciei de unde s-au

⁵⁰ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Ed. Humanitas, 1991, p. 35.

⁵¹ Ioan Căpreanu, *Bucovina: Istorie și cultură românească (1775-1918)*, Iași, Editura Moldova, 1995, pp. 23-24.

⁵² Mihai Iacobescu, *Din Istoria Bucovinei ...*, p. 278.

⁵³ Ion Nistor, *Istoria fondului bisericesc...*, p. 21.

desființat mănăstirile”⁵⁴. În fața Comisiei de hotărnicie au fost chemați toți stareții de mănăstiri și împuterniciții acestora pentru inventarierea și delimitarea moșiilor pe baza daniilor și a hrisoavelor. O dată cu actele de proprietate au fost cercetate amănunțit veniturile și cheltuielile precum și numărul clăcașilor de pe aceste moșii⁵⁵.

Fondul bisericesc din Bucovina a fost înființat oficial prin dispoziția imperială de la 19 iunie 1783⁵⁶, în care se cereau următoarele: „... ca fără amânare să se reducă numărul mănăstirilor bucovinene, iar pământurile și fondurile acestora să treacă sub povățuirea (în administrarea) stăpânirii împărătești și crăieștii Măririi. Avera clericilor care nu locuiesc în Bucovina, adică a celor străini, să fie luată în întregime, iar din întreg fondul ce se va forma pe această cale să se întrețină clerul ortodox și să se creeze cel puțin o școală, fie la Cernăuți, fie la Suceava, apoi restul să se întrebuințeze în scopuri folositoare”. Preluarea moșiilor mănăstirești s-a lovit de rezistența dârză a călugărilor și de protestele energice ale stareților de mănăstiri care au îngreunat mult această operațiune. Până la reglementarea definitivă a situației a fost înființată o casă bisericească numită „Religionscasse”, în care intrau veniturile moșiilor episcopoești și ceea ce prisosea din veniturile mănăstirești. Această casă bisericească era administrată de economi laici, cu concursul episcopului și Consistoriului. În martie 1784, această casă deținea suma de 2.223 florini și 18 cruceri⁵⁷.

Hotărârea împăratului Iosif al II-lea din 1783, luată în timpul vizitei sale prin Bucovina, ca toate moșiile bisericești să se constituie într-un fond religios, nu a putut fi pusă imediat în aplicare. În baza ordinului imperial, Consiliul Aulic de Război a emis decretele din 5, 9 și 12 iunie 1784, adresate Consistoriului episcopesc cu următoarea precizare: „Din porunca Majestății Sale, a Prea Înaltului Împărat, moșiile bisericești din Bucovina trebuie să fie trecute imediat în administrare și să fie administrate de către economi laici, asupra cărora Majestatea Sa

⁵⁴ Isidor Onciul, *op. cit.*, p. 156.

⁵⁵ Mihai Iacobescu, *Din Istoria Bucovinei...*, p. 195.

⁵⁶ Împăratul se adresa autorităților locale din Cernăuți cu următoarea poruncă: „... daß die Gründe und Fonds der Bukowiner Klöster alle in Administration genommen, was fremden, nicht im Lande wohnenden Geistliche hievon gehört, denselben ganz benommen, und aus dem daraus entstehenden ganzen Fundo der gesamte griechische Klerus unterhalten und wenigstens eine Schule, es sei zu Suczeawa oder zu Czernowitz, errichtet werde, das von dendiesfälligen Einkünften sodann noch übrig bleibende zu anderer nutzbarer Verwendung vorbehalten bleibe“, apud Iosef Opletal, *Das forstliche Transportwesen im Dienstbereiche der k.k. Direction der Güter des Bukowiner griechisch-orientalischen Religionsfondes in Czernowitz*, Wien, Herausgegeben vom k. k. Ackerbauministerium, 1913, p. 1.

⁵⁷ Isidor Onciul, *op. cit.*, p. 158.

*propune să fie pregătiți cât mai repede și nu vrea să audă nici un fel de împotrivire*⁵⁸.

În privința desființării mănăstirilor nu s-a putut ajunge la o înțelegere. Episcopul Dosoftei cerea menținerea a șapte mănăstiri cu un număr de 156 călugări, în timp ce generalul Enzenberg accepta să mențină numai trei mănăstiri cu cel mult 25 de călugări fiecare, lucru pe care l-a și pus în aplicare⁵⁹. Enzenberg a acționat destul de brutal în ceea ce privește desființarea mănăstirilor și secularizarea moșiilor acestora. Totodată, el a luat măsuri radicale împotriva călugărilor și egumenilor protestatari care au fost acuzați de trădare și expulzați peste cordon în Moldova. Episcopul Dosoftei, rezervat la început în această chestiune, s-a văzut nevoit să intervină în apărarea Bisericii sale, trimițând memorii împăratului și solicitând chiar și sprijinul mitropolitului Moise al Karlowitzului. Din aceste memorii, împăratul a aflat că Enzenberg a nesocotit ordinele sale. Printr-un înalt rescript, emis la 28 mai 1784, împăratul dezaproba politica nesinceră a administrației militare, subliniind că intenția sa n-a fost și nici nu este ca averile episcopoești și mănăstirești să fie confiscate, ci să fie puse sub administrația de stat și din veniturile acestea să se întrețină Biserica și slujitorii ei. Iar în ceea ce privește chestiunea secularizării averilor bisericești, Consiliul Aulic de Război a dat următoarea rezoluție: *„Fiindcă după cugetul Prea Înalt al Majestății sale averile preoțești și mănăstirești, în genere determinate spre întreținerea episcopului și a celeilalte preoțimi ce se va sistematiza, spre înființarea de școale și alte instituții pioase, mai încolo spre întreținerea edificiilor preoțești, așadar averile acestea nu au să fie confiscate, precum sună intimația d-tale cea foarte supărăcioasă care ai trimis-o Consistoriului, ci ele sunt de luat numai în administrare, și în urmă veniturile care se vor înmulți prin meliorările intenționate, nu sunt a se vărsa în casa statului, ci în casa separată a Fondului religios; deci și întreaga manipulație respectivă trebuie să se facă sub supravegherea și conducerea episcopului și a Consistoriului*”⁶⁰.

Fondul religios, constituit oficial prin hotărârea imperială din 19 iunie 1783, cu numele exact de „Fondul religios greco-oriental al Bucovinei” (Der griechisch-orientalische Religionsfond der Bukowina)⁶¹ și reglementat definitiv prin „Regulamentul duhovnicesc”⁶² din 29 aprilie

⁵⁸ *Ibidem*, p. 159.

⁵⁹ Mihai-Stefan Ceașu, *Bucovina Habsburgică de la anexare la congresul de la Viena*, Iași, Fundația Academică „A. D. Xenopol”, 1998, p. 113.

⁶⁰ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei ...*, pp. 39–40.

⁶¹ Isidor Onciul, *op. cit.*, p. 155.

⁶² Anordnung zur Regulierung des Geistlichen, Kirchen und Schulwesens der Bukowina vom 29. April 1786, genant: Bucovinaer geistlicher Regulierungsplan.

1786⁶³, a fost rezultatul politicii religioase a lui Iosif al II-lea, care dorea o Biserică dominată de stat. La alcătuirea Regulamentului duhovnicesc, autoritățile imperiale au ținut seamă de unele dintre propunerile boierului autohton Balș, consultându-l totodată și pe episcopul Dosoftei (1750-1789), care a stăruit și a reușit să smulgă din mâinile guvernului absolutist drepturi pe care nici puternica Biserică romano-catolică nu le-a putut obține pentru sine⁶⁴. Acest Regulament cuprindea în sine toate chestiunile bisericești, reglementând totodată statutul și caracterul Fondului bisericesc pe toată perioada de stăpânire austriacă. Regulamentul duhovnicesc definea Fondul bisericesc prin următoarea formulare: „*Sub numirea de Fond religios se înțelege întreaga avere destinată pentru întreținerea religiei. Aceste averi ale Fondului religios constau în bani gata sau în natură, adică averi mănăstirești mișcătoare și nemișcătoare. Veniturile rezultate din acestea intră cu destinație precisă în casa religioasă și se valorifică absolut prin plata cheltuielilor de întreținere necesară pentru personalul bisericesc și pentru școli și numai pentru binele clerului, al religiei și omenirii. Voievodul landului (Domnul țării), care are obligația de a se îngriji în general de prosperitatea acestuia, este domnul protector al Fondului religios; administrarea, supravegherea și întreținerea Fondului destinat în mod special celor duhovnicești și școlilor, atârnă numai de dispoziția lui. Chestiunile acestui Fond religios sunt permanent afaceri oficiale, iar apărarea drepturilor și intereselor Fondului religios cade în seama funcționarilor statului. Așadar, toate documentele, obligațiunile, scrisorile și oricare alte scrieri care pot servi ca document sau care ating chestiunile Fondului religios, au caracterul de acte publice, stau sub supravegherea organelor oficiale și se vor păstra în visteria (casa) Fondului*”⁶⁵.

Regulamentul stabilea și o nouă organizare bisericească pentru Episcopia Bucovinei. Împăratul, deși catolic, era, în virtutea dreptului medieval apusean, patronul suprem al Bisericii din Bucovina și al Fondului ei bisericesc⁶⁶. În fruntea Bisericii se afla episcopul, care era numit direct de împărat (lucru contrar canoanelor bisericești care prevăd alegerea episcopului și nicidecum numirea lui); locțiitorul episcopului era un arhimandrit cu titlul de vicar general al eparhiei; rezolvarea treburilor eparhiale revenea Consistoriului care era alcătuit din episcop și patru consilieri, doi clerici și doi laici; vicarul eparhial și consilierii se numeau

⁶³ Isidor Onciul, *op. cit.*, p. 158.

⁶⁴ Lazăr Gherman, *op. cit.*, p. 29.

⁶⁵ Isidor Onciul, *op. cit.*, pp. 158-159.

⁶⁶ Dimitrie Dan, *Das Patronat der griechisch-orientalischen Kirche in der Bukowina*, Separat-Abdruck aus der „Cernowitzer Allgemeinen Zeitung”, Cernowitz, Buchdruckerei Jakob Riemer, 1904, p. 11.

de către guvern la propunerea episcopului⁶⁷. Eparhia Bucovinei era împărțită în 6 protopopiate (decanate), și anume: Cernăuți, cu 31 de parohii; Ceremuș, cu 34; Nistru, cu 24; Berhomet, cu 29; Vicovul, cu 37 și Suceava, cu 31. Protopopii erau aleși de episcop, iar egumenii celor trei mănăstiri erau aleși de soborul mănăstiresc și confirmați de episcop în urma asentimentului guvernatorului țării⁶⁸. Întreținerea celor trei mănăstiri trecea pe seama Fondului. Numărul parohiilor și implicit al preoților de mir a fost redus de la 239 parohii la 186, stabilindu-se câte un preot la 150 de case. Parohiile au primit din proprietatea Fondului câte 24 fâlci de pământ scutite de impozit, iar enoriașii trebuiau să presteze câte două zile de clacă pentru parohul lor⁶⁹. Preoții nu puteau fi încă salarizați din casa Fondului, motiv pentru care a fost introdusă o dare anuală către clerul de mir, numită „mariaș”, după numele monedei de 20 crăițari sau cruceri, care avea pe ea chipul Maicii Domnului. Această dare se plătea în funcție de starea materială a enoriașilor, și anume: fruntașii 1 florin și 8 cruceri sau crăițari, mijlocașii 34 de cruceri și codașii 20 de cruceri⁷⁰.

Regulamentul duhovnicesc impunea preoților parohi să îndeplinească și funcția de ofițer al stării civile, ținând evidența nașcuților, cununaților, morților, a copiilor buni de școală și a tinerilor apti pentru recrutare.

În locul Academiei Teologice de la Putna, care a fost desființată la scurt timp după ocuparea părții de nord a Moldovei, statul austriac a înființat în 1786 o „școală cliricească” (Klerikalschule) la Mănăstirea „Sf. Ilie” de lângă Suceava. Această școală clericală, întreținută din veniturile Fondului, avea o organizare elementară. Conducerea acestei școli a fost încredințată diaconului sârb Daniil Vlahovici, care după toate probabilitățile poate fi vlah de origine, căci altfel este greu de înțeles cum un oarecare călugăr sârb putea fi numit în această funcție fără să cunoască cât de cât limba română. Totodată, nu putem pune la îndoială faptul că el nu ar fi fost cunoscător al limbii române, deoarece la 25 octombrie 1788, la numai doi ani de activitate la școala clericală, el înainta Consistoriului episcopesc din Cernăuți o scrisoare în limba română prin care făcea referire la competența sa didactică și solicita să i se acorde titlul de arhimandrit, precum și mărirea lefii⁷¹. Pe lângă Vlahovici, guvernul a mai adus încă doi pedagogi sârbi, Moise Popovici și Ghenadie Platenki. Ca dascăli la această școală mai sunt menționați Serafim și Melchisedec

⁶⁷ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei ...*, p. 43.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ Mihai-Ștefan Ceașu, *op. cit.*, p. 114.

⁷⁰ Ion Nistor, *Istoria Bisericii ...*, p. 26-27.

⁷¹ D.J.S.A.N., fond *Mitropolia Bucovinei*, Secția „Diverse”, Dosar nr. 39/1784, f. 30.

Lemeni precum și preparanzii Petru Vlahovici și George Popovici⁷². Elevii care frecventau această școală erau absolvenți ai școlilor triviale și normale, cu vârste cuprinse între 22 și 25 de ani, în majoritate fii de preoți. Din cei 35 de elevi înregistrați în 1789, 20 erau fii de preoți, nouă erau fii de țărani și târgoveți, și restul fii de diaconi și dascăli. De subliniat e faptul că aproape jumătate dintre elevi erau orfani. Tot pe cheltuiala Fondului erau oferite și burse pentru elevii săraci și silitori. Elevii bursieri primeau lunar șase florini, iar cei doi preparanți câte nouă florini. Bursele erau aprobate de guvernul galițian de la Lemberg în baza referatelor înaintate de conducerea școlii. În anul școlar 1790-'91 erau înregistrați 26 de bursieri, din care zece în anul I, 7 în anul II, și nouă în anul III. De remarcat este faptul că majoritatea elevilor consemnați în cataloagele acestei școli purtau nume cu sufixe ca „-ovici”, „-evici”, „-ovschi”, „-iuc” etc., încât cu greu mai pot fi întrezărite câteva nume românești care au scăpat nemodificate ca Țurcan, Șesan, Diac, Tâmpescu, Moldovan, Mairan⁷³. Așadar asistăm la un proces de sârbizare și, implicit, de slavizare a numelor românești după placul dascălilor și demnitarilor importați din Serbia.

După ce Daniil Vlahovici (1789-1827) a fost numit de autorități episcop al Bucovinei, Școala clericală a fost mutată la Cernăuți, unde, sub conducerea arhimandritului sârb Moise Popovici, devenise o școală mediocră, care în 1818 a trebuit să se închidă din cauza numărului excesiv de absolvenți. Redeschiderea acestei școli s-a făcut de către episcopul Isaia Baloșescu (1823-1834) care, în 1827, a transformat-o în Institut Teologic, după modelul Academiei de la Putna⁷⁴, însă cu predare în limba latină și germană⁷⁵, iar în 1875 a devenit Facultate de Teologie în cadrul Universității „Francisca Iosefina” din Cernăuți. Tot pe cheltuiala Fondului bisericesc s-au înființat: Seminarul Teologic (1826), Școala de cântăreți bisericești (1846), Gimnaziul superior greco-oriental din Suceava (1860), Școala reală superioară greco-orientală din Cernăuți (1862), Școala principală pedagogică greco-orientală din Cernăuți (1860), Școala principală greco-orientală din Siret (1849), Școala de fete gr.-or. din Siret (1849) și peste 88 de școli triviale la sate (unele erau menționate doar fictiv)⁷⁶. Tot din banii Fondului se acordau burse de studii pentru elevii și

⁷² Ion Nistor, *Istoria Bisericii ...*, p. 28.

⁷³ D.J.S.A.N., *Ibidem*, Dosar nr. 39/1784, f. 1-9.

⁷⁴ Ion Nistor, *Istoria Bisericii ...*, p. 28.

⁷⁵ Emanuel Turczynski, *Geschichte der Bukowina in der Neu Zeit. Zur Sozial –und Kulturgeschichte einer mitteleuropäisch geprägten Landschaft*, Harassowitz Verlag-Wiessbaden, 1993, p. 97.

⁷⁶ Schematismus der Bucovinaer griechisch-orientalischen Dioecese für das Jahr 1865, Cernowitz, Druck von Rudolph Eckhard, 1865, pp. 7-8.

studenții nevoiași, iar între operele de caritate se afla și Societatea pentru sprijinirea studenților bolnavi din Viena, care, numai între anii 1862-1870 a ajutat 442 de studenți⁷⁷.

Regulamentul prevedea de asemenea ca în fiecare protopopiat să se deschidă câte o școală urbană și pe lângă fiecare parohie câte o școală trivială, toate pe cheltuiala Fondului și sub controlul episcopului și al Consistoriului episcopesc. Acest sistem a funcționat până în 1869⁷⁸, când a avut loc etatizarea învățământului.

Secularizarea mănăstirilor s-a făcut în condiții complexe și contradictorii. Preluarea bunurilor s-a lovit de rezistența hotărâtă a monahilor care s-au opus din răspuțeri desființării mănăstirilor și incamerării moșiilor. Ei au înaintat un protest împăratului, arătând că prin desființarea mănăstirilor și prin secularizarea averilor lor se desconsideră voința ctitorilor. Dar protestele lor au fost zadarnice. În disperarea lor, mulți dintre călugări și stareți au luat în grabă odoarele mai de preț ale mănăstirilor și schiturilor și au fugit noaptea peste cordon în Moldova. Desființării radicale a mănăstirilor s-a opus și episcopul Dosoftei, care a solicitat menținerea a șapte mănăstiri cu un număr de cel puțin 156 de călugări. Însă generalul Enzenberg și-a impus punctul său de vedere, acceptând numai trei mănăstiri: Putna, Sucevița și Dragomirna cu câte maxim 25 de călugări fiecare⁷⁹, iar restul au fost desființate pe motiv că nu au depus o activitate profitabilă societății, neîntreținând nici spitale și nici școli. Așadar din moșiile episcopești și mănăstirești „incamerate”, care însumau peste jumătate din suprafața provinciei, s-a format Fondul religios greco-oriental al Bucovinei care a devenit cel mai mare proprietar de pământ din zonă. Călugării rămași peste număr au fost nevoiți să părăsească Bucovina, dar fără a lua cu ei averile⁸⁰. În aceste condiții, întreaga avere bisericească trecea în seama administratorilor laici („weltliche Oeconomen”) și implicit sub controlul statului, care dorea o mai bună administrare în vederea sporirii veniturilor care, la rândul lor, erau supuse impozitării.

Istoricul Emanuel Turczynski, bucovinean de naționalitate germană, e de părere că „secularizarea bogatelor moșii mănăstirești care însumau 477.512 iugăre de pământ (un iugăr austriac = 57,554 ari) a dus Biserica greco-ortodoxă pe calea progresului, căci prin înființarea Fondului religios se ținea seama de voința fondatorilor și a ctitorilor mănăstirilor, având în vedere întreținerea Bisericii pentru progresul

⁷⁷ Mihai Iacobescu, *30 de zile în „Siberia” ...*, p. 99.

⁷⁸ Ion Nistor, *Istoria Bisericii ...*, p. 29.

⁷⁹ Mihai-Ștefan Ceașu, *op. cit.*, p. 113.

⁸⁰ *Ibidem*.

religiei și în totalitate pentru binele omenirii”⁸¹. Pe de altă parte, istoricii și cercetătorii români nu au cum să vorbească despre „un progres” al Bisericii Ortodoxe din Bucovina, care a fost supusă canonic și administrativ unor autorități străine de neam, limbă și cultură, cum a fost jurisdicția sârbească, sau chiar de altă confesiune, cum era cea habsburgică, căci spiritualitatea, limba și cultura românească, păstrate, cultivate și transmise veacuri de-a rândul de vestiții monahi și dascăli bisericești, au fost puse la grea încercare prin desființarea mănăstirilor și alungarea călugărilor, care erau considerați a fi agitatori periculoși. Monahismul și mănăstirile din Bucovina au fost supuse unui proces de exterminare. Legile iosefine, *„ce e drept au pus zăgaz exceselor călugărilor răi, dar au omorât, se pare pentru totdeauna, și avântul și puțința de ridicare a celor buni”*⁸². Totodată, școlile create pe cheltuiala Fondului, cu dascăli străini și cu predare în limba germană și polonă, erau greu accesibile elevilor români și slujeau altor interese decât celor românești.

Incamerarea moșiilor a început cu cele episcopoești încă din 1783. Episcopul Dosoftei, constâns de politica imperială și presat zilnic de Enzenberg, a acceptat să cedeze - sub formă de arendă - Curții imperiale domeniul episcopesc de la Coțmani, cu cele 7 sate aferente în schimbul unei lefe anuale de 6.000 de florini, rezervându-și până la moarte dreptul de stăpânire și administrare a domeniilor de la Rădăuți și a moșiilor Havârna și Noua Suliță din Moldova⁸³. Enzenberg l-a sfătuit pe episcopul Dosoftei ca, pentru o mai bună gospodărire a averii bisericești, să încredințeze administrarea moșiilor mănăstirești în seama statului și a economilor laici, ca astfel clerul, scutit de această împovărătoare activitate, să-și poată îndeplini mai bine activitatea sa pastorală sau „pur spirituală”.

O problemă pentru Eparhia Bucovinei a constituit-o patronatul introdus aici după modelul existent în Biserica apuseană. La 16 octombrie 1788, guvernul galițian a emis un decret prin care erau reglementate toate cele cu privire la drepturile și obligațiile patronatului bucovinean⁸⁴. Titlul de patron de biserică era deținut de către acel proprietar de teren pe a cărui moșie se afla o biserică. Patronul de biserică avea dreptul de a se implica în numirea preotului paroh care-i convenea și, totodată, avea obligația de a ridica și întreține bisericile aflate pe moșia sa. În aceste condiții s-a ajuns la o mare anomalie și încălcare gravă a canoanelor Bisericii Ortodoxe, deoarece după mai mulți ani se poate constata că

⁸¹ Emanuel Turczynski, *op. cit.*, pp. 95-96.

⁸² Lazăr Gherman, *op. cit.*, p. 23.

⁸³ Ion Nistor, *Istoria fondului ...*, pp. 21-22.

⁸⁴ Dimitrie Dan, *Das Patronat der griechisch-orientalischen ...*, p. 11.

majoritatea proprietarilor de teren erau eterodocși, unii chiar necreștini, purtând pe nedrept titlul de patroni și chiar ctitori de biserici ortodoxe⁸⁵. Așadar, între canoanele Bisericii Ortodoxe și legislația austriacă, era o mare nepotrivire. Potrivit canoanelor bisericești „*dreptul de ctitor al unei biserici ortodoxe îl poate avea numai un ortodox, care nu trebuie să fie anatemizat din cauza infamiei sau simoniei*”. Totodată, așa cum precizează Dimitrie Dan, „*între ctitor și patron exisă o mare deosebire, căci nimeni nu poate fi constrâns să devină ctitor în adevăratul sens al cuvântului, ci ca o – conditio sine qua non – numai acela care vrea și îi permit mijloacele, în timp ce după legislația austriacă fiecare proprietar-patron trebuie să fie implicit și ctitor*”⁸⁶.

La conducerea și administrarea Fondului, majoritatea posturilor, bine plătite din veniturile acestuia, erau ocupate de funcționari străini de legea și neamul nostru. Tot străinilor hrăpăreți le erau arendate în condiții avantajoase moșiile Fondului pe care aceștia le subînchiriau mai departe spre umilirea țăranilor autohtoni care nu se alegeau decât numai cu munca. Obrăznicia și batjocura arendașilor străini care se lăfăiau pe moșiile Fondului Bisericii noastre au atins cote alarmante spre totala indignare a românilor care au înaintat proteste vehemente către împărat. Mulți dintre arendașii străini au devenit treptat, prin tot felul de șmecherii, proprietari de întinse moșii în Bucovina, și așa, potrivit legislației imperiale, au dobândit calitatea de patroni și, respectiv, cea de ctitori de biserici ortodoxe, cu drepturi și obligații față de bisericile aflate pe moșiile lor⁸⁷. Potrivit datelor prezentate de Schematismul din 1866, la cele 12 protopopiate ale Eparhiei Bucovinei exista un număr de 236 de parohii din care: 78 erau pe proprietatea Fondului bisericesc, 3 pe proprietăți voievodale, 12 pe proprietăți camerale, toate acestea având ca patron suprem pe împărat, o proprietate și un patronat al Mănăstirii Slatina din Moldova, una sub patronajul Mitropoliei Moldovei, și 141 aveau proprietari și patroni privați, care erau atât români, cât și alogeni ca evrei, armeni, poloni, nemți⁸⁸.

În virtutea principiului rentabilității, împăratul Iosif al II-lea a continuat reformele și în domeniul administrativ printr-o centralizare maximă a oficiilor de vârf și prin reducerea birocrațiilor din conducere⁸⁹.

⁸⁵ Mihai Iacobescu, *Noii stăpâni de moșie și patroni de biserică în Bucovina din ultima etapă a stăpânirii habsburgice (1862-1918)*, Almanah cultural literar „Țara Fagilor”, Cernăuți-Tg. Mureș, 2003, p. 50.

⁸⁶ Dimitrie Dan, *Das Patronat der griechisch-orientalischen ...*, p. 11.

⁸⁷ Mihai Iacobescu, *A fost Bucovina de ieri un „model” al Europei de mâine?...*, p. 51.

⁸⁸ *Schematismus der Bukovinaer griechisch-orientalischen Dioecese für das Jahr 1866*, Cernowitz, Druck des Rudolph Eckhardt, 1866, pp. 1-90.

⁸⁹ Erich Zöllner, *op. cit.*, pp. 396-397.

Prin decizia imperială din 2 noiembrie 1786⁹⁰, Bucovina a fost alipită la Galiția polono-ruteană ca al 19-lea cerc administrativ al acesteia, iar administrația militară a fost înlocuită cu una civilă galițiană⁹¹. Deși românii au luptat din răspuțeri să-și păstreze autonomia teritorială, totul a fost zadarnic. Bucovina avea să rămână sub administrația guvernului galițian din Lemberg până la 1861, când și-a recăpătat mult râvnita autonomie ca Land de Coroană cu titlul de Ducat.

Fondul bisericesc din Bucovina a trecut și el în subordinea Locotenentei imperiale de la Lemberg și, mai apoi, în seama Consistoriului catolic galițian care l-a administrat prin Direcțiunea de finanțe. La cele cinci economate (Verwaltere) ale Fondului religios bucovinean de la Coțmani (cu 16 sate și moșii), Cuciurul Mare (11 moșii și sate), Sânt Onufrie (19 moșii și sate), Frătăuți (16 moșii, sate și 17 munți) și Ilișești (24 moșii și sate), noua administrație a mai înființat încă trei: la Jucica (cu un sat și o moșie), Sânt Ilie (9 moșii și sate) și Câmpulung (13 moșii, sate și munți)⁹². În 1786, proprietățile Fondului cuprindeau în total 109 sate, moșii și munți pe care locuiau circa 36.580 de suflete, adică peste jumătate din populația Bucovinei⁹³. Încorporarea Bucovinei la Galiția catolică, așa cum precizează Isidor Onciul, „*nu a fost nicidecum de folos*”⁹⁴, deoarece acest lucru a avut urmări dramatice pentru neamul românesc și Biserica sa. Averea Fondului a fost supusă jafului, iar moșiile mănăstirești au fost înstrăinate fie prin vânzări la prețuri derizorii, fie prin colonizări masive cu ruteni din Galiția, nemți din Transilvania, Banat, Boemia, Baden Württemberg, Hessa ș. a., unguri, poloni, lipoveni, slovaci și alte nații⁹⁵ (vezi anexa 2).

Stăpânirea austriacă considera Bucovina o provincie cu o populație rară, de numai 7 locuitori pe kilometru pătrat⁹⁶, care trebuia înmulțită cu orice preț. În acest sens, a fost alcătuit un plan de colonizare masivă care avea drept scop germanizarea Bucovinei, precum și impunerea unor elemente străine care erau fidele statului. Pentru

⁹⁰ Johan Polek, *Die Vereinigung der Bukowina mit Galizien im Jahre 1786*, Czernowitz, Verlag der k.k. Universitätsbuchhandlung H. Pardini, 1900, pp. 34-36.

⁹¹ Isidor Onciul, *Fondul religionariu gr. or. al Bucovinei. Substratul, formarea, dezvoltarea și starea lui de față*, Cernăuți, Tipografia și litografia concesionată Arch. Silvestru Morariu Andrievici, 1891, p. 137.

⁹² Mihai Iacobescu, *Din Istoria Bucovinei...*, p. 196; Ion Nistor, *Istoria fondului...*, p. 31.

⁹³ Mihai Marcean, *Din istoria și administrarea pădurilor din județele Suceava și Botoșani*, Suceava, Editată cu sprijinul Regiei Naționale a Pădurilor și Direcției Silvice Suceava, 2003, p. 16.

⁹⁴ Isidor Onciul, *Fondul religionariu ...*, p. 138.

⁹⁵ Aurel Morariu, *Problema fondului bisericesc ort. rom. al Bucovinei. Cooperarea în Bucovina Românească*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editura „Glasul Bucovinei”, 1928, pp. 6-7.

⁹⁶ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei ...*, p. 16.

realizarea acestui plan, autoritățile s-au orientat spre întinsele moșii ale Fondului bisericesc. O bună parte din aceste moșii a fost parcelată și pusă la dispoziția coloniștilor chemați aici de guvernul austriac. Pribegii români din Transilvania nu erau prinși în acest plan de colonizare și nu beneficiau de aceleași privilegii cu străinii coloniști care, la sosirea lor în Bucovina, primeau 16 până la 20 ha de pământ, lemn pentru construcție de locuințe, semințe de tot soiul, vite de prăsilă, scutirea de recrutare, precum și alte scutiri și înlesniri. În felul acesta, moșiile Fondului au servit din plin la colonizarea Bucovinei cu elemente străine în detrimentul populației românești autohtone⁹⁷, care cu timpul a fost copleșită de numărul mare de ruteni veniți din Galiția. Numai între anii 1775 și 1779, numărul familiilor a crescut de la 11.421 la 29.968⁹⁸.

Deși unită cu Galiția, Bucovina a avut o administrație publică diferită de cea a districtelor galițiene, precum și un mod deosebit de impozitare⁹⁹. În Bucovina, numărul zilelor de clacă prestate de săteni proprietarilor era stabilit încă din perioada administrației militare la 12 zile, pe când în Galiția, numărul zilelor de clacă urca până la 150 de zile pe an¹⁰⁰. În asemenea condiții, numărul fugarilor ruteni din Galiția în Bucovina era mereu în creștere. La fel era și situația evreilor comercianți care pătrundeau tot mai mult în Bucovina, deoarece aici se bucurau de un impozit foarte mic precum și de alte scutiri. Pribegii ruteni veniți în Bucovina au profitat de bunătatea și îngăduința românilor bucovineni și s-au așezat pe lângă satele românești, fără să-și întemeieze comunități proprii sau să-și construiască biserici după ritul lor uniatic (greco-catolic)¹⁰¹. Ei au îmbrățișat, fără propagandă, credința ortodoxă spre satisfacția clericilor români care nu bănuiau pe atunci că elementul rutean, aflat mereu în creștere, va pune mai târziu în pericol caracterul național-românesc al Bisericii din Bucovina¹⁰².

În urma exodului mare de galițieni, reprezentanții Bisericii unite din Galiția, văzând pierderile suferite de Biserica lor prin trecerea, respectiv revenirea credincioșilor ruteni la Ortodoxie, au încercat prin

⁹⁷ Idem, *Istoria fondului ...*, pp. 31-33.

⁹⁸ Emanuel Turczynski, *op. cit.*, pp. 30-31.

⁹⁹ Mihai-Ștefan Ceașu, *op. cit.*, pp. 169.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 171.

¹⁰¹ Rutenii sau rușii mici din Galiția au fost inițial ortodocși, dar în urma propagandei catolice iezuite, susținută de regele polon Sigismund al III-lea Wasa (1587-1632), s-a reușit trecerea lor la catolicism prin Unirea de la Brest-Litovsk din 16-20 octombrie 1596, când a luat ființă așa-zisa Biserică greco-catolică sau uniatică, care păstrează doar ritul bizantin (grecesc); (apud Micea Păcurariu, *op. cit.*, vol. II, p. 33; Karl Heussi, *Kompendium der Kirchengeschichte*, Neunte Auflage, Verlag von J. C. B. Mohr, Tübingen, 1937, pp. 90-91).

¹⁰² Ion Nistor, *Istoria Bisericii ...*, p. 30.

intermediul guvernului să trimită preoți uniți pentru propagandă în Bucovina. Dar datorită vigilenței episcopului Dosoftei, care s-a adresat imediat împăratului, amenințând cu demisia sa, intențiile uniților de a numi un episcop unit pentru Bucovina au fost spulberate¹⁰³.

Gestionarii Fondului au întâmpinat mari dificultăți în ceea ce privește administrarea moșiilor ce se aflau în afara granițelor, în Moldova, Basarabia și raiaua Hotinului, mai ales din cauza neînțelegerilor cu proprietarii moșiilor învecinate. Mai întâi, statul a hotărât să se realizeze schimburi de moșii între Fondul bisericesc și mănăstirile din Moldova, care dețineau moșii în Bucovina. La fel au fost realizate schimburi de moșii între Fond și unii proprietari din Moldova, care dețineau moșii în Bucovina. Prima tranzacție de acest fel s-a realizat la 1784 când, cu acordul episcopului Dosoftei, Fondul a primit, în schimbul moșiilor episcopești de la Havârna și Noua Suliță, satele Ipotești și Tișăuți de lângă Suceava. Din păcate, acest schimb nu era un mare câștig, deoarece Havârna și Noua Suliță era de 5 ori mai mare decât Ipotești și Tișăuți. De asemenea, ele aveau cu mult mai mulți locuitori supuși, pământuri mănoase și heleșteie cu pește. Pentru a compensa această inechitate, reprezentanții Fondului au cerut ca în acest schimb să li se dea și satul Corlata¹⁰⁴.

Un alt schimb de moșii a avut loc în 1792, când moșiile Știubieni, Petriceni, Pustiul, Ivănești, Costești și Măgura din Moldova, au fost schimbate cu moșiile Vășcăuți și Sadobrinca din Bucovina¹⁰⁵.

Guvernul galițian, precum și forurile superioare catolice de la Lemberg (Lvov) nu au avut nici un interes să gestioneze Fondul religios greco-oriental al Bucovinei în favoarea românilor ortodocși, așa cum era el destinat la înființare, ci au dispus ca veniturile acestuia să fie dirijate în cu totul alte direcții, acoperind unele cheltuieli ale statului și sponsorizând activitatea misionară catolică¹⁰⁶. În urma protestelor românilor bucovineni, în 1790, împăratul Leopold al II-lea a dispus ca Bucovina să fie separată de Galiția în așa măsură încât să nu fie implicate cheltuieli suplimentare pentru administrarea acestui mic teritoriu. Tot potrivit acestei hotărâri, Bucovina trebuia să fie tratată de Galiția din punct de vedere politic și juridic în același mod cum era tratată Silezia de Moravia, iar nobilimea bucovineană trebuia să aibă un statut separat față de cea

¹⁰³ *Ibidem*, p. 30-31.

¹⁰⁴ D.J.S.A.N., fond *Mitropolia Bucovinei*, Secția „Diverse”, Dosar nr. 2/1783, f. 1-10.

¹⁰⁵ *Mitropolia Bucovinei, op. cit.*, p. 21.

¹⁰⁶ Silviu Dimitrovici, *Istoricul și Organizația Pădurilor „Fondului Bisericesc Ortod.-Român din Bucovina”*, Cernăuți, Institutul de arte grafice și Editura „Glasul Bucovinei”, 1922, pp. 9-10.

galițiană¹⁰⁷. Această separare formală și contradictorie n-a durat decât până în 1817, când împăratul Francisc I a decis iarăși revenirea Bucovinei la Galiția. Pe de altă parte, prin ordinul guvernului galițian din 17 decembrie 1789 s-a cerut separarea Fondului religios bucovinean de fondurile romano-catolice similare din Galiția, încât din 1790 s-a trecut la o socoteală proprie pe seama Fondului religios bucovinean, însă administrația acestuia a rămas să se facă tot de guvernul galițian din Lemberg, unde mijloacele Fondului erau cheltuite mai departe în scopuri străine, fără a avea nici un control din partea Consistoriului episcopesc din Cernăuți¹⁰⁸.

La 2 martie 1791 fruntașii românilor au adresat un alt memoriu către împărat, prin care arătau că averile mănăstirești, daniile domnilor, boierilor, clericilor și credincioșilor români, au fost confiscate prin amăgire. Ei solicitau repunerea în drepturi a mănăstirilor prin retrocedarea integrală a moșiilor sau cel puțin aceste averi să fie folosite în scopul pentru care au fost menite de ctitori la fondare. Memoriul acesta nu a avut mare succes, căci nu a făcut decât să trezească indignarea guvernului galițian care, din lehamite, a recomandat ca din veniturile Fondului să se construiască mai multe biserici și să se întrețină școlile triviale¹⁰⁹.

Sistemul de arendă, practicat în perioada stăpânirii militare, a fost abandonat de guvernarea galițiană, care a dispus ca moșiile Fondului să fie exploatate de cei interesați în regie proprie. În aceste condiții cheltuielile de întreținere au ajuns să fie mai mari decât veniturile. Totodată, după moartea episcopului Dosoftei (1789), statul a luat în arendă moșiile Episcopiei Rădăuților cu suma ridicolă de 12.257 florini pe an. Iar în 1792 herghelia statului de la Coțmani a fost mutată și instalată în fostele clădiri ale Episcopiei de Rădăuți, unde erau crescuți cai de prăsilă necesari armatei austriece¹¹⁰.

Cea mai delicată problemă cu care s-a confruntat administrația Fondului a fost rezolvarea situației moșiilor aflate dincolo de cordon, în raiaua Hotinului, Moldova și Basarabia. Politica iosefină, expansionistă, căuta să folosească aceste moșii cu scopul de a revendica la momentul oportun întreaga Moldovă, dar conjunctura politică nefavorabilă din cauza Revoluției franceze (1789), precum și moartea fulgerătoare a lui Iosif al II-lea, au făcut ca Austria să renunțe la aceste planuri¹¹¹. După multe tergiversări, statul austriac, respectiv guvernul galițian, s-a decis să vândă

¹⁰⁷ Manachem Beir Șafran, *Die inneren und kulturellen Verhältnisse in der Bukowina (1825-1861)*, Botoșani, Druckerei „Argus”, 1939, p. 36.

¹⁰⁸ Mihai-Ștefan Ceașu, *op. cit.*, p. 170.

¹⁰⁹ Ion Nistor, *Istoria fondului ...*, p. 31.

¹¹⁰ Mihai Iacobescu, *Din Istoria Bucovinei ...*, p. 294.

¹¹¹ Mihai-Ștefan Ceașu, *op. cit.*, pp. 190-191.

aceste proprietăți ale Fondului la un preț cât mai bun. În acest sens a fost împuternicit căpitanul Bucovinei, Vasile Balș, care la rândul lui a convenit să vândă moșiile din Moldova negustorului aromân Teodor Mustață, reprezentant al unui grup de boieri moldoveni. După mai multe tratative, actul de vânzare-cumpărare a fost semnat la Bosanci, în data de 23 aprilie 1798. Suma de vânzare era de 331.000 lei împărătești. Domnul fanariot Constantin Ipsilanti a zădărnicit acest contract, deoarece el dorea pentru sine aceste moșii, dar pierzând tronul, toate au rămas baltă¹¹². După mai mult timp negocierile au fost reluate și, în cele din urmă, cele 44 de moșii și părți de moșii au fost vândute în anul 1805 lui Mustață și asociaților săi cu suma de 400.000 florini¹¹³.

Războaiele grele și de lungă durată de la începutul secolului al XIX-lea purtate împotriva lui Napoleon au adus asupra Imperiului habsburgic o criză financiară fără precedent, încât vistieria Fondului bisericesc al Bucovinei a fost secătuită fără milă. În aceste împrejurări nenorocite, după ce multe din domeniile statului au fost vândute, guvernul galițian a dat o hotărâre la 26 septembrie 1810, prin care se arăta că „moșiile mănăstirești, averile fundațiunilor și ale mănăstirilor se pot vinde”, iar cei interesați de vânzare erau invitați să se adreseze la „dregătoria de finanțe”¹¹⁴. În baza acestei hotărâri au fost vândute următoarele moșii de pe Valea Ceremușului: Stăuceni și Gavrilești, armeanului Bogdan Zadurawicz, cu suma de 140.000 fl. (1812); Ostra, lui Petru Vlahovici, cu 12.500 fl. (1811); Pleșnița, lui Ștefan Vasilco, cu 13.080 fl.¹¹⁵ (1811); Zamostea și o parte din Bănila, lui Andrei Gafencu, cu 70.350 fl. (1811); micile proprietăți ale schiturilor desființate Crisceatec, Babin, Luca și altele¹¹⁶.

Banii proveniți din aceste vânzări au fost folosiți, ca și în cazul celor proveniți din vânzarea moșiilor din Moldova, Basarabia și Hotin, pentru redresarea economică a statului. Dar, cu toate vânzările făcute, criza financiară nu a putut fi evitată căci, în 1811, valuta austriacă a fost depreciată la 1/5 din valoarea ei¹¹⁷.

Guvernul galițian a administrat nestingherit averile Fondului religios al Bucovinei fără a ține seamă de prevederile cuprinse în Regulamentul duhovnicesc, încât episcopul și Consistoriul episcopesc din Cernăuți nu mai aveau nici o putere de decizie. Abuzurile guvernului

¹¹² *Ibidem*, pp. 191-192.

¹¹³ Mitropolia Bucovinei, *op. cit.*, p. 21.

¹¹⁴ Ion Nistor, *Istoria fondului ...*, p. 36.

¹¹⁵ Isidor Onciul, *Der griechisch-orientalische ...*, p. 160.

¹¹⁶ Mitropolia Bucovinei, *op. cit.*, p. 21.

¹¹⁷ Isidor Onciul, *Fondul religionariu ...*, p. 143.

galițian au fost observate de Curtea vieneză abia după mai multe proteste și memorii venite din partea românilor bucovineni¹¹⁸.

Împăratul Francisc al II-lea (1792-1835), adept al ideilor iluministe, a intervenit în apărarea Fondului bisericesc bucovinean prin rezoluția de la Troppau din 18 decembrie 1820¹¹⁹, îndreptată către guvernul galițian, căruia îi cerea să înceteze imediat de a mai supune Fondul religios neunit la cheltuieli străine, ca plata salariilor cateheților latini sau întreținerea institutelor de moașe din Galiția. Totodată se cerea ca toate cheltuielile ce s-au făcut pe nedrept din vistieria Fondului neunit să fie recuperate de la Fondurile acelea care aveau obligația de a le suporta. Tot aici era subliniat precis caracterul Fondului bisericesc al Bucovinei, precum și menirea lui numai pentru întreținerea clerului ortodox bucovinean, precum și a școlilor populare (triviale) ale acestei confesiuni. Însă înființarea de școli era acceptată numai atunci când acestea ar fi fost în sarcina mănăstirilor și înainte de formarea Fondului. Acest lucru trebuia argumentat de către Consistoriul episcopesc prin documente care să ateste că, în vechime, mănăstirile ar fi avut în seamă întreținerea de școli¹²⁰. Așadar, soarta înființării școlilor românești atârna de aceste documente care erau greu de găsit, deoarece multe din ele au dispărut din cauza dezordinii create la desființarea mănăstirilor.

Rezoluția de la Troppau nu a fost decât o măsură teoretică, care nu a adus nici o îndreptare. Fondul bisericesc a rămas mai departe la cheremul guvernării galițiene, încât de veniturile acestuia se foloseau numai străinii. Moșiile Fondului au intrat în mâinile unor arendași armeni, evrei, poloni și de alte nații, care urmăreau realizarea unor profituri tot mai mari¹²¹. Pe de altă parte, s-a ajuns ca între proprietatea Camerală și cea a Fondului să nu existe nici o diferență. Tot în acea perioadă, mitropolitul rutean de Lemberg cerea împăratului Francisc al II-lea să numească un episcop unit pentru Bucovina, pentru ca mijloacele Fondului neunit „să nu se risipească în scopuri schismatice”¹²². După mai multe proteste venite din partea românilor, guvernul galițian a comunicat Consistoriului o dare de seamă asupra Fondului abia la 18 iunie 1835. Venitul pe acel an era de 223.065 florini și 39 de cruceri, iar cheltuielile atingeau suma de 10.284 florini și 37 cruceri¹²³.

Abuzurile asupra Fondului au continuat și în timpul episcopului Eugenie Hacman (1835-1873). De pildă, domeniul Frătăușilor, care între

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 144.

¹¹⁹ *Idem*, *Der griechisch-orientalische...*, p. 161.

¹²⁰ *Idem*, *Fondul religionariu...*, pp. 144-146.

¹²¹ Mihai Iacobescu, *Din Istoria Bucovinei ...*, p. 296.

¹²² Ion Nistor, *Istoria fondului...*, p. 36.

¹²³ Isidor Onciul, *Fondul religionariu...*, p. 164.

anii 1817 și 1834 a fost arendat statului cu 36.700 florini pe an, era arendat pentru următorii 20 de ani numai cu suma de 34.000 florini. La solicitarea Consistoriului, guvernul galițian a venit cu explicația că scăderea prețului s-a făcut de către împărat fără a se cunoaște motivul¹²⁴. Însă relațiile directe de amicitie ale episcopului Hacman cu împăratul au determinat guvernul de la Lemberg să fie oarecum mai sensibil la solicitările Consistoriului. Totodată au început să crească simțitor și veniturile Fondului. În 1835 suma totală era de 2.827.166 florini, iar în 1841 de 3.736.806 florini. Apoi, cu toate intervențiile Consistoriului, guvernul galițian nu a mai dat nici o dare de seamă până în 1860¹²⁵.

La 4 martie 1849, în baza Constituției imperiale, Bucovina a devenit provincie autonomă, cu un guvern propriu. Egumenii celor trei mănăstiri din Bucovina au solicitat ca moșiilor Fondului să revină din nou în posesia mănăstirilor, însă cererea lor a fost ironizată de guvernul galițian care, profitând de vremurile tulburi ale Revoluției de la 1848, când monarhia era zguduită, a rămas să administreze pe mai departe averea Fondului¹²⁶.

În 1858 a apărut zvonul cu privire la împrăștierea țăranilor din moșiile Fondului bisericesc. Neliniștit de această situație, episcopul Hacman s-a adresat în scris împăratului Francisc Iosif, arătând că nu este îndreptățită această împrăștiere a țăranilor în dauna Fondului. Între altele, el făcea referire la pagubele suferite de Fond prin instalarea abuzivă a celor peste 20 de colonii străine pe moșiile Fondului. El solicita ca moșiile Fondului să fie tratate după hrisovul lui Grigorie al III-lea Ghica, prin aplicarea aceluiași regim, ca și în cazul moșiilor private¹²⁷.

Pentru împrăștierea țăranilor au fost expropriate moșiile Fondului de la Rădăuți, Coțmani, Sf. Ilie, Ilișești, Solca, Cuciurul Mare și satul Brodoc, pentru care s-a acordat o despăgubire de 2.162.284 florini. Dar cum monarhia în 1859 era angajată într-un război greu împotriva Italiei și Franței și avea nevoie stringentă de bani, episcopul Hacman și Consistoriul au decis să vină în ajutorul statului cu suma de 1 milion de florini, bani proveniți din exproprierea terenurilor¹²⁸.

Prin patentul imperial de la 26 aprilie 1860, Bucovina era iarăși înglobată în Galiția, fiind considerată un cerc al acesteia, iar în locul guvernului propriu era numită o dregătorie de district. Românii bucovineni, sătui de stăpânirea galițiană, n-au putut tolera această stare de lucruri. Episcopul Hacman a intervenit energic cu un memoriu către

¹²⁴ *Ibidem*, p. 166.

¹²⁵ *Ibidem*, p. 168.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 171.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 174.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 175.

împărat, în care amintea toate nenorocirile pe care le-a suferit Biserica din Bucovina sub guvernarea galițiană. El arăta starea jalnică a școlilor din Bucovina, care au fost supuse la catolicizare și polonizare forțată sub supravegherea arhiepiscopului și Consistoriului catolic de la Lemberg. În încheiere, el sublinia realizările făcute de guvernul autonom al țării, care era „fără interese ostile” și cunoștea bine interesele școlilor și Bisericii din Bucovina¹²⁹.

Acest memoriu, precum și protestele fruntașilor români au fost încununate de succes. Prin legea fundamentală de stat din 26 februarie 1861, Bucovina și-a redobândit autonomia, primind din 1862 o stemă proprie, pe care era reprezentat un cap de bour după vechea stemă a Moldovei¹³⁰. La 22 iulie 1861, episcopul Hacman solicita ca administrarea Fondului să fie încredințată organelor bisericești de drept care, potrivit canoanelor Bisericii, au obligația de a se îngriji de averile bisericești¹³¹. Această solicitare a fost respinsă ca fiind contrară autorității statului reprezentată prin împărat, care își păstra în continuare dreptul de patron suprem al Bisericii și al Fondului. Totuși episcopul a obținut mai clar dreptul de supraveghere și unele atribuții asupra Fondului¹³².

Pe timpul guvernării galițiene sunt amintite câteva creșteri salariale suportate de casa Fondului. În 1843 leafa episcopului a crescut la 9.000 de florini pe an, oprindu-i-se adosul de 2.000 florini. La insistența Consistoriului, în 1849 a fost asigurată o pensie pentru văduvele și copiii orfani rămași ca urmare a decesului preoților. Văduvelor li se dădeau între 80 și 120 de florini pe an, iar copiilor orfani câte 30 de florini pe an. Această pensie a fost mărită în anul 1857. În 1859 congrua anuală a preoților din Câmpulung Rusc a fost majorată până la 500 florini. Din 1861 li s-a acordat și cântăreților bisericești o leafă de 40 până la 80 de florini pe an¹³³.

Fondul bisericesc din Bucovina, înstrăinat timp de 75 de ani sub administrația guvernului galițian de la Lemberg, revine în administrarea guvernului local al Bucovinei, eliberându-se de interesele străine ale cercurilor catolice și greco-catolice din Galiția polono-ruteană, care era caracterizată de un naționalism dus până la șovinism. Această perioadă de guvernare galițiană a fost catastrofală pentru caracterul național românesc al Bisericii ortodoxe din Bucovina, singura cetate spirituală a românilor de aici, care a fost supusă dreptat unui proces de rutenizare chiar sub ochii

¹²⁹ *Ibidem*, pp. 180–181.

¹³⁰ Ștefan Purici, *Mișcarea națională românească în Bucovina între anii 1775-1861*, Suceava, Editura „Hurmuzachi”, 1998, p. 237.

¹³¹ Isidor Onciul, *Fondul religiosarui ...*, p. 183.

¹³² *Ibidem*, p. 188.

¹³³ *Ibidem*, pp. 169-173.

chiriarhului locului. Istoricul român T. V. Ștefanelli, referindu-se la administrarea galițiană, arăta cu durere că „nici cele mai sângeroase și neîncetate războaie care au bântuit această țară, nici invaziile barbare ale tătarilor și nici cotropirile sălbaticelor horde turcești, nu au adus națiunii române din Bucovina atâta rău ca această nefirească unire cu Galiția pe o perioadă de 63 de ani, căci în această perioadă fatală o parte din țară și-a pierdut adevăratul caracter românesc și tot în această perioadă a început o slavizare masivă a poporului român”¹³⁴.

¹³⁴ Manachem Beir Șafran, *op. cit.*, pp. 34 –35; (apud Ștefanelli, *Einige stat. und hist. Daten aus der Bukowina*, p. 3).

Situația Fondului în perioada cât Bucovina a existat ca Ducat autonom (1861-1918)

După alegerea Dietei Bucovinei, Fondul bisericesc a trecut în administrarea guvernatorului țării de la Cernăuți. În ceea ce privește felul de organizare și administrare al Fondului au existat divergențe între clerici și mireni. Pe de o parte clerul, reprezentat de episcopul Hacman, dorea trecerea administrației Fondului în seama clerului, iar pe de altă parte fruntașii românilor bucovineni cereau ca administrarea Fondului să se facă de către comunitatea bisericească, reprezentată prin organe canonice de clerici și mireni. Profitând de această situație statul austriac a putut să-și susțină vechea sa poziție cu privire la Fond. Prin rezoluția din 11 februarie 1863 se preciza că lucrurile cu privire la administrarea Fondului rămân să funcționeze pe mai departe conform Regulamentului de la 1786¹³⁵, prin care se prevedea că „dreptul de administrare, păstrare și utilizare a Fondului religios, potrivit menirii sale, este rezervat voievodului landului”, iar episcopului i se recunoștea doar dreptul de a supraveghea modul de administrare al Fondului¹³⁶.

La 31 decembrie 1865, Constituția a fost din nou suspendată, reintroducându-se guvernul absolutist. În aceste condiții, revendicările românilor cu privire la administrarea Fondului au amuțit până la promulgarea Constituției dualiste care, prin articolul 15 al Legii fundamentale de stat din 21 decembrie 1867, garanta fiecărei confesiuni recunoscute de stat exercitarea liberă a confesiunii și dreptul de a-și administra în mod autonom averea bisericească¹³⁷. De acest drept se bucurau toate confesiunile creștine și necreștine din monarhia dualistă, excepție făcând doar românii ortodocși din Bucovina. În aceste împrejurări, românii bucovineni s-au constituit într-un „Comitet pentru autonomia bisericească”, care să stăruiască pentru dobândirea unui „Congres bisericesc”, alcătuit din clerici și mireni, în vederea administrării în mod autonom a Fondului bisericesc. Împăratul Francisc Iosif I intervine prin rezoluția din 10 decembrie 1869, reatribuindu-și dreptul de protector al Fondului, moștenit de la înaintașul său Iosif al II-lea, cu specificarea că orice schimbare în acest sens ar atinge drepturile Coroanei. Consistoriului episcopesc i se recunoștea dreptul de a fi ținut la curent cu privire la modul de administrare al Fondului și dreptul de a fi consultat înainte de a se lua decizii mai importante care atingeau

¹³⁵ Ion Nistor, *Istoria fondului ...*, pp. 45-46.

¹³⁶ Isidor Onciul, *Der griechisch-orientalische ...*, p. 166.

¹³⁷ Ion Nistor, *Istoria fondului ...*, p. 47.

mijloacele Fondului¹³⁸. Această decizie a rămas în vigoare până la destrămarea Imperiului dualist. Solicitățile românilor în acest sens, în Parlamentul din Viena și în Dieta Bucovinei din Cernăuți, au rămas fără rezultat. Fondul bisericesc s-a administrat după normele stabilite pentru domeniile Coroanei, cu deosebirea că veniturile se foloseau (uneori parțial) pentru întreținerea bisericilor și școlilor din Bucovina¹³⁹.

La 18 martie 1870, în urma unei înțelegeri între Ministerul de Finanțe și Ministerul Cultelor s-a realizat o reformă în ceea ce privește administrarea moșiilor Fondului prin crearea unei noi instituții care a primit numele de „Kaiserliche und königliche Direktion der Güter des griechisch-orientalischen Religionsfondes”, adică „Direcțiunea cezaro-crăiască a bunurilor Fondului religios greco-oriental”¹⁴⁰. Noua instituție era subordonată Ministerului Agriculturii din Viena, iar atribuțiile Ministerului Cultelor au fost reduse la chestiuni de cult și instruire. Președintele Direcțiunii era guvernatorul țării, iar directorul acesteia era numit de împărat în urma recomandării Ministerului Agriculturii. Direcțiunea era divizată în 5 departamente: 1. juridic-administrativ; 2. instalații forestiere și exploatare; 3. domeniilor; 4. lucrărilor tehnice; 5. contabilității¹⁴¹.

Dar, din cauză că Direcțiunea nu corespundea deplin cerințelor regimului imperial, Ministerul Agriculturii, având consimțământul mitropolitului Teofil Bendella (1874-1875), a emis un ordin la 19 mai 1875, prin care Administrația Fondului primea un nou statut. Direcțiunea bunurilor era subordonată direct Ministerului Agriculturii, care asigura conducerea superioară și supravegherea administrației. Șeful politic al landului (guvernatorul) era totdeauna și președintele Direcțiunii. Direcțiunea avea în frunte un director de moșii, ales dintre referenții de specialitate, care era însoțit de un număr de lucrători auxiliari. Direcțiunea bunurilor trebuia să se îngrijească de toate bunurile bisericești, ce constau în păduri, domenii și mine¹⁴², precum și de pădurile statului de la Codrul Cozminului și Tereblecea, în suprafață de 1.600 ha¹⁴³. Direcțiunea avea obligația de a gestiona cât mai bine averea Fondului. Pădurile Fondului au fost împărțite într-o primă fază în 20 de cercuri economice delimitate, care aveau în frunte câte un administrator forestier. Pentru eliminarea neajunsurilor din administrarea vastelor păduri ale Fondului, în 1875 s-a introdus un Regulament silvic potrivit căruia au fost angajați doi

¹³⁸ *Ibidem*, p. 48.

¹³⁹ *Ibidem*.

¹⁴⁰ Isidor Onciul, *Fondul religionariu ...*, p. 221.

¹⁴¹ Ion Nistor, *Istoria fondului ...*, p. 57.

¹⁴² Isidor Onciul, *Fondul religionariu ...*, p. 253.

¹⁴³ Ion Nistor, *Istoria fondului ...*, pp. 57-58; (apud Josef Opletal, *op. cit.*, p. 9).

forestieri, unul la Iacobeni și altul la Câmpulung, și doi pădurari, unul la Putna și altul la Dorna, iar în anii următori au fost aduși din străinătate noi agenți silvici¹⁴⁴.

După terminarea luptelor politice din perioada 1848-1860, au fost puse în funcțiune liniile ferate Lemberg-Cernăuți-Iași (1867) și, între 1888-1904, au fost construite liniile ferate locale din Bucovina, care au stimulat și înlesnit comerțul cu lemn. În 1888, statutul Direcțiunii bunurilor a mai suferit unele modificări. Direcțiunea a fost împărțită în Departamentul forestier, cu un supraconsilier forestier în frunte, și Departamentul domeniilor, cu un director de domenii. Ambii șefi erau subordonați guvernatorului țării și fiecare departament era de sine stătător. Această reorganizare pe domenii de activitate a făcut ca Direcția bunurilor să fie mai eficientă¹⁴⁵. Totodată s-a impus și divizarea ocoalelor silvice care erau foarte mari. Spre exemplu, în 1840 cel mai mare ocol silvic cuprindea 109.000 ha, în 1875 un ocol similar avea 47.000 ha, iar în 1898 un ocol nu depășea 26.000 ha. După primul război mondial Fondul bisericesc deținea 32 de ocoale silvice¹⁴⁶.

Un nou Regulament pentru administrarea bunurilor Fondului bisericesc a fost aprobat prin decizia imperială din 19 ianuarie 1900. În acest Regulament erau precizate următoarele: „*Conducerea și supravegerea supremă a administrației bunurilor fondului religios gr. or. din Bucovina se va exercita după principiile stabilite de M. S. Împăratul prin Ministerul de agricultură în limitele competenței generale a ministerelor*”; „...*chestiunile ce depășesc competența generală și specială a Ministerului de agricultură sunt rezervate Înaltei sancțiuni*”; „...*sub conducerea și supravegherea supremă a Ministerului de agricultură, administrația silvică și domenală se va exercita de o direcție proprie, care își are sediul în Cernăuți și poartă titlul de Direcția bunurilor fondului religios gr. or. din Bucovina*”. Administrarea minelor Fondului se făcea printr-un oficiu separat, cu sediul la Iacobeni, care purta numele de „Administrația minelor din Iacobeni” și care era subordonat Ministerului Lucrărilor Publice, în chestiuni tehnice de exploatare și valorificare, și Direcțiunii bunurilor, în probleme administrative. Ocoalele silvice erau delimitate exact și fiecare ocol silvic era încredințat unui administrator silvic și domenal. Totodată se făcea referire la structurile de conducere ale Direcțiunii, la modul de administrare a stațiunii balneare Vatra Dornei, a pădurilor și proprietăților agricole, precum și cele cu privire la închirierea moșiilor și clădirilor. Funcționarii Fondului erau considerați funcționari și servitori ai țării, aplicându-li-se fără rezervă

¹⁴⁴ Silviu Dimitrovici, *op. cit.*, p. 10.

¹⁴⁵ Isidor Onciul, *Fondul religionariu ...*, pp. 306-309.

¹⁴⁶ Silviu Dimitrovici, *op. cit.*, p. 17.

legile date în general pentru funcționarii statului. Atribuțiile arhiepiscopului și ale Consistoriului nu erau altele decât cele stabilite prin decizia imperială din 2 februarie 1869, și anume supravegherea și apărarea averii Fondului, consultarea înainte de încheierea unor contracte de vânzări, cheltuieli și alcătuiți de buget, pronunțarea părerii cu privire la acordarea de împrumuturi, donații, chestiuni testamentare și fundații¹⁴⁷.

Regulamentul de organizare din 1900 a mai suportat și el unele mici modificări prin decretul imperial din 19 septembrie 1909, care nu făcea altceva decât să reafirme statutul Fondului religios constituit în baza actului de fondare din 29 aprilie 1786¹⁴⁸. Cu alte cuvinte, Regulamentul duhovnicesc de la 1786 a fost legislația de bază după care s-a condus Fondul bisericesc pe tot parcursul stăpânirii imperiale și care a rămas în vigoare chiar și după primul război mondial până la 1918.

Fondul bisericesc și Eparhia Bucovinei au venit în ajutor statului austriac în toate momentele grele: în timpul războiului cu Napoleon, când prin măsuri excepționale au fost srânse pentru vistieria statului toate vasele de aur și argint aflate în mănăstiri și biserici¹⁴⁹, în războiul cu Franța și Italia din 1859 și în războiul cu Prusia și Italia din 1866, când, printr-un „gest patriotic” al episcopului Hacman, Fondul a contribuit cu suma de 2.030.000 florini¹⁵⁰, în primul război mondial, Fondul a fost obligat să contribuie cu peste 160 milioane coroane la cele 8 împrumuturi contractate de Austria¹⁵¹.

Tot în folosul statului austriac a fost și vestita crescătorie de cai de la Rădăuți, care la început luase în arendă o suprafață considerabilă alcătuită din domeniul de la Rădăuți și munții Lucina. Prețul de arendă era stabilit din 10 în 10 ani și era mai mult în scădere decât în creștere. În 1889, statul a vrut să cumpere domeniul de la Rădăuți în suprafață de 17.200 de iugări, însă acest plan a fost zădărnicit de mitropolitul Silvestru Morariu Andrievici¹⁵² care s-a opus hotărât vânzării, dând peste cap planurile autorităților austriece. Prin împrumutarea țăranilor între anii 1873-1907, domeniul de la Rădăuți arendat hergheliei s-a micșorat, reducându-se în ultimul timp la numai 8.478 ha. Ultimul contract de

¹⁴⁷ *Ibidem*, pp. 19-27.

¹⁴⁸ Ion Nistor, *Istoria fondului ...*, p. 67.

¹⁴⁹ Mihai Iacobescu, *A fost Bucovina ...*, p. 49.

¹⁵⁰ *Ibidem*, p. 50.

¹⁵¹ Mitropolia Bucovinei, *op. cit.*, pp. 29-30.

¹⁵² Silvestru Morariu Andrievici, *Proprietățile fundamentale ale Bisericii Gr. Or. în Bucovina după istorie, așezăminte canonice și legile de stat*, Ediție îngrijită, notă asupra ediției, comentarii și postfață de Preot Dumitru Valenciu, Suceava, Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, 2004, pp. 69-70.

arendare între herghelie și Fond s-a făcut pentru o perioadă de 20 de ani (1910-1930)¹⁵³.

În 1866, asupra țării s-a abătut foametea, holera și alte nenorociri. Întrucât statul era angajat în război, Fondul bisericesc a trebuit să intervină iarăși cu împrumuturi în ajutorul populației. Pentru combaterea sărăciei, în anul 1867 s-a făcut un împrumut de 500.000 florini pentru care Fondul a garantat prin punerea sub ipotecă a domeniului de la Cuciurul Mare¹⁵⁴.

Între anii 1853-1907, statul a expropriat din proprietatea Fondului 80.500 ha de teren agricol și păduri cu care s-a făcut împrumutarea țăranilor. Pentru pământurile primite, țăranii erau datori să plătească proprietarului o sumă de desdăunare, care trecea ca ipotecă asupra terenului primit. Totodată, pentru amortizarea plăților erau fixate și niște biruri anuale. Din despăgubirea terenurilor, Fondul a obținut importanta sumă de 460.000 coroane¹⁵⁵.

Din păcate, împrumutarea s-a făcut în dauna țăranilor români care au ajuns să cumpere terenuri slabe la un preț destul de mare, pe când coloniștii străini, ajutați de stat, au intrat în posesia celor mai bune pământuri ale Fondului în condiții extrem de avantajoase. Treptat, țăranii români au mai pierdut și drepturile de servitute, deoarece mai târziu Fondul a reușit să le răscumpere¹⁵⁶. Drepturile de servitute, care împovărau un important perimetru din domeniul forestier al Fondului, constau în procurarea anuală a 426.447 mc. de lemn, în drepturile de pășunat pentru 28.790 de vaci și în alte drepturi de folosire a altor suprafețe. În baza Patentei imperiale din 5 iulie 1853, care reglementa cele cu privire la achitarea sarcinilor de proprietate, Fondul a reușit, în anii '80 ai sec. XIX, să răscumpere cu mari sacrificii drepturile de servitute, și anume prin cedarea a 80.500 ha de pădure și alte terenuri, precum și prin plățirea sumei de 460.000 coroane¹⁵⁷.

Cum veniturile Fondului erau mereu în creștere, iar cheltuielile de întreținere a Bisericii și ale puținelor instituții școlare erau destul de modeste, Administrația Fondului, având sume suficiente, a dispus cumpărarea unor terenuri camerale ale statului, foste domenii voievodale. În 1876, Fondul a cumpărat cu 1.450.000 florini următoarele terenuri: moșia Câmpulung (aflată pe teritoriul comunelor Câmpulung, Sadova, Pojorâta, Valea-Putnei, Fundul-Moldovei, Breaza, Iacobenii, Dorna-Căndrenilor și Poiana Stampei), moșia Jucica (din raza comunelor

¹⁵³ Ion Nistor, *Istoria fondului ...*, pp. 38-39.

¹⁵⁴ Isidor Onciul, *Fondul religionariu ...*, p. 201.

¹⁵⁵ Mitropolia Bucovinei, *op. cit.*, p. 21.

¹⁵⁶ Ion Nistor, *Istoria fondului ...*, p. 40.

¹⁵⁷ Josef Opletal, *op. cit.*, p. 8.

Jucica-Nouă, Jucica-Veche, Lentești, Buda și Rohozna), Băile de la Vatra Dornei și Fântâna de la Poiana Negri, care la un loc însumează 69.000 ha. Apoi a mai cumpărat moșia Toporăuți în suprafață de 2.107 ha, cu prețul de 363.353 florini, pădurea Arșineasa, cu 15.000 de florini și încă alte 761 ha de teren. Iar în perioada de după 1880, au fost expropriate în favoarea Fondului circa 30 ha de teren pentru amplasarea drumurilor de acces și a căilor ferate forestiere¹⁵⁸.

Fondul bisericesc a fost cel care a salvat de la faliment băile miniere de la Iacobenii și Fundul Moldovei, exploatate de coloniștii nemți ai proprietarului Manz von Mariensee. Începând cu anul 1848, băile miniere au cunoscut un regres continuu, motiv pentru care s-a apelat la împrumuturi către Fondul bisericesc și către alte instituții. Apoi au fost scoase la licitație, însă fără succes. Văzând situația nenorocită a coloniștilor nemți, statul a intervenit și a înduplecat Fondul să cumpere toate băile miniere ale lui Manz împreună cu o suprafață de 1.995 ha de teren aflată în împrejurimi¹⁵⁹. La început, episcopul Hacman, cunoscând situația, s-a opus tranzacției. Însă în urma mai multor presiuni, tranzacția a fost semnată la 16 decembrie 1869, cu suma de 300.000 de florini. Cumpărarea băilor lui Manz s-a dovedit a fi o afacere păguboasă pentru Fond. Cheltuielile de punere parțială în funcțiune a minelor, care timp de 10 ani au fost închise, și întreținerea celor cinci colonii de băieși nemți din Iacobenii, Mariensee (Cârlibaba), Luisenthal (Pojorâta), Eisenau (Prisaca) și Freudenthal (Moldovița) aflați în prag de sărăcie, era un act de caritate din partea Fondului. Statul austriac a găsit în Fondul bisericesc un salvator al coloniștilor germani care erau considerați de propagandă drept purtători de cultură în Țara urșilor (Kulturträger in Bärenland)¹⁶⁰. Singurul avantaj pe care Fondul l-a avut de pe urma achiziționării minelor a fost accesul nestingherit la toate terenurile alăturate. În rest, cheltuielile de exploatare erau mai mari decât venitul net. De pildă, în 1876 venitul era de 170.439 fl., iar cheltuielile de întreținere ajungeau 195.960 fl.; la fel și în 1888, venitul era 121.855 fl., iar cheltuielile 123.276 fl.¹⁶¹.

În afară de întreținerea Bisericii și a școlilor, Fondul bisericesc a investit bani și în construirea de clădiri. Astfel s-au construit: două cazărmi, una la Cernăuți și alta la Sadagura, clădiri cu scop administrativ în orașele Rădăuți, Gura Humorului și Câmpulung, diferite imobile la Cozmeni și clădirile liceelor greco-orientale din Cernăuți (o clădire pentru liceul de băieți și alta pentru cel de fete) și din Suceava¹⁶². Așa cum reiese

¹⁵⁸ Mitropolia Bucovinei, *op. cit.*, p. 22.

¹⁵⁹ Isidor Onciul, *Fondul religionariu ...*, p. 243.

¹⁶⁰ Ion Nistor, *Istoria fondului ...*, pp. 50-51.

¹⁶¹ Isidor Onciul, *Fondul religionariu ...*, p. 243.

¹⁶² Mitropolia Bucovinei, *op. cit.*, p. 23.

din anexa funciară nr. 1372, Corpul funciar cadastral (Grundbuchskörper), Comuna cadastrală Suceava, înregistrată cu nr. 4704, din 28 iulie 1893, pe baza hrisovului închinat, datat la Suceava la 4 iulie 1893, se stabilea că arealul de construcție nr. cadastral 363, parcela nr. 4704, este destinat clădirii Gimnaziului superior greco-oriental din Suceava (Griecisch-orientalisches Obergymnasium in Suczawa) al cărui proprietar era Fondul religios greco-oriental al Bucovinei. La 3 februarie 1938, dreptul de proprietate asupra acestui corp funciar s-a încorporat pentru Arhiepiscopia Cernăuților. Apoi, la 11 mai 1955, statul român, în baza Decretului de confiscare nr. 176 din 1948 (publicat *M. Of.* nr. 177, din aug. 1948), s-a intabulat cu drept de proprietate asupra acestui corp funciar pe care era amplasat Liceul de băieți „Ștefan cel Mare”¹⁶³.

Potrivit menirii sale, Fondul a alocat însemnate sume și pentru construirea de biserici și case parohiale. Dar, din păcate, guvernul filo-catolic de la Lemberg a fost cel care a împiedicat prin toate mijloacele construirea de biserici ortodoxe în Bucovina. Așa se face că până la 1860 au fost construite în Bucovina doar șase biserici ortodoxe din zidărie, restul erau din lemn, de pe vremea Moldovei, în timp ce coloniștii catolici, protestanți și chiar evrei, cu toate că nu dispuneau de un asemenea Fond religios, și-au putut ridica lăcașuri mărețe de cult chiar imediat după sosirea lor în Bucovina¹⁶⁴.

Pe cheltuiala Fondului s-au construit mai multe biserici parohiale. În 1862, a fost finalizată construirea bisericii „Sf. Paraschiva” din Cernăuți, pentru care s-au alocat 60.000 de florini. La fel, în preajma primului război mondial au fost construite biserici și case parohiale trainice în diferite localități. Apoi, între anii 1844-1864, s-au ridicat Catedrala ortodoxă din Cernăuți, care a costat 200.000 de florini, și Reședința mitropolitană (1860-1882), clădire impunătoare în stil mauro-bizantin, ale cărei costuri au atins fabuloasa sumă de 1.830.000 florini¹⁶⁵.

După mai multe solicitări ale sucevenilor și la intervenția mitropolitului Silvestru, statul a aprobat prin înalta rezoluție din 18 februarie 1892, restaurarea bisericii Mirăuți din Suceava care era total distrusă și păărăginită, ajungând magazie pentru comercianții evrei. Pentru reconstruirea acestei străvechi și monumentale biserici, Fondul a alocat în 1894, într-o primă tranșă, suma de 50.000 florini. În 1892, tot Fondul a fost acela care a contribuit cu suma de 51.000 florini la ridicarea de noi clădiri în jurul renumitei biserici „Sf. Gheorghe” sau Mitropolia veche de

¹⁶³ Agenția Națională de Cadastru și Publicitate Imobiliară, Oficiul de Cadastru și Publicitate Imobiliară Suceava, Biroul de Carte Funciară Suceava, *Municipiul Suceava*, pp. 409, 411.

¹⁶⁴ Mihai Iacobescu, *30 de zile în „Siberia”*..., pp. 119-121.

¹⁶⁵ Isidor Onciul, *Der griechisch-orientalische ...*, p. 172.

la Mănăstirea „Sf. Ioan cel Nou”. Această mănăstire era sub patronajul Mitropoliei din Iași, fapt pentru care și statul român a acordat în același scop suma de 80.000 de franci¹⁶⁶. La ridicarea și restaurarea acestor edificii de valoare universală au fost chemați arhitecți și pictori germani.

Pentru a nu agita spiritele, administrația austriacă a Fondului s-a străduit să fie cât mai generoasă față de clerul ortodox căruia i-a asigurat un trai decent și o înaltă pregătire teologică. Spre deosebire de preoții din celelalte provincii românești, preoții din Bucovina s-au bucurat de o stare materială mult mai bună. În timp ce în Moldova un preot primea 8 fălci de pământ pentru întreținerea sa, în Bucovina un preot primea, conform Regulamentului din 1786, 24 de fălci sau 44 de iugăre* de teren¹⁶⁷. La început, cheltuielile făcute de Fond pentru salarizarea clerului se reduceau la leafa episcopului, un onorariu pentru membrii Consistoriului și niște lefuri mici pentru cei câțiva călugări rămași în cele trei mănăstiri bucovinene. Începând cu anul 1827 s-a trecut la salarizarea preoților de mir care aveau studii superioare absolvite la universitățile catolice din Viena, Lemberg sau în alte centre universitare din imperiu. Apoi, începând cu anul 1835, au primit salarii și preoții care erau absolvenți ai Institutului Teologic din Cernăuți¹⁶⁸.

În afară de școlile teologice, Fondul avea în sarcină și întreținerea școlilor confesionale, salarizarea cadrelor didactice și acordarea de burse pentru elevi și studenți. Între 1850-1860 s-au înființat la sate o serie de școli triviale sau „școli pentru popor”, care au stat sub supravegherea Consistoriului până în 1869 când, printr-o lege imperială toate școlile populare au fost declarate „școli publice menite pentru junime fără deosebire de confesiune”. Legea scotea învățământul primar de sub controlul Bisericii, supunându-l controlului statului. Școlile din Bucovina au fost scoase de sub autoritatea Consistoriului catolic de la Lemberg și a Consistoriului ortodox de la Cernăuți și subordonate inspectorului general care rezolva agendele școlare în colaborare cu Consiliul școlar al țării. În componența acestui Consiliu intra câte un reprezentant al tuturor cultelor, al Dietei țării și al municipiului Cernăuți. Toate funcțiile de conducere din învățământ erau ocupate de oameni străini de țară, care nu cunoșteau limba română¹⁶⁹. În aceste condiții rămăneau școli private confesionale numai școlile care erau întreținute în totalitate din banii Fondului sau din banii parohiilor. Multe din școlile confesionale au devenit școli publice și au fost subordonate Consiliului școlar de țară, care, neavând bani, s-a

¹⁶⁶ *Ibidem*.

¹⁶⁷ Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 10;

* un iugăr (Joch) austriac reprezenta 57,554 ari.

¹⁶⁸ Ion Nistor, *Istoria Bisericii ...*, pp. 48-49.

¹⁶⁹ Idem, *Istoria Bucovinei ...*, p. 187.

adresat Curții vieneze. Împăratul, doritor de a rezolva problema, a dispus, peste voința Consistoriului, alocarea din banii Fondului a sumei de 50.000 florini pentru o perioadă de 5 ani. Acești bani erau luați de la Fondul bisericesc și transferați la Fondul școlar. Fondul bisericesc a trebuit să asigure subvenționarea acestor „școli publice” pe o perioadă îndelungată de timp (1869-1893)¹⁷⁰.

Deși moșiile Fondului au avut de suferit de-a lungul timpului multe transformări prin vânzări, colonizări, schimburi, exproprieri și cumpărări, Fondul bisericesc a rămas cel mai mare proprietar de teren din Bucovina. În 1918, Fondul era proprietarul a 266.352 ha teren¹⁷¹, adică 25,71 % din întreaga suprafață a Bucovinei de 1.044.290 ha¹⁷². Totuși, nu trebuie uitat faptul că în 1786, proprietatea Fondului bisericesc ocupa 63 % din suprafața toală a Bucovinei. Așadar, proprietatea Fondului a fost redusă la mai bine de jumătate prin vânzări, exproprieri și colonizări masive cu tot felul de neamuri aduse din întinsul imperiu.

Din 1910, averea imobiliară a Fondului a fost împărțită în trei categorii: păduri, domenii și mine. Pădurile Fondului, ocupau o suprafață de 250.159 ha (din care 225.159 ha păduri propriu-zise, 5.722 ha terenuri arabile și fânețe, 18.276 ha pășuni și 815 ha teren neproductiv), pe când suprafața întreagă împădurită a Bucovinei era de 447.868 ha¹⁷³. Domeniile, care în 1899 erau de 46.000 ha, cu un excedent anual de 299.000 coroane, în 1910 se întindeau pe o suprafață de numai 17.424 ha, cu un excedent de 233.877 coroane¹⁷⁴. Averea imobilă a Fondului era apreciată la aproximativ 135.000.000 de coroane, iar cea mobilă la circa 20.000.000¹⁷⁵.

Materialul lemnos din pădurile Fondului era apreciat la aproximativ 65 de milioane de mc. Deși potențialul anual de exploatare era de 1.122.760 mc., în anul 1910 s-au exploatat numai 968.423 de mc., în valoare de 6.500.000 coroane. Veniturile ce rezultau din exploatarea forestieră au început să crească considerabil. De pildă, între anii 1874-1878, venitul mediu anual era de 537.000 coroane, iar în 1909-1910 a ajuns la suma considerabilă de 5.021.870 coroane. În perioada 1889-1910, veniturile au înregistrat o creștere de circa 720 %¹⁷⁶, lucru care se datorează construirii căilor ferate locale din Bucovina, creșterii prețului

¹⁷⁰ Isidor Onciul, *Fondul religionariu ...*, pp. 228-230.

¹⁷¹ Josef Opletal, *op. cit.*, p. 2.

¹⁷² Ion Nistor, *Istoria fondului ...*, p. 52.

¹⁷³ *Ibidem*.

¹⁷⁴ Josef Opletal, *op. cit.* pp. 2-3.

¹⁷⁵ *Ibidem*.

¹⁷⁶ *Ibidem*, p. 4.

lemnului, care avea căutare pe piețele din afară, investițiilor mari în domeniu și bunei gospodăririi în silvicultură.

Proprietatea forestieră a Fondului era împărțită, potrivit reliefului, în trei părți: 1) păduri din zona de șes și deal; 2) păduri din zona submontană; 3) păduri din zona montană. Pădurile din zona de șes și deal se încadrau la ocoalele silvice Jucia, Revna, Codrul Cozminului, Cuciurul-Mare, Pătrăuți, Ilișești (parțial), Frătăuți, Vicovul de Sus, Ciudei (parțial) și Voievodeasa (parțial), cu o suprafață de aproximativ 27.000 ha. Pădurile din zona submontană aparțineau ocoalelor silvice Straja, Falcău (parțial), Brodina (parțial), Putna, Voievodeasa (parțial), Marginea, Solca, Ilișești (parțial), Gura-Humorului, Frasin, Stulpicani, Vama, Vatra-Moldoviței și Rușii Moldoviței (parțial), cu o suprafață de circa 113.000 ha, exact jumătate din proprietatea forestieră a Fondului. Iar pădurile din zona montană, aflate în mare parte pe lângă Bistrița Aurie și Ceremușul de Sus, se încadrau la ocoalele silvice Seletin, Brodina (parțial), Rușii Moldoviței (parțial), Breaza, Ostra, Pojorâta, Iacobenii, Vatra-Dornei, Dorna Candrenii și Cârlibaba, cu o suprafață de 88.000 ha¹⁷⁷. În ceea ce privește vârsta arborilor, este de remarcat faptul că 40 % dintre copaci erau de peste o sută de ani.

Dominant în pădurile Fondului era molidul, care se întindea pe o suprafață de 107.873 ha, adică 47,87 % din suprafața păduroasă a Fondului. Pe locul doi se afla bradul, ce se întindea pe o suprafață 58.742 ha (26,07%), apoi fagul pe 43.244 ha (19,19 %), carpenul 6.197 ha (2,75 %), stejarul 2.704 ha (1,20 %) și sub 1% se aflau paltinul, pinul, arinul, teiul, ulmul, arțarul, mesteacănul, salcea și altele¹⁷⁸.

Pădurile Fondului erau împărțite în 30 de ocoale silvice (Forstwirtschaftsbezirke) de sine stătătoare, peste care activau 5 inspectorate silvice (Inspektionsbezirken). În afară de inspectorate, la Direcțiunea bunurilor mai exista o secție care se ocupa de instalațiile forestiere și un birou de coordonare¹⁷⁹.

Proprietățile agricole ale Fondului erau în cea mai mare parte arendate. Din cele 17.424 ha de teren, circa 17.136 ha erau arendate, și anume: 5.374 ha hergheliei statului de la Rădăuți, 8.277 ha, care constau în 25 de moșii mari și mici, la arendași, și 3.484 ha erau terenuri agricole răsfirate, mori și altele. De pe urma contractelor de arendare sau închiriere, Fondul obținea anual 690.000 de coroane. În regie proprie erau administrate heleșteiele de la Coțmani (150 ha), Școala pomicolă de la Jucica Veche (5 ha) și Băile de la Vatra Dornei (133 ha). Tot de proprietatea domeniilor aparțineau și cazărmile de la Cernăuți și Jucica,

¹⁷⁷ *Ibidem*, pp. 4-6.

¹⁷⁸ *Ibidem*, p. 7; Ion Nistor, *Istoria fondului ...*, p. 53.

¹⁷⁹ *Ibidem*, p. 9.

precum și mai multe clădiri care erau închiriate la diverși funcționari ai statului aflați în orașele din provincie¹⁸⁰.

Activitatea minieră de la Iacobenii a cunoscut și ea un oarecare avânt, mai ales după ce s-a construit linia ferată Câmpulung-Vatra Dornei, îmbunătățindu-se condițiile de comerț pentru piața bucovineană. În 1904, au fost montate instalații moderne pentru extracția minereului de mangan și s-au construit linii ferate miniere pentru instalațiile electrice, care au costat 260.000 de coroane. Apoi s-a încercat reluarea extracției minereului de pirită și cupru de la stabilimentele din Pojorâta (Luisental), care erau închise de pe timpul lui Manz von Mariensee. Între anii 1897-1903, s-au făcut studii de cercetare, care au costat 250.000 de coroane. În urma cercetărilor s-a descoperit un zăcământ prețios care a fost pus în exploatare în 1905, investindu-se încă 200.000 de coroane. În 1910, Direcțiunea bunurilor Fondului a investit pentru minerit aproximativ 700.000 de coroane. Venitul anual din minerit pentru anii 1910-1913 se ridica la 56.500 coroane¹⁸¹.

Administrarea proprietăților Fondului bisericesc se afla sub conducerea superioară a Ministerului Agriculturii (k. k. Ackerbauministerium), care își exercita acest drept prin Direcțiunea bunurilor din Cernăuți, direcțiune care se îngrijea și de cele 1.600 ha de pădure a statului, de la Codrul Cozminului și Tereblecea¹⁸².

Administrația Fondului, care dispunea de un personal calificat, a gospodărit aceste proprietăți din ce în ce mai bine, obținând venituri tot mai mari, mai ales în ultimii 25 de ani, când s-au construit 230 km de cale ferată forestieră, 510 km de drum forestier, 660 km de drum forestier pentru exploatarea din timpul iernii, 3.100 km de drum forestier în zone abrupte și instalații pentru protecția vânatului și 210 km de rețea telefonică, care au costat peste 8.000.000 de coroane¹⁸³. Materialul lemnos din pădurile Fondului era de o calitate superioară (mai ales lemnul de rezonanță pentru instrumente muzicale) și se bucura de o reputație mondială, exportându-se în Turcia, Rusia, Germania, Italia, Franța, Grecia și în diverse țări ale Coroanei¹⁸⁴.

Ființă lemnul de lucru avea căutare în străinătate, administrația Fondului a căutat să încheie contracte de exploatare și furnizare cu diverse firme interesate. Primul contract a fost semnat în 1868 cu firma „Horst și Pfannenkuhe”, care, din lipsă de capital, a abandonat proiectul. În 1874, societatea pe acțiuni a lui Filip și Charles Götz din Cernăuți a

¹⁸⁰ *Ibidem*, p. 2.

¹⁸¹ *Ibidem*, p. 3.

¹⁸² *Ibidem*, p. 9.

¹⁸³ *Ibidem*, p. III, 36.

¹⁸⁴ Ion Nistor, *Istoria fondului ...*, p. 53.

instalat o fabrică de cherestea pe abur, dotată cu 10 gatere, care a fost și primul stabiliment mare din Bucovina. După anul 1880, pe lângă linia ferată principală s-au mai construit o serie de căi ferate locale și forestiere care au favorizat comercializarea lemnului. În noile condiții, numeroase firme mari și mici s-au arătat dornice de a investi în exploatarea forestieră, încât numărul fabricilor de cherestea a crescut spectaculos. Concurența puternică dintre investitori a făcut să crească considerabil și prețul la lemn, mai ales după 1898¹⁸⁵ (vezi anexa 5).

Între cei mai mari contractanți ai Fondul bisericesc se numără Societatea anonimă pentru industria lemnului „Bucovina” și Societatea anonimă „Götz & Comp”. Prima societate a încheiat în 1911 un contract de exploatare a lemnului pe o perioadă de 10 ani. Contractul nu a putut fi executat în întregime din cauza războiului, fapt pentru care a trebuit să fie prelungit în anul 1919. Obiectul vânzării îl forma exploatarea unei suprafețe de 7.810 ha de pădure din 13 ocoale silvice, cu o cantitate de 570.000 mc. lemn de lucru. Debitarea lemnului se făcea la cele 7 fabrici de cherestea ale Fondului bisericesc, care erau situate în localitățile Brodina, Falcău, Putna, Vicovul de Sus, Sucevița, Gura-Humorului și Moldovița. La fel, pe o perioadă îndelungată erau încheiate contractele și cu Societatea „Götz & Comp”, care exploata pădurile de pe Valea Bistriței¹⁸⁶.

Pe lângă cele două societăți mari, exploatarea pădurilor se făcea de numeroase alte societăți, majoritatea cu capital străin, care și-au instalat fabricile sau fierăstraiele în apropierea pădurilor Fondului. Din păcate, această ramură se afla exclusiv în mâinile alogenilor, care trăgeau și cele mai mari foloase. Contractele de exploatare pe termen lung s-au dovedit a fi păguboase pentru Fond, mai ales din cauza deselor fluctuații monetare.

Lemnul din pădurile Fondului era transportat atât pe cale ferată, cu trenul și cu tracțiune animală, cât și cu plutele pe râurile Bistrița Aurie, Ceremușul Alb, Siret, Prut și Suceava¹⁸⁷. Din rapoartele administrației camerale de la Câmpulung reiese faptul că încă din vechime, negustorii turci cumpărau lemn din regiunea Dornei, pe care îl transportau pe Bistrița până la Galați și, de acolo, mai departe până la Chilia și Constantinopol. La începutul secolului XIX, fosta Administrație a bunurilor statului (Staatsgüterverwaltung) din Lemberg a făcut câteva probe de plutărit pe Bistrița. Prima încercare de plutărit, întreprinsă în 1814, a eșuat lamentabil. Tratatativele pentru formalitățile de vamă și alte

¹⁸⁵ Silviu Dimitrovici, *op. cit.*, p. 34.

¹⁸⁶ *Ibidem*, pp. 35-37.

¹⁸⁷ Constantin C. Giurescu, *Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri și până astăzi*, București, Editura Ceres, 1975, pp. 244-250.

piedici au făcut ca plutele (în valoare de 993 fl.) să zacă pe malul Bistriței până în 1815, când au fost măturate de o apă mare¹⁸⁸.

O altă încercare de plutărit a fost făcută de dulgherul Michael Steier, care a cumpărat 160 de bușteni la un preț de 33 fl. și 15 cr. pe tulpină. El avea aprobarea autorităților, cu condiția ca la întoarcere să înainteze administrației camerale un raport cu privire la condițiile de piață din Turcia. Dar, din cauza mai multor piedici, el a ajuns prea târziu la Galați și a trebuit să suporte o pagubă de 500 florini. În 1819, Steier a reușit să transporte în Moldova 400 de bușteni, pentru care a obținut un preț bun. În anul următor el și-a construit un ferăstrău pe Bistrița, în dorința de a vinde lemn fasonat în Moldova, dar, din păcate, lemnele sale de plută au fost furate de Pașa de la Brăila. Mai târziu, el s-a asociat cu Gottlieb Hügel și a mai făcut niște încercări care au eșuat din cauza greutăților de plutărit și a condițiilor de comerț din Turcia¹⁸⁹.

În 1843, mandatarul cameral Peter Strohmeyer, după ce a pus la punct circulația pe apă până la graniță, a transportat cu mari dificultăți și pericole 120 de plute până la Galați, reușind să pună în mișcare relațiile comerciale cu Moldova și Turcia. Succesul lui Strohmeyer a determinat Administrația camerală a bunurilor (Kameralgüterverwaltung) să regularizeze râurile Bistrița, Dorna, Coșna și Teșna, permițându-le negustorilor din Orient să intre în regiunea Dornei, până la Iacobeni. Din 1882, plutăritul pe Bistrița a fost preluat de Societatea „Götz & Comp”, care a investit mult în construirea și întreținerea plutilor¹⁹⁰.

Plutăritul pe Ceremuș, existent încă de pe vremea regatului polon, a fost regularizat în 1812 de șeful forestier Fölsies, care a reușit să înlăture multe piedici de pe cursul râului. În 1870, Societatea „Götz & Comp” a investit în plutăritul pe Ceremuș circa 200.000 de coroane, încât la sfârșitul secolului al XIX-lea plutăritul pe acest râu a permis transportarea a circa 180.000 mc. de lemn¹⁹¹.

Plutăritul pe râul Siret a fost pus în practică începând din pădurea baronului Vasilco de la Berhomet. Apoi, o altă încercare s-a făcut pe pârâul Hlicea, din pădurea Hlincea-Bănila. Din 1910 s-a renunțat total la plutăritul de pe Siret. La mijlocul sec. al XIX-lea s-au făcut unele transporturi pe râul Moldova, din Valea Suhei până la ferăstraiele din Capul Codrului. Plutăritul pe râul Suceava, până la Falcău, a fost practicat începând cu 1870 tot de Societatea „Götz & Comp”. Administrația Fondului a dorit chiar să extindă traseul până la gara Dornești. În 1908

¹⁸⁸ Josef Opletal, *op. cit.*, p. 10.

¹⁸⁹ *Ibidem*, p. 11.

¹⁹⁰ *Ibidem*, pp. 11-12.

¹⁹¹ *Ibidem*, p. 13.

transportul pe apă din Bucovina avea o lungime de 352 km, iar în 1910 s-a redus la 335 km¹⁹².

Întreaga avere mobilă și imobilă a Fondului bisericesc, înainte de primul război mondial, se cifra la aproximativ 165 de miliarde de coroane, adică circa 6 miliarde și 600 milioane lei românești din perioada interbelică¹⁹³.

În primul război mondial, guvernul austriac, ajuns în criză financiară, a făcut o serie de împrumuturi de război de la mai multe bănci și instituții de credit private din Viena. Fondul bisericesc a fost și el nevoit să împrumute statul austriac cu sume considerabile. Guvernul austriac a încărcat imobilele Fondului cu grele sarcini ipotecare, contractând chiar și împrumuturi pe polițe. Pentru toate acele împrumuturi de război, guvernul a avut nevoie de consimțământul mitropolitului Bucovinei, care, constrâns fiind de împrejurări, și-a dat acordul fără să poată consulta Consistoriul, căci membrii consistoriali fuseseră destituiți de guvern sub diferite pretexte. Fondul bisericesc a acordat statului austriac împrumuturi de război în valoare de aproximativ 180.000.000 de coroane sau 90.000.000 de lei din perioada interbelică. După terminarea războiului, Direcțiunea Fondului a intervenit pe lângă statul austriac în vederea recuperării împrumuturilor de război care grevau asupra Fondului¹⁹⁴.

Totodată, averea Fondului a avut de suferit mari distrugerii de pe urma războiului. Între anii 1914-1918, arhiva Fondului a fost mutată de la Cernăuți la Salzburg (Austria), iar Administrația Fondului a fost evacuată din fața trupelor rusești, întâi la Vatra Dornei, apoi la Cluj și, mai târziu, la Praga. Potrivit inventarului de evaluare a pagubelor din 1919, s-a constatat că masivele păduroase, instalațiile forestiere și de transport, casele silvice, fabricile de cherestea, fermele agricole și iazurile, clădirile din diferite orașe, stabilimentele balneare de la Vatra Dornei și minele de la Iacobenii și Fundul Moldovei au suferit, la un loc, o pagubă de 65,5 milioane de lei¹⁹⁵.

În cei 144 de ani de săpânire austriacă, structura preponderent românească a populației din Bucovina s-a modificat și s-a alterat în așa măsură, încât s-a ajuns ca în preajma primului război mondial să cuprindă 12 grupuri etnice diferite și 10 confesiuni¹⁹⁶. În timp ce partea nordică a Bucovinei a fost colonizată masiv cu ruteni din Galiția, mulți dintre românii bucovineni au fost nevoiți să plece în America pentru a scăpa de

¹⁹² *Ibidem*, p. 15.

¹⁹³ Ion Nistor, *Istoria fondului ...*, p. 55.

¹⁹⁴ *Ibidem*, p. 55-56.

¹⁹⁵ Silviu Dimitrovici, *op. cit.*, p. 45.

¹⁹⁶ Mihai Iacobescu, *Noii stăpâni de moșie ...*, p. 1.

sărăcie. Acest amalgam de națiuni, limbi și confesiuni diferite este rezultatul politicii Curții vieneze, care a pus în practică dictonul roman „divide et impera”. Consecințele acestei politici de colonizare cu elemente alogene a Bucovinei nu au întârziat să apară și sunt simțite din plin și astăzi, mai ales asupra Bisericii neamului românesc. Așa se explică faptul că românii bucovineni, spre deosebire de românii din alte zone ale țării, s-au dovedit a fi mult mai vulnerabili în fața propagandei sectare venite de peste ocean, din vestul sălbatic.

Trebuie recunoscut faptul că, pe lângă toate neajunsurile venite din partea unei stăpâniri străine, administrația austriacă a fost cea care s-a remarcat prin disciplină, seriozitate și eficiență. Mărturie în acest sens sunt măsurătorile și hărțile cadastrale precise după care se pot ghida și astăzi lucrătorii serviciilor de cadastru, statisticile amănunțite cu privire la evidența populației, starea bună a drumurilor, o legislație clară care nu lăsa loc interpretărilor, structuri simple și o administrare corectă a bunurilor. Încheind perioada austriacă a existenței Fondului bisericesc, se poate afirma că bunurile acestuia au fost administrate corect și cu pricepere, ceea ce a făcut ca această instituție să ajungă la o stare economică înfloritoare în preajma primului război mondial¹⁹⁷. Întrucât pădurile alcătuiau cea mai mare pondere a patrimoniului Fondului, s-a avut în vedere aplicarea unei administrații silvice raționale, sub conducerea unui personal tehnic foarte bine calificat, cinstit și atașat profesional, care a reușit într-un timp relativ scurt să realizeze o întreprindere forestieră model, renumită în toată Europa. Pentru renumele pe care îl avea, Administrația Fondului a fost vizitată în 1864 de marele economist român P. S. Aurelian, autorul unei monografii a Bucovinei, publicată în 1876, apoi, începând din anul 1892, de silvicultorii din Regatul României și de elevii școlii superioare de silvicultură de la Brănești, cu intenția de a cunoaște realizările deosebite ale acestei instituții. Ministerul Agriculturii și Domeniilor din România l-a angajat pe fostul director al Fondului bisericesc, Johan Pitscher, pentru trei ani, începând din 1892, ca expert silvic, în vederea îmbunătățirii administrației pădurilor statului¹⁹⁸.

Prezent la expoziția jubiliară din 1906 de la București, organizată cu prilejul aniversării a 50 de ani de domnie a regelui Carol I, pavilionul Fondului bisericesc a fost distins cu diploma de onoare, medalia de argint și cu medalia de bronz, diplomă specială. Cu aceeași ocazie, au fost decorați și o serie de silvicultori aflați în slujba Fondului, ca Josef

¹⁹⁷ Petre Ciobanu, *Fondul bisericesc ortodox-român din Bucovina (1783-1948), prezentare generală*, în Revista „Bucovina Forestieră”, Anul II, Nr. 1-2, Câmpulung-Moldovenesc, 1993, p. 8.

¹⁹⁸ *Ibidem*, p. 12-13.

Opletal, Artur Krahľ, Franz Czech și alții. Totodată, silvicultorii Fondului s-au bucurat de recunoaștere și apreciere din partea „Înaltei școli pentru cultura solului” din Viena, instituție care, în 1923, alături de prestigioși profesori universitari din Austria, Danemarca, Germania și Suedia, a oferit titlul de „Doctor Honoris Causa” fostului director al Fondului, Eugen Guzman¹⁹⁹.

În același timp, nu poate fi trecut cu vederea atașamentul și devotamentul de care au dat dovadă silvicultorii germani, cehi ș. a. care, și după destrămarea Imperiului dualist, au continuat să rămână în slujba Fondului bisericesc, slujindu-l cu seriozitate până la repatrierea din 1940, când trupele bolșevice și-au făcut simțită prezența în partea de nord a Bucovinei²⁰⁰.

¹⁹⁹ *Ibidem*.

²⁰⁰ *Ibidem*, p. 14.

Funcționarea Fondului în perioada interbelică

Destrămarea Imperiului austro-ungar și abdicarea împăratului Carol I, la 11 noiembrie 1918²⁰¹, a făcut să înceteze și stăpânirea habsburgică din Bucovina, stăpânire care a înstrăinat acest colț de țară românească timp de 144 de ani. Actul de dreptate națională, săvârșit la 28 noiembrie 1918, a readus Bucovina la patria-mamă, prin unirea ei cu Regatul României.

Prin Decretul lege nr. 3745, din 18 decembrie 1918, publicat în „Monitorul Oficial” din 2 ianuarie 1919, se consfințează Unirea Bucovinei cu România²⁰². Totodată, în locul guvernatorului austriac, au fost numiți, ca miniștri secretari de stat fără portofoliu, Iancu Flondor și Ion Nistor, primul ca delegat al guvernului pentru administrarea Bucovinei, cu reședința la Cernăuți, iar cel de-al doilea, cu sediul la București²⁰³. Același Decret-lege stabilea raporturile juridice dintre cei doi miniștri și hotăra ca Bucovina să fie condusă pe mai departe după legile și ordonanțele austriece de până atunci²⁰⁴. Pe toată durata provizoratului, legislația austriacă a rămas în vigoare, încât orice modificare a legilor esențiale nu putea fi făcută decât numai pe cale legislativă. În aceste condiții și Fondul bisericesc din Bucovina funcționa pe mai departe după vechiul Regulament duhovnicesc („Geistlicher Regulierungsplan”²⁰⁵) de la 29 aprilie 1786 care, de-a lungul timpului, a suferit ușoare modificări în anii 1860, 1869, 1870, când a fost înființată Direcțiunea bunurilor Fondului²⁰⁶, 1875, 1888, 1900 și 1909.

Hotărârile Consiliului de Miniștri privitoare la Bucovina se luau cerându-se avizul ministrului-delegat al guvernului de la Cernăuți. În această calitate, Iancu Flondor putea schimba ordonanțele austriece în vigoare, având și dreptul de a emite ordonanțe și decizii ministeriale privitoare la administrarea Bucovinei în cadrul legilor existente²⁰⁷. Deși a

²⁰¹ dtv-Atlas Weltgeschichte, Band 2, *Von der Französischen Revolution bis zur Gegenwart*, Bielefeld, Deutscher Taschenbuch Verlag, 1990, p. 409.

²⁰² Cristina Puha, *Poziția lui Iancu Flondor față de noile realități politice ale Regatului Român (1918-1924)*, Analele Bucovinei, Anul VII, 2/2002, Centrul de studii „Bucovina” Rădăuți, Filiala Iași, p. 405.

²⁰³ Rodica Iatencu, *Unirea Bucovinei cu regatul României. Integrarea politico-administrativă* (II), Analele Bucovinei, Anul X, 1/2003, p. 159.

²⁰⁴ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei ...*, p. 405.

²⁰⁵ Schematismus der Bukowinaer griech-orient. Arhiepiscopal-Diöcese für das Jahr 1877, Czernowitz, 1877, p. 3.

²⁰⁶ Direcțiune înființată la 18 martie 1870, sub titlul „K. k. Direction der Güter des griechisch-orientalischen Religionsfondes”.

²⁰⁷ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei ...*, p. 405.

stat puțin timp în fruntea administrației Bucovinei, Iancu Flondor a emis mai multe ordonanțe, lăsându-și amprenta asupra mai multor domenii de activitate. Prima sa ordonanță interzicea exportul de monede de aur și argint din Bucovina în străinătate²⁰⁸. Apoi, prin Ordonanța nr. 16/1919, publicată în „Monitorul Bucovinei”, Fascicola nr. 13, din 19 februarie 1919, a fost reorganizat Consistoriul arhiepiscopesc ortodox din Bucovina²⁰⁹. O altă ordonanță a sa a avut drept scop clarificarea statutului Fondului bisericesc în noua configurație politică. Așadar, prin Ordonanța nr. 109 din 23 ianuarie 1919, publicată în „Monitorul Bucovinei”, Fascicula 10, din 24 ianuarie 1919, ministrul-delegat Iancu Flondor dispunea trecerea întregii administrații a Fondului în seama mitropolitului Bucovinei. La 2 aprilie 1919, el înainta mitropolitului Vladimir Repta următoarea adresă: *Fundațiunea care cuprinde averea Bisericii dreptmăritoare din Bucovina - Fondul religios gr.-or. bucovinean - menit pentru susținerea cultului dreptmăritor din această țară, a fost sub ocupație austriacă, contrar dreptului canonic, administrat de autorități lumești, în timpul din urmă de Ministerul de Agricultură și de Culte din Viena. Prin faptul Unirii, competențele acestor ministere au trecut asupra administrației Bucovinei, înființată prin înaltul decret lege din 18 decembrie 1918 no. 3745. Administrația Bucovinei, recunoscând fără preget drepturile Bisericii asupra acestei averi a pus capăt amestecului ilicit al autorităților mirene și s-a mărginit la însărcinarea d-lui George Sârbu cu girarea administrației moșiilor bisericești, urmată prin decretul din 23 Ianuarie 1919, no. 109.*

Având în vedere dreptul canonic, autonomia Bisericii și menirea fundațiunii, țin de datoria mea, să trec administrația Fondului religios gr.-or. bucovinean în seama Bisericii dreptmăritoare din Bucovina la mâna Î. P. S. Voastre, rămânând ca controlul statului privitor la întrebuițarea averii potrivit menirii sale fundamentale să fie stabilită ulterior pe cale legislativă.

Vă rog deci pe Î. P. S. Voastră să binevoiți a lua în seamă această avere și de a dispune totul ce credeți de cuviință pentru buna administrare. D-l George Sârbu se va prezenta din ordinul meu la Î. P. S. Voastră pentru stabilirea amănuntelor.

*Primiți, Î. P. S. Voastră, expresia înaltei mele stime și a devotamentului meu fiesc” (Dr. I. Flondor, Ministru delegat)*²¹⁰.

Dar, din păcate, între Iancu Flondor și Ion Nistor existau divergențe serioase, mai ales cu privire la modul de integrare a Bucovinei în structurile statului român. Ion Nistor era adeptul unor reforme radicale

²⁰⁸ Cristina Puha, *op. cit.*, p. 458.

²⁰⁹ Rodica Iatencu, *op. cit.*, p. 165.

²¹⁰ Ion Nistor, *Istoria fondului ...*, pp. 65-66.

menite să urgenteze integrarea noilor provincii în cadrul statului român²¹¹. Iancu Flondor, dimpotrivă, era de părere că perioada de tranziție trebuie făcută lent, fără a crea convulsii sociale și ținându-se seama de compoziția etnică a Bucovinei. Deși aveau același țel, cei doi oameni politici au intrat într-o polemică greu de imaginat, care a determinat așa-numita „criză bucovineană” din aprilie 1919²¹². Nemaiputând suporta această situație tensionată, Iancu Flondor și-a dat demisia din funcția de ministru delegat pentru administrarea Bucovinei, demisie care a fost acceptată la 15/16 aprilie 1919. Demisia lui Flondor a fost însoțită și de cea a secretarilor de stat care erau aleși de Consiliului Național Român, organ legislativ al Bucovinei. Postul vacant, rămas în urma demisionării lui Flondor, a fost ocupat imediat de Ion Nistor, care și-a păstrat și funcția de ministru-delegat pentru Bucovina în guvernul central. Prima măsură a lui Ion Nistor a fost numirea de noi secretari de serviciu²¹³. Apoi el a procedat greșit la dizolvarea Consiliului Național Român, organ legislativ al Bucovinei într-o perioadă când România nu avea încă Parlament²¹⁴.

Ion Nistor, nefiind de acord cu ordonanțele și dispozițiile ministeriale emise de predecesorul său, a trecut imediat la contramandarea și anularea acestora. Așa a procedat la anularea ordonanței care încredința mitropolitului Bucovinei administrația Fondului bisericesc, considerându-o „măsură ilegală, pripită și nesocotită”²¹⁵. La 26 aprilie 1919, Ion Nistor înainta mitropolitului Bucovinei următoarea scrisoare: „Înalt Prea Sfinției Sale Domnului Dr. Vladimir Repta, Arhiepiscop și Mitropolit al Bucovinei în Cernăuți.

Fondul religios ort. or. din Bucovina se administrează în prezent după normele statutului de organizare din 19 ianuarie 1900 F. L. I. No. 144. În baza acestui statut administrația pădurilor și domeniilor se face de Ministerul de Agricultură, administrația minelor de Ministerul Lucrărilor Publice și anume după principiile și dispozițiunile stabilite de Domnul Țării, care în virtutea actului de fundațiune din 29 aprilie 1786 No. 2484 este purtătorul de grijă al fondului și îndeplinitorul voinței ctitorilor.

Prin actul unirii necondiționate a Bucovinei cu Regatul României, votat la 28 Noiembrie 1918, Majestatea Sa, Regele Ferdinand al României, a devenit Domnul Țării noastre, și prin urmare patronul și purtătorul de grijă al fondului religios ort. or. din Bucovina.

²¹¹ Rodica Iatencu, *op. cit.*, p. 167.

²¹² *Ibidem*, p. 188.

²¹³ *Ibidem*, p. 192.

²¹⁴ Cristina Puha, *op. cit.*, p. 467.

²¹⁵ Ion Nistor, *Istoria fondului ...*, p. 66.

Așa fiind, administrarea, păstrarea și întrebuințarea fondului cade în cercul de competență rezervat noului Domn al Țării. M. S. Regele exercită dreptul acesta de dispozițiune prin guvernul său și prin organele legale ale statului. În starea aceasta de drept nu s-a produs nici o modificare prin decretul-lege din 18 decembrie 1918 No. 3745, care cuprinde dispozițiuni tranzitorii privitoare la administrația Bucovinei. Articolul I din acest decret-lege prevede că în Bucovina rămân în vigoare legile și ordonanțele de până acum, care nu pot fi modificate decât pe cale legislativă sau prin decrete-legi, iar delegatul guvernului la Cernăuți are dreptul de a da ordonanțe numai în cadrul legilor în vigoare.

Darea administrației fondului în seama Înalt Prea Sfinției Voastre este o măsură precipitată care depășește cadrul statutului privitor la administrația acestui fond. O schimbare în acest sens se poate face numai prin decrete-legi și nicidecum prin o simplă adresă a administrației locale către Înalt Prea Sfinția Voastră.

Din motivele acestea, în calitatea mea de Ministru delegat al Guvernului Român și de Președinte al fondului religios ort. or., în conformitate cu art. 5 din suspomenitul statut, țin de datoria mea de a contramanda adresa înaintașului meu din 2 aprilie 1919 No. 5 res., prin care se dă în seama Înalt Prea Sfinției Voastre administrația fondului ort. or. din Bucovina și de a restabili vechea stare de drept privitoare la administrația acestui fond până la reluarea chestiunii acesteia pe cale legală.

Aducând aceasta cu onoare la cunoștința Înalt Prea Sfinției Voastre, Vă rog să binevoiți a lua act de prezenta adresă și de a dispune cele cuvenite pentru restabilirea stării de drept conform normelor anterioare adresei contramandate.

Primiți, vă rog, Înalt Prea Sfințite, expresia înaltei mele stime și considerațiuni (Dr. Ion Nistor, Ministru delegat cu Administrația Bucovinei)”²¹⁶.

Ion Nistor susținea că prin anularea deciziei predecesorului său „s-a restabilit vechea stare de drept”²¹⁷ cu privire la Fondul bisericesc. Iar pentru a restabili această „stare de drept”, Ion Nistor a trimis armata spre a ridica din mâinile mitropolitului Vladimir Repta dreptul de stăpânire și administrare asupra acestei drepte averi bisericești²¹⁸. Așadar, problema administrării autonome și independente a Fondului bisericesc a rămas și sub stăpânirea românească nerezolvată²¹⁹.

²¹⁶ *Ibidem*, pp. 67-68.

²¹⁷ *Ibidem*.

²¹⁸ Silvestru Morariu Andrievici, *op. cit.*, p. 65.

²¹⁹ Aurel Morariu, *op. cit.*, p. 11.

După trecerea perioadei de provizorat și de relativă autonomie administrativă a Bucovinei, au fost emise mai multe hotărâri cu privire la modul de administrare al Fondului bisericesc. Prin jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 906, din 31 martie 1921, Fondul bisericesc trecea din nou sub conducerea Mitropoliei Bucovinei și a Consiliului Eparhial, statul rezervându-și doar dreptul de control. O altă hotărâre a urmat prin înaltul Decret Regal nr. 838 din 14 februarie 1922, potrivit căruia averile Fondului erau trecute iarăși din administrarea Bisericii în cea a Ministerului de Agricultură din București, urmând să funcționeze pe mai departe după vechiul Regulamentul austriac, modificat prin deciziunea imperială de la 19 ianuarie 1900 și, respectiv, 1909²²⁰.

Cu toate aceste schimbări tranzitorii, dreptul de proprietate al Bisericii din Bucovina asupra Fondului bisericesc nu a fost pus nicicum și nicicând la îndoială. Însă trecerea administrației Fondului bisericesc sub autoritatea Ministerului de Agricultură și Domenii din București nu a dus decât la complicarea lucrurilor, căci una era situația pe teren în Bucovina, și alta la minister, în București. Spre deosebire de perioada austriacă, atunci când Administrația Fondului avea dreptul să vândă prin licitație publică întreaga posibilitate lemnoasă anuală, ba chiar să facă vânzări prin învoială, în cazul în care aceste operațiuni erau mai avantajoase decât cele prin licitație, sub administrarea Ministerului Agriculturii, competența Administrației Fondului se reducea la vânzări de cel mult 15 pînă la 20 mc. lemn de lucru. Deciziile cu privire la vânzările mari erau luate la București, de minister. Structura administrației Fondului a rămas neschimbată, suferind doar mici modificări prin introducerea administrației românești²²¹.

Spre deosebire de administrația austriacă, caracterizată prin seriozitate, ordine și disciplină germană, când Fondul bisericesc a funcționat și s-a condus nestingherit după Regulamentul duhovnicesc din 1786, administrația românească din perioada interbelică s-a dovedit a fi haotică și neserioasă, încredințând administrația Fondului, de câte două ori, când Mitropoliei Bucovinei, când Ministerului Agriculturii, suprimând prin tot felul de dispoziții contradictorii administrarea autonomă a acestei averi bisericești, pînă la Legea și Statutul Fondului din 1925.

În baza Legii pentru reformă agrară nr. 92, aplicată în Bucovina în 1921, publicată în „Monitorul Bucovinei” la 30 iulie 1921, terenurile agricole ale Fondului au fost aproape în întregime expropriate în vederea împrăștiării țăranilor²²². Conform art. 5, lit. A din Legea agrară, erau

²²⁰ Silviu Dimitrovici, *op. cit.*, p. 27.

²²¹ Mitropolia Bucovinei, *op. cit.*, p. 35.

²²² *Ibidem*, p. 28.

exceptate de la expropriere numai pădurile, iar conform art. 11 din aceeași lege erau exceptate și terenurile de hrană necesare pentru organele silvice și de supraveghere²²³. Totodată erau vizate pentru expropriere și unele părți de pădure și goluri mărginașe aflate în apropierea comunelor în scopul „formării de pășuni comunale și izlazuri”. Defrișarea și în final exproprierea acestor păduri mărginașe nu se putea face decât numai cu avizul prealabil al Comitetului agrar, al Consiliului tehnic silvic și al Serviciului silvic județean.

Din păcate, au existat multe neajunsuri și abuzuri săvârșite de către comisiile de expropriere, care în nenumărate cazuri au vândut materialul lemnos provenit din pădurile defrișate și expropriate ale Fondului, încălcând legea care prevedea ca lemnul defrișat să rămână în posesia proprietarului. În aceste condiții, administrația Fondului a acționat în judecată autoritățile statului, înregistrându-se în acest sens o serie de procese și plângeri trăgănate până în anul 1938, când s-au încheiat și măsurătorile de expropriere.

Din tabelele păstrate în arhivă, constatăm că au fost expropriate 115 moșii ale Fondului, din care 51 de moșii erau sub 100 ha, iar 64 de moșii peste 100 ha, însumând în total 27.715 ha, 2 ari și 452 mp²²⁴. Pe de altă parte, potrivit datelor biroului cadastrului au fost expropriate 27.830 ha și 63 de ari, din care 13.145 ha și 56 de ari fond forestier și 14.674 ha din domenii²²⁵. Iar potrivit datelor prezentate de serviciile Fondului, suprafața totală expropriată pentru împrumutarea țăranilor și extinderea vetrelor comunale este de 25.432 ha și 3.981 mp²²⁶.

Pentru moșiile expropriate, Fondul a primit despăgubiri din partea statului. Într-o primă fază, Fondul a primit în 1937 un acout de 80% din valoarea moșiilor expropriate, urmând ca lichidarea să se facă după încheierea definitivă a măsurătorilor cadastrale care se desfășurau cu mare dificultate. Acest lucru a determinat Fondul să suporte și cheltuielile pentru măsurători în vederea urgentării acestora. Din lipsă de arhivă, distrusă probabil în timpul războiului, nu se cunoaște exact care a fost situația finală a acestor despăgubiri. Înclinăm să credem că statul ar fi despăgubit Fondul în întregime, deoarece după al doilea război mondial nu au fost înregistrate plângeri în acest sens.

În noiembrie 1945, prin decizia Ministerului Agriculturii și Domeniilor nr. 253 s-a decis ca „în fiecare județ să se instituie îndrumători regionali constituți în Comisiunea de îndrumare a aplicării agrare” pentru definitivarea lucrărilor de reformă agrară. Însă, conform

²²³ D.J.S.A.N., fond *Administrația Fondului...*, Dosar nr. 69/1947, f. 24.

²²⁴ *Ibidem*, Dosar nr. 32/1935, f. 6, 7, 9.

²²⁵ Mihai Marcean, *op. cit.*, p. 21.

²²⁶ Mitropolia Bucovinei, *op. cit.* p. 36.

art. 8 din Legea pentru înfăptuirea reformei agrare din 23 martie 1945, domeniile agricole ale Fondului erau exceptate de la expropriere²²⁷.

O altă lege care a avut impact asupra patrimoniului Fondului a fost Legea nr. 639 din 12 august 1947, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 185, pag. 8673, care la articolul 3 prevedea că „*pădurile expropriate - potrivit legilor agrare din 1921 - pentru a fi transformate în izlazuri comunale, dar pentru care nu s-a obținut avizele Consiliului tehnic al pădurilor sau Serviciului județean, ori al Comitetului agrar sau nici unul din aceste avize sau dacă avizele au fost negative, vor fi predate comunelor în favoarea cărora s-a pronunțat exproprierea de către instanțele de fond*”, iar „*în caz de neexecutare în termen de 30 de zile de la publicare în M. Of. se impun sancțiuni*”²²⁸. În urma acestei legi au fost expropriate 600 ha de pădure în favoarea comunei Stulpicani, deși solicitarea se baza pe o hotărâre casată în 1927.

De subliniat este faptul că, în timp ce în Bucovina stăpânirea austriacă a introdus încă de la 1786 primul cod silvic numit „Orânduiala de pădure pentru Bucovina”²²⁹ sau „Pravila de codru”²³⁰ și în 1875 un Regulament silvic care era aplicat în Galiția din 1872²³¹, în Regatul României pădurile n-au cunoscut nici o legislație silvică și nici o restricție de regim silvic până la apariția Codului Silvic român din 1911, căruia nu i s-a dat nici o importanță, rămânând doar o simplă expresie legislativă. Abia în 1935 s-a dat Legea pentru pădurile necesare Apărării Naționale, aplicată începând cu anul 1938 când, datorită exigențelor ei, proprietarii pădurilor au solicitat pentru prima oară autorizații silvice de exploatare. Așadar, se poate vorbi aici de două tradiții forestiere diferite²³². Pe de altă parte, preocuparea pentru constituirea de rezervații naturale s-a manifestat în Bucovina încă de la 1907, când Ministerul Agriculturii și Domeniilor din Viena a cerut Administrației Fondului bisericesc să facă propuneri în acest sens. Administrația a răspuns indicând pădurea seculară de la Slătioara, de pe Muntele Rarău, și pădurea Putna. Dar hotărârea definitivă s-a luat abia în 1925 de către autoritățile române de la București²³³ când, prin decizie ministerială, a fost declarată rezervație naturală pădurea Slătioara, cu o suprafață de 671,11 hectare²³⁴.

²²⁷ D.J.S.A.N., fond *Administrația Fondului* ..., Dosar nr. 26/1945, f. 38.

²²⁸ *Ibidem*, Dosar nr. 127/1947, f. 17.

²²⁹ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 130.

²³⁰ Mihai Iacobescu, *Din Istoria Bucovinei* ..., p. 224.

²³¹ Silviu Dimitrovici, *op. cit.*, p. 10.

²³² Vasile Sfraghiu, *File din existența Fondului Bisericesc Ortodox al Bucovinei*, Ed. Amadoros, Câmpulung Moldovenesc, 2003, pp. 27-28.

²³³ Constantin. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 109.

²³⁴ *Ibidem*, p.119 (În 1974 rezervația naturală Slătioara deținea 609 hectare).

Problema administrării în mod autonom și independent a averilor Fondului bisericesc a fost rezolvată abia prin promulgarea Legii și a Statutului pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române din 6 mai 1925, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 97, care prin articolele 39, 40, 41, 42 și 43 stabilea următoarele: *„Fondul religios greco-oriental din Bucovina este și rămâne o fundațiune specială de sine stătătoare care va purta de acum înainte numirea de Fondul bisericesc ortodox român al Bucovinei.*

Fondul bisericesc este o persoană juridică și este administrat de către Consiliul Eparhial, sub președenția Arhiepiscopului și Mitropolitului Bucovinei care-l va reprezenta în justiție și în toate actele sale. Administrarea averilor Fondului (care constă din domeniul păduros și agricol) se va face urmărind bunul mers potrivit normelor prevăzute pentru exploatarea și administrarea averilor statului”. Bugetul anual al Fondului „va fi alcătuit astfel ca să acopere cheltuielile de personal și material necesare administrării și exploatării lui, plata personalului bisericesc, nevoile cultului și anumite trebuințe culturale și de binefacere ale Eparhiei. Excedentele ce vor rămâne în buget, după acoperirea nevoilor de mai sus, se vor vărsa în fondul general bisericesc.

Statul își exercită dreptul de control și de supraveghere prin Ministerul de Agricultură și Domenii și prin Ministerul de Culte; primul aprobă bugetul anual al Fondului și confirmă numirea personalului tehnic recomandat de administrația lui, iar cel de-al doilea aprobă repartizarea sumelor folosite în buget pentru plata personalului bisericesc, pentru nevoile cultului și pentru susținerea operelor culturale și de binefacere ale Eparhiei”²³⁵.

În „Monitorul Oficial” nr. 261, din 26 noiembrie 1925, a fost publicat un Regulament cu privire la Statutul Fondului ca „fiind o fundațiune de sine stătătoare” și „o persoană juridică de drept public” (art. 1). Totodată, se arăta că „organizarea serviciilor pentru administrarea și exploatarea bunurilor Fondului se va face pe baza unui regulament interior, aprobat de Adunarea Eparhială. Aceste servicii vor funcționa sub directa conducere a Consiliului Eparhial care va face și numirea funcționarilor cu excepția personalului tehnic special, care va fi confirmat de Ministerul Agriculturii și Domeniilor” (art. 4). „Funcționarii Fondului sunt funcționari publici și se bucură, ca atare, de toate drepturile înscrise pe seama lor în legea și statutul funcționarilor publici, având, firește, și îndatoririle impuse de acest statut”. În ceea ce privește pensiile, Fondul își are casa lui specială (art. 5). Consiliul Eparhial conduce, supraveghează și controlează prin organele sale mersul

²³⁵ Aurel Morariu, op. cit., p. 11.

întregii administrații a Fondului și prezintă un raport anual Adunării Eparhiale (art. 7) și, totodată, întocmește proiectul bugetului anual de venituri și cheltuieli ale Fondului (art. 8)²³⁶.

Regulamentul interior de organizare a serviciilor pentru administrarea și exploatarea bunurilor Fondului a fost votat în prima Adunare Eparhială a Bisericii Ortodoxe Române din Bucovina, în ședința din 28 noiembrie 1925 și aprobat de mitropolitul Nectarie Cotlarciuc²³⁷. Adunarea Eparhială aleasă s-a întrunit în prima ei sesiune extraordinară și a ales cele trei secțiuni: administrativ-bisericească, culturală și economică care, la un loc, alcătuiesc Consiliul Eparhial, forul suprem căruia i s-a încredințat conducerea și supravegherea Fondului²³⁸.

Sub directa conducere a Consiliului Eparhial se aflau următoarele servicii: silvic, juridic-administrativ (contencios), contabilității și caseriei²³⁹. Consiliul Eparhial, secția economică, a elaborat noile instrucțiuni pentru funcționarea serviciilor centrale ale Fondului, punându-le în aplicare începând cu 1 ianuarie 1928, când au fost aplicate și noile instrucțiuni cu privire la administrarea ocoalelor silvice și de canton.

Sub noul Statut și Regulament românesc, administrația averilor Fondului a cunoscut progrese însemnate. De pildă, bugetul Fondului și al Eparhiei pe anul 1928 era de 228.000.000 de lei, iar în anul 1929 se cifra la suma de 248.000.000, deci cu o creștere de 20.000.000 de lei.

O altă măsură menită să redreseze economic Fondul a fost aprobată de Adunarea Eparhială în septembrie 1928. La propunerea lui Ion Nistor, membru al Adunării Eparhiale, s-a trecut la exploatarea în regie proprie a fabricilor de cherestea și a posibilităților lemnoase de la ocoalele silvice, încercându-se eliminarea negustorilor și arendașilor de tot felul²⁴⁰. Dar, în realitate, au continuat să existe nenumărate contracte de închiriere și arendă făcute cu diferite firme și diverși particulari români și străini.

De subliniat este faptul că unii politicieni și guvernanți din perioada interbelică au lansat ideea etatizării Fondului bisericesc. La 19 martie 1933, parlamentarul Ion Nistor se adresa mitropolitului Nectarie Cotlarciuc (1924-1935), atenționându-l prin următoarea scrisoare, păstrată în manuscris, care se pare că nu a mai fost trimisă la destinație:

²³⁶ D.J.S.A.N., fond *Administrația Fondului ...*, Dosar nr. 4/1925, f. 8, 9.

²³⁷ *Ibidem*, f. 10.

²³⁸ Aurel Morariu, *op. cit.*, p. 13.

²³⁹ D.J.S.A.N., fond *Administrația Fondului ...*, Dosar nr. 4/1925, f. 12.

²⁴⁰ Aurel Morariu, *op. cit.*, p. 13.

Buc. 19 Martie 1933

„Î. P. S. Părinte,

Proiectul pentru etatizarea Fondului bisericesc a fost întocmit de Dl. ministru al Domeniilor și trimis la consiliul legislativ pentru a-și da avizul. În cursul săptămânii viitoare proiectul de lege va fi depus pe biroul corpurilor legislative. Proiectul este destul de lung, prevede vreo trei consilii: de administrație, de direcție și de control, numite de minister. Bugetul urmează să fie votat în parlament. În toate aceste consilii nu (este) acceptat din partea eparhiei decât un singur cleric. Cum proiectul acesta aduce o gravă atingere asupra drepturilor eparhiei și ale Î. P. S. Voastre, care ați primit administrația autonomă a Fondului bisericesc, cred de datoria mea de a Vă aduce toate acestea la cunoștință și a Vă întreba dacă nu găsiți de cuviință să recurgeți la măsuri de apărare pentru salvarea Fondului pe seama eparhiei ce conduceți. Cred că se impune cea mai energică acțiune de protest care trebuie să pornească de la Adunarea eparhială, de la asociația clerului și de la protopopiate și de la toate Adunările eparhiale. Lupta trebuie bine organizată pentru ca atitudinea noastră din parlament să fie secondată de credincioșii ortodocși din eparhie. Numai în condițiile acestea am putea învinge.

Aducându-Vă acestea la cunoștință, Vă rog să dispuneți cele de cuviință pentru că răspunderea (aceasta) apasă greu asupra Î. P. S. Voastre.

Primiți, Vă rog, Î. P. S. Părinte, asigurarea sentimentelor mele de fiu credincios al eparhiei Î. P. S. Voastre.

*Ion I. Nistor*²⁴¹

Cu toate că în perioada interbelică au existat amenințări venite din partea unor politicieni care, inspirați de ideologia revoluției bolșevice, doreau trecerea la stat a averilor Fondului, proiectul de lege pentru etatizarea Fondului nu a avut suficienți susținători și nici efectul scontat. Toate amenințările și șicanele politicianiste la adresa Mitropoliei Bucovinei, prin care se dorea la un moment dat chiar desființarea acestei Eparhii, nu vizau nimic altceva decât ademenitoarea avere a Fondului bisericesc, pe care unii politrucii lacomi pusese ochii chiar imediat după unirea Bucovinei cu Regatul român.

Din păcate, Statutul Fondului bisericesc din 1925 nu a dăinuit prea mulți ani. După 11 ani de funcționare, apare, la inițiativa

²⁴¹ Arhiva de Stat a Regiunii Cernăuți, fond personal Ion Iancu Nistor, Dosar nr. 33/1933, din Arhiva personală Doina Alexa.

mitropolitului Visarion Puiu (1935-1940), Regulamentul pentru organizarea și funcționarea „Fondului bisericesc ortodox român al Bucovinei”, aprobat prin Înaltul Decret Regal nr. 1836, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 1174 din 29 iulie 1936. La 4 noiembrie 1937, Regulamentul a devenit Decret-Lege, la 16 martie 1938 a suferit uşoare modificări și la 2 aprilie 1938 a fost publicat în „Monitorul Oficial” nr. 77. Prin noul Regulament, cu modificările ulterioare, se accentua autoritatea și voința mitropolitului Bucovinei în administrarea Fondului și se făceau referiri precise asupra atribuțiilor personalului aflat în forurile de conducere. Mitropolitul era ajutat de un Comitet de Direcție, de administrator și de către inspectorii Fondului²⁴².

O altă modificare a fost cea impusă prin Decretul-Lege nr. 148, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 12136, din 29 iunie 1940, modificat și acesta în anii ce au urmat, prin care se consfințea caracterul de fundațiune autonomă a Fondului bisericesc, fiind pus sub înaltul patronaj al regelui. Conducerea Fondului și administrarea Fondului trecea de la Consiliul Eparhial asupra unei Eforii compusă din numai patru persoane, și anume: rezidentul regal al ținutului Suceava, ca președinte al Eforiei, și trei membri ca reprezentanți ai Mitropoliei. Această formă de organizare se aseamăna oarecum cu cea din perioada austriacă, când Fondul și Biserica din Bucovina se aflau sub patronajul suprem al împăratului²⁴³. Dar, prin Decretul-Lege nr. 3434, din 10 octombrie 1940, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 240 din 14 octombrie 1940, intervine o nouă modificare, reducându-se numărul eforilor la trei și anume: mitropolitul Bucovinei, ca președinte al Eforiei, și încă alți doi ingineri silvici ca membri²⁴⁴.

Tot în această perioadă, sub mareșalul Ion Antonescu, Legea pentru organizarea Fondului a suferit modificări și abrogări ale unor articole prin Legea nr. 134, din 21 februarie 1941, instituindu-se pe lângă Eforie un comisar al guvernului numit de către Ministerul Economiei Naționale. La fel au avut loc modificări și prin Legea nr. 969, art. II, din 1941 precum și prin hotărârea de la 16 februarie 1942²⁴⁵.

Mitropolitul Tit Simedrea (1940-1945), nemulțumit de toată aceste modificări și schimbări contradictorii, a adresat mareșalului Antonescu o plângere prin care arăta că i s-a răpit Bisericii dreptul de administrare a patrimoniului Fondului bisericesc, supunându-l prin înființarea unei Eforii, conducerii Ministerului de Agricultură și Domenii, ceea ce ar însemna primul pas spre etatizare. El mai arăta între altele că funcționarii de resort ai Ministerului au folosit neclaritățile, inadvertențele

²⁴² Petre Ciobanu, *op. cit.*, pp. 8-9.

²⁴³ *Ibidem*.

²⁴⁴ D.J.S.A.N., fond *Administrația Fondului* ..., Dosar nr. 100/1946, f. 1.

²⁴⁵ *Ibidem*, Dosar nr. 671/1941, f. 15.

și contradicțiile Decretului Lege din 29 iunie 1940, spre a demoraliza complet Administrația Fondului și a crea o atmosferă de suspiciune. Acești funcționari au pus mereu piedici Administrației Fondului în ceea ce privește aprobarea bugetului²⁴⁶.

Pe de altă parte, Ministerul Agriculturii și Domeniilor a venit cu o serie de explicații prin care învinuia Administrația Fondului că a administrat prost averea Fondului, depășind prevederile legale și comițând chiar o serie de abuzuri care au făcut obiectul cercetărilor penale. Totodată, Ministerul Agriculturii a instituit prin decizia ministerială nr. 10953, din 19 ianuarie 1943, modificată prin deciziile nr. 21279, din 2 februarie și nr. 216961, din 12 octombrie 1943, o Comisie interministerială de anchetă care să verifice neregulile comise de administrația Fondului bisericesc. În septembrie 1942, mareșalul Antonescu a admis propunerea Ministerului de a alcătui o Comisie interministerială, prezidată de un magistrat și compusă din reprezentanții ministerelor: Agriculturii, Cultelor și Finanțelor, completată de o comisie de control financiar, prevăzută de art. 26 din Legea de organizare a Fondului Bisericesc Ortodox Român din Bucovina din 17 ianuarie 1942, care să cerceteze întreaga activitate a acestui Fond, precum și activitatea comisarului guvernului de pe lângă această instituție. Comisia de anchetă și-a început activitatea în ziua de 5 februarie 1943²⁴⁷.

Mareșalul Ion Antonescu, conducătorul Statului, referindu-se la această Comisie interministerială a dat următoarea rezoluție: *„Aprob numirea comisiei de anchetă. Să participe la ea un magistrat superior desemnat de Dl. Marinescu. Fondul bisericesc trebuie administrat exemplar. Șicanele trebuie să dispară. Legea trebuie cu strictețe respectată și aplicată. Dacă ea este cauza încurcăturilor să fie studiată și să se facă propuneri de modificare cu înțelegerea tuturor. Este și o chestiune de prestigiu național. Sub austrieci Fondul a fost bine administrat și sub noi nu se poate găsi forma cea mai bună de administrație; știu că au fost multe sforări politicianiste. A fost o continuă încercare de a se pune mâna pe acest Fond. Manevrele acelea au dispărut sau ar trebui să dispară total. Statul trebuie să fie nepărtinitor. Fiind și chestia economică, Dl. Fințescu, de acord cu Dl. Marinescu, până și Mitropolitul Bucovinei se vor înțelege și vor pune cea mai bună și trainică formulă cu care să se asigure ordinea, buna administrare și pacea între toți”*²⁴⁸.

²⁴⁶ Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, din Dosarul privind *Ancheta asupra activității organelor de conducere ale Fondului Bisericesc Ortodox Român din Bucovina*, 1943, f. 4, 9.

²⁴⁷ *Ibidem*.

²⁴⁸ *Ibidem*, f. 3.

Interesante sunt, în acest sens, considerațiile făcute de corpul de control și anchetă care a ținut să scoată în evidență următoarele: „Știut însă este că intențiunea de a se confisca și trece la Stat averile Fondului a persistat la Guvernul austriac și că datorită numai Împăratului Francisc Iosif I, care, ca protector al Fondului după acte de ctitorie, ținea să respecte voința ctitorilor Voevozi Români, averile Fondului bisericesc au rămas cu administrație oșebită și, după cum s-a arătat, cu destinațiunea ca veniturile să se întrebuințeze numai spre binele clerului, al religiei și al omenirii.

Dar teama Bisericii bucovinene, de a se trece la Stat averile Fondului, a rămas și după Unirea Bucovinei și s-a manifestat în diferite ocaziuni, mai ales cu ocazia schimbărilor guvernelor formate de partidele politice ce s-au perindat și se vădește chiar în memoriul Înalt Prea Sfinției Sale, Mitropolitului Tit al Bucovinei, adresat Domnului Mareșal, când se exprimă că Legea din 28 iunie 1940 de organizare a Fondului bisericesc este primul pas al procesului de etatizare a Fondului...

De aceea teama de secularizare rămasă din trecut a fost sporită de primele guverne române după Unirea Bucovinei tocmai prin acele treceri a averilor spre administrare când la Mitropolie, când la Ministerul de Agricultură și Domenii și prin lipsa unei atitudini clare și hotărâte cu privire la situația Fondului bisericesc”²⁴⁹.

Desele modificări ale Legii de organizare și funcționare a Fondului bisericesc, precum și aplicarea integrală fără derogare a Legii contabilității publice (L. C. P.), modificată și aceasta în 1932 și 1937, au avut darul să modifice tot de atâtea ori și sistemul de contabilitate, simplu și eficient, aplicat până atunci la Fond, înlocuindu-l cu un sistem complicat și greoi, introdus de „specialiștii” contabili importați de la București. Noul sistem contabil impus de autoritățile tutelare a dus la un adevărat haos în contabilitatea Fondului, încât nu s-a putut încheia bilanțul contabil pe exercițiul anului 1937/38²⁵⁰.

Deși au existat mai multe încercări de modernizare și de redresare, administrarea averii bisericești din Bucovina în perioada interbelică a lăsat mult de dorit. Datorită jocurilor și intereselor meschine ale unor oameni politici, precum și situației de criză care au bântuit țara, s-a ajuns la o situație dramatică, încât salariile cuvenite personalului silvic și clerului nu au mai putut fi achitate. În aceste condiții, Administrația Fondului a fost nevoită să apeleze la împrumuturi de consumație în valoare de 120.000.000 de lei²⁵¹.

²⁴⁹ *Ibidem*, f. 13.

²⁵⁰ D.J.S.A.N., fond *Administrația Fondului* ..., Dosar nr. 44/1942, f. 3.

²⁵¹ Mitropolia Bucovinei, op. cit p. 39.

Abuzurile clasei politice, care a intervenit ilegal în Administrația Fondului, au făcut ca această avere bisericească să fie folosită și aservită clientelei politice prin înlesnirea a numeroase tranzacții oneroase, pe termen lung, încheiate de membrii partidelor politice care s-au tot perindat. Acest jaf a dus Fondul bisericesc într-o stare greu de imaginat. Spre exemplu, în pragul anului 1935, salariile și pensiile erau neachitate de 3 ani, ratele contractate, în împrejurări ciudate, nu au putut fi onorate. Peste tot, nemulțumiri și plângeri din cauza corupției ce domnea în Bucovina și în țară după 10 ani de aplicare a Regulamentului din 1925. Potrivit bilanțului Fondului pe exercițiul anului 1934/35, se constata un deficit de 131.000.000 de lei. În aceste condiții, mitropolitul Visarion Puiu reorganizează Fondul bisericesc, dând un nou Regulament, care a fost sancționat prin Decretul Regal nr. 1836, din 28 iulie 1936 și publicat în „Monitorul Oficial” nr. 1174, din 29 iulie 1936. Regulamentul făcea lămuriri cu privire la atribuțiile fiecărui organ de conducere al Fondului, completând în felul acesta pe cel vechi, care nu prevedea dispoziții clare în acest sens. Tot conform acestui Regulament, mitropolitul avea competența să numească sau să avanseze pe funcționarii Fondului²⁵². Noul Regulament a început să dea roade, înregistrându-se o perioadă de redresare economică și bună gospodărire, încât pe anul 1936/37 s-a realizat un surplus de 30.112.500 de lei²⁵³.

Prin aceste măsuri de restabilire a ordinii, mitropolitul Visarion și-a atras ura unui număr important de adversari, unii dintre ei dușmani de moarte, care în cele din urmă au determinat retragerea sa în 1940²⁵⁴. Potrivit referatului din 20 februarie 1948, prezentat de Constantin Lupășteanu, avocatul Fondului la București, reiese faptul că după numirea în 1938 a inginerului Gh. Constantinescu în funcția de director general al Fondului, unii dintre politicienii locali, care dominaseră până atunci întreaga activitate a Fondului bisericesc și care își vedeau periclitare interesele politice personale, au început o campanie de discreditare prin presa locală a mitropolitului, precum și o serie de denunțuri la adresa conducerii Fondului, menite să răstoarne conducerea pentru a reveni la vechiul sistem.

Din păcate s-au găsit și persoane intermediare, care, ațâțate de politicieni și în urma unor nemulțumiri personale, au întreprins o acțiune vastă de discreditare a conducerii Fondului și au înaintat 40 de denunțuri la Parchetul Cernăuți, vizând pretinse nereguli. După cercetări amănunțite, denunțurile au fost clasate, rămânând un singur denunț privind gestiunea de la Băile din Vatra Dornei, care a dus la deschiderea

²⁵² D.J.S.A.N., fond *Administrația Fondului...*, Dosar nr. 4/1948, f. 18 v., 19.

²⁵³ Mitropolia Bucovinei, *op. cit.*, pp. 45-50.

²⁵⁴ Dumitru Valenciu, *Ierarhii Bucovinei ...*, p. 77.

acțiunilor publice în baza unui rechizitoriu și care viza pe ing. Constantinescu și încă 9 persoane. Primele trei dintre acestea au fost chemate în judecată pentru contravenție la Legea patrimoniului public, pretinsa pagubă fiind de 12.000.000 de lei. Pe numele lui Constantinescu a fost emis un mandat de arestare, iar procesul a fost strămutat la Tribunalul Ilfov, unde s-a trăgănat până în 1948. Ministerul Cultelor s-a constituit și el în parte civilă, deși nu avea nici o calitate de a interveni la proces, fapt pentru care nici nu s-a prezentat în instanță²⁵⁵.

Fondul bisericesc era proprietarul a două cazărmi „Horia și Crișan”, una în Cernăuți și alta la Jucica, care, imediat după unirea Bucovinei, au fost ocupate de armată. Chiria plătită de armata română era mică și nu acoperea decât cheltuielile făcute pentru reparații și plata impozitelor. Din aceste motive, încă din 1924, Administrația Fondului a încercat să vândă statului aceste două imobile, dar fără succes. Mitropolitul Visarion a înțeles că trebuie să scape de această povară și de aceea a hotărât împreună cu membrii secției economice ai Consiliului Eparhial vinderea cazărnilor cu orice preț. Din fericire, mitropolitul a reușit să vândă cazărmi la un preț neașteptat de bun, obținând 38.000.000 de lei, bani pe care i-a primit în patru rate și care s-au folosit pentru Palatul Cultural din Cernăuți, pentru refacerea băilor de la Vatra Dornei și Iacobenii și pentru acoperirea datoriilor Fondului către C. E. C. și alte instituții²⁵⁶.

Mitropolitul Visarion a reușit să rezolve și problemele dificile legate de numărul mare de acțiuni pe care Fondul le avea la căile ferate, acțiuni care, prin diferite șmecherii, intraseră în cea mai mare parte pe mâini străine, ca „Banca Crisoveloni”, „Dr. Fockschaner” și „Credit Industrial Viena”²⁵⁷. Pentru a feri pe lucrătorii Fondului de magazinele evreilor, care erau amplasate agresiv lângă fabrici, Comitetul de direcție a hotărât înființarea de cantine românești la Falcău, Moldovița, Iacobenii și Putna²⁵⁸.

De asemenea, mitropolitul s-a implicat în soluționarea favorabilă a contractelor de arendă, stipulând în contractele de arendă clauze, îndatoriri și obligații. De pildă, contractul de arendă a Fabricii de bere Solca sună astfel: *„Între subsemații: Fondul bisericesc ort. rom. al Bucovinei, reprezentat prin Î. P. S. Ahiepiscopul Visarion, ca arendator, pe de o parte și firma Ardeleanu-Weinreb, societate cu garanție limitată pentru industria berii în comuna Solca, reprezentată prin giranții ei Constantin Ardeleanu și Iosif Weinreb ca arendași pe de altă parte, a*

²⁵⁵ D.J.S.A.N., fond *Administrația Fondului...*, Dosar nr. 4/1948, f. 20.

²⁵⁶ Mitropolia Bucovinei, *op. cit.*, pp. 49-50.

²⁵⁷ *Ibidem*.

²⁵⁸ *Ibidem*, p. 51.

intervenit în baza deciziei Consiliului Eparhial ortodox român al Bucovinei la No. 9576/35 din 21 octombrie 1935 prezentul contract de arendă.

I. Fondul bisericesc ort. rom. al Bucovinei dă în arendă firmei „Ardeleanu-Weinreb”, societate cu garanție limitată ..., stabilimentul fabricii de bere, proprietate a acestui Fond, situat în comuna cadastrală Solca, jud. Suceava pe o durată de patru ani, cu începere de la 1 ianuarie 1937, până la 31 decembrie 1940, cu un câștig minim de 80.000 (optzecimii) lei anual, luându-se ca bază de producție anuală de 4.000 (patru mii) hectolitri și în condițiunile fixate în contractul de față...”

„Clădirile noi și toate reparațiunile, precum și toate instalațiunile și mașinile, îndeosebi și fabrica de cherestea construite până în prezent de către arendaș pe obiectivul arendă în baza contractelor de arendă din 26 octombrie 1905, aprilie 1916 și noiembrie 1919 au devenit proprietatea Fondului bisericesc...”²⁵⁹.

Potrivit Legilor de organizare ale Fondului din 1940, 1941 și 1942, veniturile Fondului erau „fixate într-un buget propriu care, după verificarea făcută de Ministerul Agriculturii și Domeniilor și de către Ministrul Cultelor, era aprobat prin lege”²⁶⁰. Bugetul era executat de Eforie sub supravegherea și controlul celor două ministere tutelare menționate mai sus.

La instabilitatea legislativă a Fondului s-au adăugat și evenimentele celui de-al II-lea război mondial, cu invazia trupelor bolșevice, la 28 iunie 1940, care au ocupat până la 1 iulie 1941 partea de nord a Bucovinei (vezi anexa 6). Pe toată perioada războiului, Fondul a avut de suferit pagube materiale incalculabile, două evacuări, pierderi însemnate de personal calificat, distrugerea arhivei și, în final, cel mai grav, instaurarea la 23 august 1944 a dictaturii comuniste de factură bolșevică, care a secătuit și distrus țara și averea Fondului în urma aplicării art. 11 al armistițiului, din 12 septembrie 1944, prin care s-a impus livrarea unor cantități uriașe de material lemnos către U. R. S. S.²⁶¹.

Sfârșitul celui de-al II-lea război mondial și urmările lui au fost catastrofale. În urma semnării armistițiului (din 12 septembrie) dintre România și U. R. S. S., partea de nord a Bucovinei a fost „cedată” U. R. S. S.-ului, micșorându-se totodată și inventarul Fondului bisericesc cu ocoalele silvice Jucica, Revna, Cuciurul-Mare, Codrul Cozminului, Ciudei și părți din ocoale silvice Frătăuții-Noi, Vicovul de Sus și Seletin²⁶², care însumau o suprafață de 33.199,66 hectare de pădure, și

²⁵⁹ D.J.S.A.N., fond *Mitropolia Bucovinei*, Secția „Diverse”, Dosar nr. 2/1937, f. 1-2.

²⁶⁰ Idem, fond *Administrația Fondului* ..., Dosar nr. 671/1941, f. 15.

²⁶¹ *Ibidem*, Dosar nr. 53/1944, f. 31, 31v.

²⁶² Mihai Marcean, *op. cit.*, p. 75.

ocolul silvic agricol-piscicol Cozmeni cu 19 heleșteie, Palatul Cultural din Cernăuți și alte numeroase imobile, însumând peste 42.810 ha de teren²⁶³.

Administrarea Fondului a făcut față cu greu situației postbelice dominată de haos, criză economică, foamete, inflație monetară și nesiguranță politică sub presiunea și jaful comandamentelor sovietice aflate în zonă cu „brava lor armată roșie, prietenă și eliberatoare”.

După instaurarea regimului comunist condus de Dr. Petru Groza, la 6 martie 1945, a fost introdusă Legea nr. 295, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 92 I A, din 17 aprilie 1946, pentru repunerea în vigoare și modificarea articolelor 39, 40, 41, 42 și 43 din Legea de organizare a Bisericii Ortodoxe Române, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 97, din 6 mai 1925, și a Statutului de organizare și funcționare a Fondului, potrivit cărora Eforia Fondului a fost înlocuită la 28 aprilie 1946, cu un Consiliu de Administrație, având ca membri trei muncitori, un cleric, un inginer silvic și un asistent universitar, iar ca președinte a fost numit locțiitorul de mitropolit, arhiereul Emilian Antal²⁶⁴.

Tot prin dispozițiile acestei legi se preciza că atribuțiile Adunării Eparhiale asupra Fondului bisericesc se vor exercita, până la viitoarele alegeri eparhiale, de către președintele Consiliului de Miniștri, iar prin Legea nr. 343, din 12 decembrie 1947, atribuțiile Adunării Eparhiale erau încredințate Ministerului Industriei, tot până la alegerile eparhiale, alegeri care au fost târăgănite și nu au avut loc decât după lichidarea Fondului în 1949, când s-a aprobat de către stat Legea și Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române.

Așadar, se poate constata ușor cum statul comunist de factură bolșevică s-a substituit în mod ilicit Eparhiei din Bucovina, respectiv Adunării Eparhiale de aici, dispunând după bunul plac de patrimoniul Fondului bisericesc rămas în partea de sud a Bucovinei, obligând Administrația Fondului să se asocieze cu C. F. R. într-o Regie mixtă, numită Fond. bis.-C. F. R., care, în 1947, a fost transformată în societatea anonimă S. A. „Domeniile Bucovina”, societate naționalizată la 11 iunie 1948, prin Legea nr. 119. Totodată, statul a anulat toate contractele vechi ale Fondului, încheiate în mod autonom, impunându-i un contract păgubos pe 20 de ani cu societatea forestieră sovieto-română „Sovromlemn”²⁶⁵, care a rămas în vigoare și după desființarea Fondului, petrecută la 1 iulie 1949²⁶⁶, când întregul patrimoniu al Fondului a fost inventariat de o Comisie de lichidare și trecut în proprietatea statului.

²⁶³ D.J.S.A.N., fond *Administrația Fondului...*, Dosar nr. 49/1944, f. 188.

²⁶⁴ *Ibidem*, Dosar nr. 4/1946, f. 1.

²⁶⁵ *Ibidem*, Dosar nr. 9/1949, f. 9.

²⁶⁶ *Ibidem*, Dosar nr. 1/1950, f. 1.

Situația Fondului bisericesc după cel de-al II-lea război mondial

După 23 august, respectiv în urma semnării armistițiului cu U. R. S. S., la 12 septembrie 1944, Regatul României pierdea partea de nord a Bucovinei, Basarabia și ținutul Herței, diminuându-se cu peste 20% și patrimoniul Fondului bisericesc al Bucovinei care, dintr-un domeniu forestier de 231.531 ha (vezi anexa 7), a rămas cu 188.720,24 ha²⁶⁷. Așadar, Fondul a fost păgubit cu ocoalele silvice Ciudei, Codrul Cozminului, Cuciurul-Mare, Jucica, Revna și cu părți din ocoalele silvice Vicovul de Sus, Frătăuții-Noi, Brodina, Seletin și Straja, cu o suprafață de 42.810,76 ha pădure, la care se adaugă și ocolul silvic agricol-piscicol Cozmeni, Palatul cultural din Cernăuți și încă alte 102 clădiri aparținând ocoalelor silvice²⁶⁸. Toate aceste proprietăți ale Fondului bisericesc ortodox român din parte nordică a Bucovinei au fost trecute în proprietatea statului sovietic.

Încă din primăvara anului 1944, când armatele sovietice au rupt frontul și se îndreptau spre Bucovina, Administrația centrală a Fondului bisericesc a fost evacuată din Cernăuți dimpreună cu arhiva și materialele tehnice. La ordinul Marelui Stat Major, Centrala Fondului a fost mutată în orașul Sânnicolaul-Mare din județul Timiș-Torontal, unde a rămas până în vara anului 1945, când s-a întors în sudul Bucovinei.

În luna iunie 1944, Ministrul Agriculturii și Domeniilor a dispus înființarea în sudul Bucovinei a unui eșalon format din circa 200 de funcționari, cu sediul la Vatra Dornei, care să se îngrijească de paza pădurilor, comercializarea produselor lemnoase și a minereului de mangan. După 23 august, când partea sudică a Bucovinei a devenit în întregime câmp de operațiuni militare, o parte a personalului a părăsit provincia, iar sediul eșalonului I a fost nevoit să se mute de la Vatra Dornei la Suceava, unde era și sediul regiunii administrative.

Administrația Fondului (eșalonul II), aflată la Sânnicolaul-Mare, a avut destul de suferit de pe urma operațiunilor de război care s-au desfășurat chiar în această localitate²⁶⁹. În aceste condiții, multe obiecte de inventar au dispărut sau au fost distruse. Spre exemplu, cele trei autovehicole ale Fondului au fost ridicate și confiscate de armatele beligerante germane, maghiare și sovietice. Pe lângă cele două eșaloane de la Vatra-Dornei, respectiv Suceava și Sânnicolaul-Mare, Fondul avea

²⁶⁷ *Ibidem*, Dosar nr. 44/1943, f. 3.

²⁶⁸ *Ibidem*, Dosar nr. 49/1944, f. 113, 114.

²⁶⁹ *Ibidem*, f. 115.

și o Reprezentanță în București, care avea menirea de a întreține legăturile cu ministerele sale tutelare și cu autoritățile centrale.

După terminarea războiului, Administrația Fondului a făcut demersuri insistente pe lângă Marele Stat Major, precum și la Ministerul Agriculturii și Domeniilor, să sprijine reîntoarcerea în Bucovina a eșaloanelor dislocate, pentru reluarea grabnică a activității.

Guvernul român s-a obligat prin articolul 11 din armistițiu să livreze însemnate cantități de lemn rotund și cherestea către Uniunea Sovietică, în contul reparațiilor. Aceste cantități trebuiau livrate în primul rând din partea sudică a Bucovinei, din Moldova, din Ardealul de Nord-Est, Valea Mureșului, Maramureș și Bistrița-Năsăud. Așadar, trebuia reluată imediat activitatea forestieră în aceste regiuni²⁷⁰. Comisia aliată de control a intervenit pe lângă comandamentele sovietice existente în țară să permită reîntoarcerea în sudul Bucovinei a eșaloanelor Fondului pentru reluarea activității forestiere. Totodată, era nevoie ca Administrația Fondului să revină cât mai repede în Bucovina, deoarece prefecturile din cele trei județe: Câmpulung, Suceava și Rădăuți înglobaseră proprietățile Fondului în categoria bunurilor părăsite, începând să dispună după bunul plac de acest patrimoniu. De pildă, prefectura județului Suceava, administrând ocoalele silvice ale Fondului, a încasat numai din ocolul silvic Pătrăuți peste 5.000.000 de lei²⁷¹. Mai mult, prefectura județului Rădăuți a refuzat chiar să restituie Fondului ocoalele silvice existente pe raza județului. Abia numai după mai multe intervenții și plângeri adresate ministerelor tutelare, Fondul a reușit să-și reintre în drepturi.

Abuzurile comise de prefecturile de la Suceava și Rădăuți ar putea fi catalogate ca o primă tentativă de lichidare a Fondului bisericesc.

Întoarcerea eșalonului de la Sânnicolaul-Mare s-a făcut abia în vara anului 1945, când au fost alocate pentru transport 21 de vagoane, 20 cu destinația Verești și un vagon cu destinația București. La Lugoj au fost îmbarcați în vagoane și alți funcționari ai Fondului, dornici să revină în Bucovina. În ziua de 4 iunie 1945, vagoanele au sosit în gara Verești, unde s-a făcut debarcarea din vagoanele românești și îmbarcarea în vagoane rusești pe motiv că linia ferată fusese modificată de ruși. Singurul camion pe care-l mai deținea Fondul a făcut față cu greu, transportând în mai multe rânduri bagajele funcționarilor de la Verești la Mănăstirea „Sf. Ioan cel Nou” de la Suceava. Vagoanele rusești au fost oprite în gara Ițcani și, la ordinul Comandamentului sovietic, au fost descărcate în grabă, pe timp de noapte și pe o ploaie torențială, distrugându-se multe din documentele și obiectele de birou.

²⁷⁰ *Ibidem*, f. 23.

²⁷¹ *Ibidem*, f. 144, 144 v.

Reprezentanții Fondului nu s-au putut înțelege cu ofițerii ruși în vederea continuării drumului spre Câmpulung Moldovenesc, deoarece aceștia din urmă aveau ordin să elibereze urgent vagoanele pentru a le trimite la Dornești și Brodina, de unde urmau să transporte lemn către U. R. S. S.²⁷².

La acea dată, trupele sovietice încărcau nestingherite material lemnos din depozitele Fondului, fără să elibereze nici un fel de act doveditor paznicilor sau funcționarilor Fondului. Sub amenințarea cu armele, soldații ruși încărcau în vagoane la întâmplare tot ce mai rămăseseră nedistrus de război, demontând și ridicând instalațiile de la mai multe fabrici de cherestea. Un exemplu în acest sens este Fabrica de cherestea de la Putna, care a fost demontată în întregime și pusă în vagoane cu destinația Uniunea Sovietică²⁷³.

În condiții greu de imaginat, Administrația Fondului a reușit, după mai multe încercări, să-și fixeze sediul centralei Fondului la Câmpulung Moldovenesc, unde și-a reluat activitatea de organizare.

Nu se cunoaște exact care a fost motivul stabilirii sediului Administrației la Câmpulung, unde Fondul bisericesc a trebuit să-și închirieze câteva clădiri în care să-și poată desfășura activitatea. Ar fi fost mult mai ușor ca sediul Fondului să fie instalat la Rădăuți, unde Fondul era proprietarul unor importante imobile, care în mare parte erau închiriate la acea dată. Un motiv care justifică această decizie ar fi faptul că în județul Câmpulung se aflau cele mai multe ocoale silvice ale Fondului, cu cea mai mare pondere a patrimoniului, și totodată, se știe că orașul Câmpulung a suferit mai puține distrugerii de pe urma războiului, majoritatea clădirilor aflându-se în stare bună.

Pe toată perioada evacuării, Eforia Fondului nu a putut ține nici o singură ședință la Sânnicolaul-Mare, deoarece mitropolitul Tit Simedrea (1940-1945) era evacuat cu serviciile Mitropoliei la Râmnicu-Vâlcea, iar ceilalți efori se aflau unul la Făget, respectiv București, altul la Drăgușeni, și comisarul guvernului, la Timișoara²⁷⁴.

O dată instalată în Bucovina, Administrația Fondului a trebuit să facă față unor probleme uriașe. Casele de locuit erau distruse, fabricile de cherestea demontate și părăginite, liniile ferate forestiere și podurile erau avariate, iar inventarul agricol era distrus. Nenumărate zone din pădurile Fondului erau minate, provocând mai multe accidente lucrătorilor. De pildă, brigadierul silvic Nichiforel din Vatra Dornei și-a pierdut un picior, iar brigadierul Nistran a suferit un grav accident în pădurea ocolului silvic

²⁷² *Ibidem*, Dosar nr. 24/1945, f. 30, 30 v, 31.

²⁷³ *Ibidem*.

²⁷⁴ *Ibidem*.

Solca²⁷⁵. La toate acestea se adăuga lipsa de alimente, mizeria și tifosul. În aceste condiții, fără să aibă disponibilități lichide de numerar, Fondul trebuia să achite salariile restante ale lucrătorilor care au activat în Bucovina pe timpul operațiunilor militare. Totodată, preoții și Eparhia reclamau salariile restante, precum și plata lor regulată. Și, la toate acestea se mai adăuga și livrarea urgentă și obligatorie de material lemnos, în contul convenției de armistițiu, conform art. 11 încheiat cu U. R. S. S.. Administrația Fondului și-a întocmit în grabă un program de organizare, concretizat apoi în regulamentul de serviciu aprobat de Ministerul Agriculturii și Domeniilor, cu nr. 3183 /45, și a trecut cu mari eforturi la treabă. Pentru sporirea veniturilor s-a întocmit un plan de valorificare a materialului lemnos prin licitație publică, pe bază de caiete de sarcină, aprobate de ministerul tutelar.

Firmele care câștigau licitația se angajau printr-un contract de trei ani să repună în funcțiune fabricile de cherestea.

Cu eforturi și sacrificii mari a fost organizată administrația locală în Bucovina, care și-a reluat activitatea, readucând în administrația proprie patrimoniul Fondului sechestrat de prefecturile județelor Rădăuți și Suceava care, la început, s-au opus predării lui. Cu sumele realizate din vânzări, s-a putut face față cheltuielilor curente urgente precum și celor restante. În continuare, au fost puse în aplicare norme și instrucțiuni de organizare a contabilității generale a Fondului, prin publicarea unei broșuri apărută în 1945 la Tipografia Cărților bisericești din București. Totodată, au fost emise noi instrucțiuni tehnice precum și întocmirea unui nou registru de inventar patrimonial, cu o situație a pagubelor de război în vederea obținerii unor despăgubiri.

Schimbările dese survenite în sânul Eforiei Fondului și în cele din urmă chiar demisia mitropolitului Tit Simedrea, președintele Eforiei, demisie acceptată în februarie 1945, au avut menirea de a paraliza activitatea Eforiei, determinând Administrația Fondului să lucreze direct cu forul tutelar, Ministerul Agriculturii și Domeniilor.

Războiul nefast precum și operațiunile militare desfășurate chiar pe cuprinsul patrimoniului Fondului au făcut ca anul financiar 1944/45 să fie cel mai nenorocit din întreaga și lungă istorie a Fondului. Cu toate acestea, este lăudabil spiritul de sacrificiu și chiar de jertfă al personalului silvic, care uneori cu riscul vieții a luat în primire, păstrat și apărut această instituție periclitată în acele vremuri vitrege²⁷⁶.

În locul mitropolitului Tit Simedrea, Sfântul Sinod, prin decizia Patriarhiei nr. 211/1945, a delegat ca Locotenent de Arhiepiscop și

²⁷⁵ *Ibidem*, Dosar nr. 49/1944, f. 144.

²⁷⁶ *Ibidem*, Dosar nr. 77/1944, f. 1-9.

Mitropolit pe arhiereul Emilian Antal Târgovișteanul, vicarul Mitropoliei Ungro-Vlahiei spre a conduce Eparhia Bucovinei pe tot timpul vacanței sale²⁷⁷. Din 26 martie, Eforia Fondului a funcționat sub președinția arhiereului Antal, având ca membri pe consilierul silvic Simu Simion (efor), pe Gh. Lența, secretarul Eforiei (subdirector) și ca asistent, pe inginerul silvic Ilie Dan, directorul general al Fondului.

În ședința din 26 aprilie 1945, Eforia Fondului, dorind să vină în ajutorul sinistraților, a văduvelor, a orfanilor și a invalizilor de război din Bucovina, a hotărât ca să distribuie în mod gratuit câte 30 mc. de lemn de construcție, produse accidentale pentru 1.000 de gospodării complet distruse, și anume câte 300 mc. pentru fiecare județ, iar restul de 100 mc. pentru cazuri speciale. Totodată, s-a hotărât punerea la dispoziție a unei cantități de 10.000 mc. de lemn de construcție din ponderea accidentală, cu o reducere de 50% a prețului tarifar în vigoare, pentru refacerea gospodăriilor parțial distruse. O altă măsură pentru combaterea tifosului exantematic și a altor boli molipsitoare a fost distribuirea în mod gratuit către văduve, orfani și invalizi de război a unei cantități de 30.000 m. str. lemn de foc sortimente inferioare, iar pentru construirea de băi în zonele cele mai bânuite de epidemii s-a oferit gratuit lemn de construcție. Aplicarea operei de caritate era făcută de o comisie alcătuită din preotul paroh, șeful ocolului silvic și primarul comunei²⁷⁸.

Totodată Eforia a luat hotărârea de a cumpăra o cantitate de porumb de 30.000 de kg, în valoare de 5.500.000 de lei, care să fie distribuită în mod gratuit celor sărmani, câte 10 kg de persoană, iar restul să se dea funcționarilor și muncitorilor, cu reducere de 50%. Valoarea gratuităților acordate populației se cifra la suma de 150.000.000 de lei. A mai fost suplimentată și cantitatea de lemn de construcții oferită gratuit de la 30.000 mc. la 50.000 mc.²⁷⁹. La fel a fost suplimentat și lemnul de foc. O altă măsură menită să vină în sprijinul sărmanilor, văduvelor și invalizilor de război a fost dreptul la pășunatul gratuit, pentru câte o vacă și trei oi, în pădurile Fondului²⁸⁰.

La 6 decembrie 1945, Sf. Sinod a retras arhiereului Emilian Antal delegația de a conduce treburile Mitropoliei Bucovinei, paralizând temporar activitatea Eforiei. Dar, în urma protestelor venite din partea Eforiei și a reprezentanților Fondului, precum și a intervenției făcute de ministerele tutelare, patriarhul Nicodim Munteanu a revenit asupra

²⁷⁷ *Ibidem*, Dosar nr. 25/1945, f. 27.

²⁷⁸ *Ibidem*, Dosar nr. 80/1947, f. 8.

²⁷⁹ *Ibidem*, Dosar nr. 2/1945, f. 10, 11, 12.

²⁸⁰ *Ibidem*, Dosar nr. 4/1945, f. 65.

deciziei, restabilind în drepturi pe arhiereul Antal, care a condus pe mai departe Eforia Fondului și Eparhia Bucovinei²⁸¹.

Hotărârile luate de Eforia Fondului erau înaintate spre aprobare forurilor tutelare. Pe lângă Eforie, funcționa ca atașat un comisar al guvernului, care era plătit din banii Fondului cu un salariu echivalent cu cel al directorului general al Fondului. El lua parte la toate ședințele și deciziile majore ale Eforiei. Această funcție de comisar al guvernului a fost ocupată pentru o perioadă mai lungă de un anume Popescu Ifrim. Pe de altă parte, funcția de director general al Fondului a fost ocupată de inginerul silvic Dan Ilie. În funcția de efori s-au aflat Moldoveanu Dumitru (avocat) și Țurcanu Victor (inginer silvic).

Ultima ședință a Eforiei a avut loc la sediul Centralei din Câmpulung, la 4 aprilie 1946, când, cu părere de rău eforii au făcut un bilanț al activității lor și s-au supus tacit noilor legislații. În 1946, Fondul bisericesc dispunea de circa 6.000 de funcționari care erau afectați de lipsa acută de alimente și îmbrăcăminte. Deși s-au luat tot felul de măsuri, înființându-se la Câmpulung un economat pentru aprovizionarea cu alimente de strictă necesitate, situația nu a putut fi rezolvată din cauza îngrădirilor impuse de Legea contabilității publice, care limita în mod aberant orice capital, nepermițând Fondului să constituie un fond de rulment suficient pentru a putea asigura aprovizionarea cu alimente pe tot anul²⁸². Fondul bisericesc, fiind o instituție publică cu un buget aprobat de guvern și supusă Legii contabilității publice, nu era în măsură să facă față diferențelor de preț sau prețului maximal, provocate de foamete și de inflație. Așadar, statutul de instituție publică și Legea contabilității publice puneau Fondul în mare dilemă, periclitându-i grav buna desfășurare și chiar viitorul²⁸³.

Prin instaurarea la 6 martie 1945 a guvernului condus de Dr. Petru Groza, a fost promulgată o nouă lege de organizare a Fondului bisericesc, prin care regimul comunist s-a substituit proprietarului de drept, adică Eparhiei din Bucovina, și a aplicat nu numai un control asupra Fondului, ci a luat propriu-zis conducerea acestei instituții dispunând în mod arbitrar și samavolnic de acest patrimoniu bisericesc, pe care și l-a însușit treptat conform principiilor sovietice.

De remarcat este faptul că organizații precum „Frontul Plugarilor” și respectiv partidul comunist, favorite de suferința și mizeria de nedescris a maselor populare sărăcite de pe urma catastrofalului război abia terminat, agitau spiritele în Bucovina plănuiind exproprierea întregului patrimoniu al Fondului chiar imediat după război, urmând ca,

²⁸¹ *Ibidem*, f. 121.

²⁸² *Ibidem*, Dosar nr. 209/1945, f. 63.

²⁸³ *Ibidem*.

după această lovitură, să desființeze și Mitropolia Bucovinei în spiritul materialismului bolșevic și ateu. De pildă, un delegat al partidului comunist din Gura Humorului, cunoscut sub numele de căpitanul Savu, s-a deplasat în timpul Sărbătorilor Paștelui din anul 1945 prin comunele Ostra și Gemenea și, depășindu-și delegația pe care o avea, a ațâțat populația contra Fondului bisericesc, cerând localnicilor să intre cu vitele în pădurile Fondului, să bată și să alunge pe pădurari, să împartă terenurile de hrană și golurile de munte și să sustragă lemne din pădure²⁸⁴. Tot căpitanul Savu era autorul mai multor delictesilvice săvârșite pe raza comunei Doroteia-Plutonița, unde a tăiat lemn de construcție din cantonul Braniște al Ocolului Silvic Frasin, terorizând cu arma, atât organele silvice ale Fondului, cât și populația care nu se lăsa influențată de propaganda sa ostilă Fondului. Cu lemnul sustras, el și-a construit o casă și un grajd. În câteva luni, căpitanul Savu a reușit să facă propagandă comunistă în mai toate comunele limitrofe, instigând populația la anarhie și dezordine. Serviciul de pază al Fondului a făcut față cu greu acestui val de delictesilvice venite din partea infractorilor care erau coordonați din umbră de partidul comunist. Funcționarii Fondului au fost atacați și bătuți cu bestialitate. Mulți dintre ei au fost amenințați cu arma, unii fiind răniți, cum a fost cazul brigadierului silvic Dominte Traian și a paznicului Tanu Dumitru, care au fost atacați în timpul serviciului de trei indivizi înarmați²⁸⁵. Iar la 3 februarie 1946, brigadierul silvic Negură Aurel de la Ocolul Silvic Putna a fost împușcat mortal de o bandă de delincvenți²⁸⁶.

În aceste condiții, serviciul silvic, pe teren fiind imposibil de practicat, atrăgea după sine mari prejudicii patrimoniului forestier. Administrația Fondului a fost nevoită să ceară sprijinul Prefecturii județului Câmpulung, să intervină cu jandarmi și să ia măsuri de îndreptare a situației ce domnea pe Valea Suhei. Totodată, solicita și autorizația cuvenită pentru înarmarea personalului silvic de pază din acea zonă.

Alte incidente de acest gen s-au petrecut în comunele Frătăuții Noi și Vechi unde, în primăvara anului 1945, a început împărțirea samavolnică între țărani, a terenurilor de hrană destinate personalului silvic al Fondului. Situația a fost restabilită cu greu prin intervenția organelor Fondului la Prefectura județului, care a recunoscut în cele din urmă dreptul de proprietate al Fondului bisericesc²⁸⁷.

O altă plângere către Ministerul Muncii a fost alcătuită de către „Frontul Plugarilor” din comuna Pârteștii de Jos, care purta semnătura a

²⁸⁴ *Ibidem*, Dosar nr. 25/1945, f. 630, 632.

²⁸⁵ *Ibidem*, f. 634.

²⁸⁶ *Ibidem*, f. 700.

²⁸⁷ *Ibidem*, Dosar nr. 5/1946, f. 5.

143 de săteni și a 6 membri ai acestei grupări. Ei solicitau, la 28 martie 1945, ca populația să fie împrăștiată cu o parte din pădurea Fondului, care să poată fi transformată în pășune comună. Ei mai arătau între altele că la o populație de 3.265 de locuitori se afla numai 1.364 ha de teren arabil, iar tifosul exantematic a făcut să moară 153 de oameni²⁸⁸.

Litigii și procese nenumărate au fost înregistrate și în alte părți, mai ales cu proprietarii terenurilor din vecinătate. Mulți dintre acești proprietari-vecini au început a muta hotarele, însușindu-și părți însemnate din terenurile Fondului.

Administrația Fondului a întâmpinat greutăți și ilegalități comise chiar de Prefectura județului Rădăuți, care a administrat pădurile Fondului din raza sa, de la 1 iulie, până la 31 decembrie 1944, fără să plătească salariile personalului silvic care a activat. Drept urmare, Fondul a fost acționat în judecată pentru neplata salariilor pe perioada menționată, deoarece personalul silvic dorea recuperarea salariilor²⁸⁹.

Administrația Fondului a asistat neputincioasă la actele de jaf săvârșite de armatele sovietice, care ridicau material lemnos din pădurile și depozitele Fondului, fără a emite vreun bon justificativ. Spre exemplu, la cantonul Floca, parcela 158, a Ocolului Silvic Marginea, armata sovietică a ridicat în mod forțat cantitatea de 7 m. str. lemn de foc, esență fag, sub ochii șefului de canton, ai brigadierului silvic Mancaș Dumitru și ai căraușului Bălan, care cu greu au reușit să obțină un bon de mână de la un soldat rus. În aceleași condiții, armata roșie a încărcat lemn de foc din cantonul Putnișoara, pe care l-a scos la linia ferată forestieră din Ocolul Putna, fără să elibereze nici o dovadă, pe motiv că era „captură de război”²⁹⁰. Un alt exemplu în acest sens este ridicarea a 50 m. str. lemn de foc din gara Milișăuți, unde soldații ruși n-au voit să se legitimeze. Lemnul ridicat a fost dus la colhozurile din Arbore și Milișăuți. La 24 februarie 1945 tot soldații ruși au mai ridicat de la Clit alte 200 m. str. lemn de fag tăiat în regie. La fel s-au petrecut lucrurile și la Pătrăuți, unde soldații ruși au luat camionul unui evreu din Ițcani și au încărcat lemn de foc pentru comandamentele rusești de la Suceava și Cacica, sfidând și amenințând personalul silvic²⁹¹.

Comisia aliată de control era cea care făcea recepționarea materialului lemnos livrat de Fond, pe bază de acte doveditoare „eliberate de armata roșie aliată”. În baza actelor doveditoare, statul urma să

²⁸⁸ *Ibidem*, Dosar nr. 99/1945, f. 1, 2v.

²⁸⁹ *Ibidem*, Dosar nr. 25/1945, f. 663.

²⁹⁰ *Ibidem*, Dosar nr. 55/1944, f. 18.

²⁹¹ *Ibidem*, Dosar nr. 107/1945, f. 4, 81, 82.

despăgubească Fondul, dar cum aceste bonuri nu prea existau, despăgubirea devenea imposibilă²⁹².

O altă problemă majoră cu care s-a confruntat Administrația Fondului a fost întreruperea, anularea și nerespectarea contractelor vechi de furnizare a materialului lemnos și a minereului de mangan și de pirită, din cauza războiului și a situației de după război. Fondul avea nenumărați datornici, între care se numărau firme din străinătate și din țară. Unul dintre cei mai mari datornici era C. F. R.-ul. Recuperarea datoriilor nu era tocmai o operațiune ușoară, deoarece multe acte de arhivă au fost distruse în timpul războiului.

În condițiile de după război, Fondul nu mai putea încheia mari contracte, deoarece era obligat de către stat și de către împrejurările nefaste să furnizeze lemn de lucru neprelucrat și cherestea către U. R. S. S., în conformitate cu art. 11 și 7 din armistițiu. Cantitățile solicitate de U. R. S. S. erau uriașe și depășeau cu mult capacitatea de debitare din pădurile Fondului, dar și posibilitatea de încărcare în vagoane. Personalul Fondului era împrăștiat din cauză că mulți lucrători de etnie germană au părăsit țara, repatriindu-se din ordinul lui Hitler, iar majoritatea lucrătorilor tineri au fost ridicați și trimiși în lagărele sovietice. Totodată a fost înființată o „Comisie de Epurație”, care avea drept scop identificarea funcționarilor Fondului care simpatizaseră cu legionarii și cu hitleriștii. Funcția de președinte al acestei „comisii” a fost încredințată consilierul silvic Suhateanu²⁹³. Personalul rămas era îmbătrânit și insuficient să facă față unei comenzi uriașe de exploatare. Totodată căile ferate forestiere ale Fondului erau distruse, fabricile de cherestea devastate și demontate. Pentru refacerea fabricilor de cherestea Administrația Fondului, încă din 1945, a fost nevoită să scoată la licitație și să contracteze o serie de firme care să exploateze anumite parcele timp de 3 ani, cu obligația de a repune în funcțiune fabricile de cherestea de la Putna, Sucevița și Falcău²⁹⁴. În acest sens, Societatea anonimă „Foresta Nădrag” a plătit Fondului 32.436.000 de lei, reprezentând 300 lei/mc. pentru cantitatea de 108.000 mc. de material lemnos, pe care l-a cumpărat conform actului de vânzare-cumpărare nr. 1369/1945, pentru arendarea fabricii de cherestea Falcău, cu obligația de a reface fabrica²⁹⁵.

Însă contractele de arendare ale terenurilor pentru refacerea fabricilor de cherestea din Falcău, Putna și Sucevița erau zădărnice de guvernul probolșevic prin impunerea de către organele de fisc a unui impozit proporțional pentru toți cei trei ani de arendare, luându-li-se ca

²⁹² *Ibidem*, Dosar nr. 72/1945, f. 49.

²⁹³ *Ibidem*, Dosar nr. 49/1944, f. 19.

²⁹⁴ *Ibidem*, Dosar nr. 33/1944, f. 20, 23, 28.

²⁹⁵ *Ibidem*, Dosar nr. 94/1945, f. 26.

bază arenda stabilită pentru primul an, în funcție de cantitatea de material lemnos vândută acestor firme, începând cu anul 1945/46²⁹⁶.

Mai mult, statul a intervenit și a constrâns Fondul să anuleze vechile contracte, impunând un contractant sovietic, pe așa-zisa societate sovieto-română „Sovromlemn”. Fondul dorea să impună și societății „Sovromlemn” aceleași condiții pe care le impusese societății „Foresta Nădrag”, societate care nu reușise să refacă fabrica de la Falcău. Contractul dintre Fond și „Sovromlemn” a fost încheiat pe 20 de ani (1 septembrie 1946 - 31 august 1966) cu o livrare anuală de 100.000 mc. de lemn rotund, bușteni²⁹⁷.

Fondul nu putea stabili în mod liber prețul materialului lemnos, cum de-altfel nu putea nici să comercializeze material lemnos fără aprobarea prealabilă a Oficiului lemnului de lucru din București (O. L. E. M. N.). Până la impunerea societății „Sovromlemn”, Olemn-ul și, implicit, guvernul au impus Fondului să livreze material lemnos către U. R. S. S. în contul art. 11 al convenției de armistițiu. Fondul trebuia să încheie procese verbale către organizația sovietică „Glavsnables”, „Exportles” (Moscova) și alte organizații de acest gen. De pildă, în 1945 Ocolul Silvic Gura-Humorului a predat delegatului sovietic „Exportles”, aflat la stația de frontieră Dornești, 324,48 mc. de lemn rotund, esență rășinoase, în valoare de 1.784,64 de dolari, socotit la prețul de 5,50 dolari mc.²⁹⁸. Experții în aplicarea acestor livrări, din partea U. R. S. S., care reprezentau Direcția de livrări din România, au fost tovarășii Rozin S. L. și Iacoblev V. A., iar din partea Comisiunii române pentru aplicarea Convenției de armistițiu erau N. Georgescu Roengen (secretar) și ing. I. Dumitrescu, care, „de comun acord” au stabilit o serie de condiții umilitoare pentru români în ceea ce privea livrarea de material lemnos către U. R. S. S.. Tabloul livărilor în primul an (12 noiembrie 1944 și 12 octombrie 1945) cuprindea lemn în valoare de 2 milioane de dolari, la fel și în al doilea an, iar în următorii 4 ani în părți egale, câte 3,5 milioane de dolari U. S. A. În total, în 6 ani, de la 12 noiembrie 1944, până la 12 octombrie 1950, valoarea materialului lemnos livrat trebuia să ajungă la suma de 18 milioane dolari americani.

În primul an, 1944/45, și în al doilea an, 1945/46, se cerea livrarea a câte 300.000 mc. de lemn rotund de rășinoase și chereștea, totul de calitate superioară cu diverse condiții. Iar în următorii 4 ani, 1946-1950, câte 450.000 mc. pe an. De subliniat este faptul că aproape jumătate din aceste cantități trebuiau să fie asigurate din pădurile Fondului, mai ales datorită faptului că această regiune se afla în imediata vecinătate cu

²⁹⁶ *Ibidem*, f. 48.

²⁹⁷ *Ibidem*, Dosar nr. 86/1945, f. 1.

²⁹⁸ *Ibidem*, Dosar nr. 327/1945, f. 69.

U. R. S. S., înlesnind astfel transportul pe cale ferată prin Dornești, dar și pe râul Bistrița, până la Galați și Marea Neagră. Buștenii de dimensiuni mari, până la 24 metri lungime erau transportați cu plutele pe apă, până în porturile sovietice²⁹⁹. Aceste livrări de material lemnos urmau să fie plătite ulterior de către statul român, lucru care nu se știe cum a fost finalizat, deoarece nu există documente în acest sens.

Livrările de bușteni către U. R. S. S. erau însoțite de multe ori de anumite reproșuri venite din partea reprezentanților sovietici, care refuzau din diverse motive să primească materialul lemnos pe motiv că nu corespundea standardelor impuse. Deseori, din cauza staționării vagoanelor, puse la dispoziție de C. F. R., Fondul trebuia să plătească locații imense, deoarece personalul redus, aflat într-o criză acută de alimente, nu putea face față suprasolicităților³⁰⁰.

Una dintre problemele cu care se confrunta Administrația Fondului era inflația mereu crescândă, încât ocoalele silvice nu mai puteau face față lucrând la prețul oficial care nu era în concordanță cu realitatea. Ca o măsură de îmbunătățire a situației, a fost înființarea unor „economate” impuse de lege, care aveau menirea de a asigura muncitorilor alimente de strictă necesitate. În același timp, au fost înființate mai multe sindicate muncitorești, la care au aderat și lucrătorii forestieri ai Fondului.

O altă problemă a Administrației Fondului a fost repunerea în funcțiune a minelor de la Iacobenii, unde registrul de încasări și plăți a fost distrus parțial în timpul retragerii trupelor germane care au avut în exploatare aceste mine. După reîntoarcerea din evacuare, aceste registre au fost refăcute de către contabilul controlor Papiel Teofil, care a constatat că după 1 aprilie 1944 nu s-a mai efectuat nici un fel de încasări sau plăți la Administrația minelor³⁰¹.

Așa după cum reiese dintr-un referat al inginerului minier Uzunov V., adresat Societății anonime „Domeniile Bucovina”, activitatea minieră de extracție a manganului a fost reluată cu mari dificultăți în anul 1946, iar producția de mangan a început să crească din luna octombrie a aceluiași an „datorită faptului că a fost asigurată lucrătorilor hrana strict necesară și s-au recalculat salariile, majorându-se”. Producția s-a aflat în creștere, obținând maximum în luna ianuarie 1947³⁰². Exploatarea minereului de mangan se făcea doar la minele Arșița, Mestecăniș și Terezia (Vatra Dornei), încercându-se cu mari eforturi și redeschiderea exploatării minei Tolovan. Dar din lipsă de personal minier, și mai ales de

²⁹⁹ *Ibidem*, Dosar nr. 52/1943, f. 1-6.

³⁰⁰ *Ibidem*, Dosar nr. 4/1945, f. 360.

³⁰¹ *Ibidem*, Dosar nr. 133/1944, f. 2-5.

³⁰² *Ibidem*, Dosar nr. 72/1948, f. 55.

personal calificat, precum și din cauza lipsei acute pe piață a materialelor tehnice (a carburidului) și a uneltelor miniere s-a ajuns ca producția maximă realizată să nu depășească 1.200 de tone. Producția realizată în 1947 nu atingea nici 25% din producția realizată în 1938, care a fost de 6.000 de tone anual, maximum de producție realizat, când minereul de mangan a fost valorificat până în ultimul gram, încât Fondul a contribuit cu 75% din totalul producției pe țară. Însă cea mai mare performanță în extracția minieră a fost realizată de trupele germane, care au închiriat și exploatat aceste mine, extrăgând numai în primele 6 luni ale anului 1944 cantitatea de 48.000 de tone³⁰³.

În aceleași împrejurări extrem de grele se făceau încercări de reluare a extracției minereului de pirită, unul dintre cele mai ieftine minereuri, deoarece în aceste mine existau și cantități mici de cupru și alte minereuri prețioase care compensau investițiile. Totodată se făceau eforturi de refacere a clădirilor de la carierele Dorna-Borcuț și din alte zone³⁰⁴.

Într-o stare jalnică se aflau și Băile din Vatra Dornei care, din lipsă de personal, au fost devastate, iar lemnul de foc existent în stocuri a fost ridicat de trupele rusești pentru spitalele de campanie. Locuințele Ocolului Silvic Iacobenii erau ocupate de trupele rusești și folosite ca spitale. Hotelurile I și II, din lipsă de paznici, au fost devastate și demontate instalațiile, iar mobilierul și lenjeria au fost ridicate de armatele rusești. Când s-a făcut inventarierea Băilor din Vatra Dornei și la „Puciosul”, după ce s-a parcurs fiecare încăpere a clădirilor, cum se menționează în raport, s-a *„constatat o distrugere care nici pe vremea vandalilor cred că nu era mai groaznică”*³⁰⁵. Canalele de scurgere au fost distruse de mașinile de război de mare tonaj ale armatelor germane, iar o parte din inventarul mobil al Băilor se afla la Spitalul Militar nr. 2180 din Călimănești.

Partidul comunist a ridicat de la stabilimentele balneare Vatra Dornei mai multe lucruri de inventar, pe care n-a mai vrut să le înapoieze³⁰⁶.

Hotelul II a fost ocupat abuziv și prin încălcarea dispozițiilor legii de către Batalionul 20 al Vânătorilor de Munte. Administrația Fondului a făcut demersuri către Marele Stat Major, solicitând evacuarea Batalionului din hotel. Batalionul prefera să locuiască abuziv în hotel, deși erau suficiente proprietăți ale statului ca Vilele Chei, Belvedere și Dombrovschi.

³⁰³ *Ibidem*.

³⁰⁴ *Ibidem*, f. 56.

³⁰⁵ *Ibidem*, f. 13.

³⁰⁶ *Ibidem*, f. 33.

La 15 iulie 1945, cu mari eforturi, s-a reușit redeschiderea Stabilimentului balnear I, aripa dreaptă, din Vatra Dornei. Deschiderea s-a făcut însoțită de o festivitate la care au participat autoritățile locale și centrale³⁰⁷.

Tot în grija și întreținerea Fondului era și Școala de brigadieri silvici și pădurari din Rădăuți, școală înființată la 1887 la Frătăuți, apoi mutată la Codrul Cozminului, unde a fost construită o clădire în acest sens, care a fost distrusă în primul război mondial. Școala inferioară silvică a fost mutată la Rădăuți într-unul din imobilele Fondului, unde a rămas până la naționalizare³⁰⁸. Pe timpul celui de-al doilea război mondial această școală a fost evacuată la Curtea de Argeș. După întoarcerea ei la Rădăuți, în februarie 1945, directorul acestei școli, inginerul silvic Nicolae Pașcovici solicita Administrației Fondului ca această școală să fie mutată în pavilioanele Stadionului de la Frasin - Bucșoia, clădire ce aparținea Ministerului Cultelor. Între altele, el propunea Fondului să cedeze în schimb Ministerului cele două clădiri de lângă Biserica Bogdan-Vodă, unde era adăpostit Muzeul județean Rădăuți. El arăta între altele că sediul din Rădăuți al școlii era distrus și necesita reparații majore pe timp îndelungat, încât nu-i permitea să-și desfășoare activitatea didactică. Eforia Fondului a respins această propunere și a alocat bani pentru repararea clădirilor avariate³⁰⁹.

În grija și administrarea directorului Școlii silvice din Rădăuți se afla un număr de 10 imobile, cu „dependințe”, curți și terenuri agricole, toate proprietate a Fondului. Între aceste clădiri amintim: 1) clădirea din strada „Ștefan cel Mare”, care adăpostea Tribunalul și Judecătoria Rădăuți; 2) clădirea Muzeului Județean Rădăuți, Muzeul I, din str. Bogdan-Vodă, nr. 2; 3) clădirea Muzeului II, din str. Bogdan-Vodă, nr. 8; 4) clădirea economatului Primăriei Rădăuți; 5) clădirea Fabricii „Vega” din str. Regina Maria nr. 4 (1 Mai); 6) locuința directorului Școlii „Vila Mică” de pe str. Putnei nr. 232, cu 10 camere, 1.352 mp., cartea funciară 6/173, nr. topografic 2.505; 7) clădirea Școlii „Vila Mare” din str. Putnei nr. 234, 15 camere, 1.792 mp., c. f. 6/173, nr. top. 2.506; 8) clădirea Internatului nr. I al Școlii din str. Putnei nr. 227, 6 camere, 1.490 mp., c. f. 6.173, nr. top. 2.503; 9) clădirea Internatului nr. II al Școlii din str. Putnei nr. 229, 9 camere, 1.530 mp., nr. top. 2.502; 10) locuința cameristului școlii (cădire de lemn), str. Putnei nr. 236, 3 camere, 867 mp., nr. top. 2.507³¹⁰. Potrivit registrului de inventar patrimonial din 31 martie 1946, Școala de brigadieri silvici din Rădăuți deținea 17 ha, 34 de ari și 43 mp.

³⁰⁷ *Ibidem*, f. 33, 64.

³⁰⁸ Silviu Dimitrovici, *op. cit.*, p.13.

³⁰⁹ D.S.J.A.N., fond *Administrația Fondului* ..., Dosar nr. 498/1945, f. 24, 47.

³¹⁰ *Ibidem*, Dosar nr. 175/1945, f. 1-8 și Dosar nr. 2/1948 f. 5-6.

de teren agricol, înregistrat în parcelele cadastrale 5.147, 5.149, 5.152, 5.093/2, 5.092/2, 5.092/1, 5.093/2, 5.150, 5.151, 5.153, 5.093, 5.059/1, 5.058/1, 5.171 și 5.154 toate din comuna cadastrală Rădăuți, și p. c. 1.966/1 din comuna cadastrală Horodnicul de Sus³¹¹. Cele 10 clădiri ocupau o suprafață de peste 6 ha³¹².

Pe lângă întreținerea Școlii de brigadieri silvici din Rădăuți, Fondul bisericesc a acordat o serie de burse și ajutoare bănești pentru studenții de la Silvicultură, burse care au fost suplimentate în funcție de inflație. Burse și ajutoare bănești erau acordate și unor studenți de la Teologie sau de la alte facultăți care studiau la universitățile din Iași, București și Timișoara. Fondul avea prevăzut în buget un capitol special, numit „opere sociale și de binefacere”. Au fost acordate ajutoare bănești pentru familiile funcționarilor sinistrați ai Fondului. La fel au fost ajutați și elevii săraci de la Liceul „Ștefan cel Mare” din Suceava și s-au făcut donații către Societatea națională de cruce roșie, Asociația „Casa de femei”, Asociația surorilor de caritate de război din România, Căminul de ucenici „Tudor Vladimirescu” din București etc. În anul 1945 sunt înregistrate zeci și sute de donații cu scop de binefacere către centre de plasament și asociații filantropice din Bucovina și din întreaga țară.

Pe lângă activitatea filantropică și de binefacere, Fondul bisericesc trebuia să facă și unele așa-zise „donații”. De pildă, la Ocolul Silvic Gura-Humorului s-a prezentat în ziua de 12 aprilie 1945 o delegație a partidului comunist care purta tablourile tovarășilor Stalin și Lenin și care a impus ocolului să plătească 100.000 lei, drept cotizație pentru partid³¹³.

Tot în proprietatea Fondului a rămas până la naționalizare și Fabrica de bere de la Solca, care ocupa o suprafață de 3 ha, 98 ari și 88 m² și se afla sub administrarea Ocolului Silvic Solca. Ea a fost închiriată de către Fond firmei „Solca”, reprezentată de Iosef Margulies. Contractul de închiriere era semnat la 4 noiembrie 1944, pe o durată de trei ani³¹⁴.

Serviciul de contencios al Fondului a înregistrat zeci și sute de procese, fie cu persoane particulare, fie cu firme particulare sau de stat. Unul dintre cele mai mari procese pe care le-a avut Fondul în lunga sa istorie a fost cauzat de rentele antebelice. Fondul a dat în judecată statul român, respectiv Ministerul de Finanțe, pentru anularea actului administrativ de autoritate, prin care Ministerul comunică faptul că nu poate elibera Fondului rentele antebelice, proprietatea fostelor fundații arhidiecezane, în valoare de 5.348.200 de coroane de aur, consemnate la

³¹¹ *Ibidem*, Dosar nr. 2/1948, f. 1, 1v, 4.

³¹² *Ibidem*, Dosar nr. 74/1945, f. 7-300.

³¹³ *Ibidem*, Dosar nr. 1/1945, f. 1-16.

³¹⁴ *Ibidem*, Dosar nr. 417/1944, f. 2, 3.

timpul lor ca împrumut de război austriac. În urma convențiilor internaționale și prin semnarea tratatelor de pace semnate la Saint-Germain en-Laye, la 10 septembrie 1919 și de la Paris, statul român a ridicat aceste rente de la fosta casuță poștală (Postsparkasseamt)³¹⁵ din Viena prin eliberarea echivalentului în aur conform tratatelor de pace, care obligau în acest sens statele succesorale. Fondul cerea instanței ca Ministerul Finanțelor să fie obligat a-i elibera originalul, titlurile de rentă, sau, în caz de imposibilitate, să-i plătească contravaloarea în moneda țării, socotită la cursul de convertire a coroanelor austriece antebelice în aur. Curtea de Apel din Cernăuți a admis parțial acțiunea și, anulând ca ilegal ordinul nr. 13378, din 24 octombrie 1936, a obligat Ministerul de Finanțe să plătească Fondului, în lei hârtie, contravaloarea sumei de 4.873.800 coroane aur, cât reprezenta contravaloarea rentelor antebelice austriece aparținătoare Fondului bisericesc³¹⁶.

Hotărârea curții de Apel Cernăuți, S. I-a cu privire la Dosarul cu Nr. 1340/936 suna în felul următor:

„Curtea, având în vedere cele expuse mai sus, coroborate cu actele din dosar, constată și stabilește următoarea stare de fapt și de drept a cauzei, ce formează obiectul prezentei acțiuni:

Fundațiunile diecezane gr. ort. din Bucovina, azi Fond. Bisericesc român al Bucovinei subscrise respectiv era proprietară a următoarelor titluri de rentă negajată, emise de fosta Monarhie Austro-Ungară pentru împrumuturile antebelice până la anul 1914, în valoare totală de 5.348.200 coroane...³¹⁷”.

„Curtea, în numele Legii, decide:

Admite în parte acțiunea în contencios administrativ, intentată de reclamantul Fondul Bisericesc Ort. Român al Bucovinei, reprezentat prin Mitropolitul Bucovinei din Cernăuți, în contra pârâtului Statul Român, prin Ministerul de Finanțe.

Obligă pe Statul Român prin Ministerul de Finanțe să plătească Fondului reclamant în lei hârtie, contravaloarea sumei de 4.873.321 (patru milioane optsute șaptezeci și trei mii trei sute) coroane aur, ce reprezintă valoarea rentelor antebelice austriece, 4% sub Nr. 57.321, 59.894, 60.747, 61.797, 64.677, 86.549, 87.875, 95.421, 95.930, 11.627, 14.276, 14.278, 4.941 ... precum și suma de 20.000 (douzeci mii) lei, cheltuieli de judecată și onorariu de avocat.

Cu recurs.

³¹⁵ ÖstA, AVA, NK, Ktn. 22, Die Kriegsanleihe der Bukowinaer gr. or. Religionsfonds, Nr. 4.

³¹⁶ D.J.S.A.N., fond Administrația Fondului ..., Dosar nr. 72/1939, f. 5.

³¹⁷ Ibidem, Dosar nr. 65/1947, f. 14.

Data și citită în ședință publică la 11 ianuarie 1937.

ss. Eutemie Cercavschi

ss. Iacubovici Boldișor

Dim. I. Ștefănescu

*Grefier ss. Dumitriu*³¹⁸.

Ministerul de Finanțe a atacat cu recurs decizia Curții de Apel, formulând 6 motive de casare înregistrate la Înalta Curte, sub nr. 19184, din 22 mai 1939, iar la 8 decembrie 1939 și la 30 decembrie 1942 același minister a depus încă două motive suplimentare³¹⁹. Rând pe rând argumentele Ministerului n-au stat în picioare, dar procesul s-a târăgănat și după cel de-al doilea război mondial, până în 1948, când a venit naționalizarea.

Procesul rentelor antebelice a fost de lungă durată și a implicat cheltuieli imense din partea Fondului, care a trebuit să plătească cu sume importante pe cei mai renumiți avocați din București. Pe de altă parte, statul a angajat în acest proces pe avocata consilier Margareta Ghelmegeanu, una dintre juristele eminente. Pentru a preîntâmpina o eventuală atmosferă favorabilă statului, reprezentanții Fondului au apreciat că e nevoie să angajeze și ei un avocat de talie mare, menit să aducă lumină în acest caz. Astfel a fost angajat avocatul Gălășescu Pyk, profesor universitar de mare reputație. Efectele acestei alegeri s-au făcut simțite imediat prin respingerea motivului invocat în divergență și a motivelor de ordine publică suplimentară, procesul fiind chiar pe punctul de a fi câștigat. Avocatul Gălășescu a cerut, drept onorar de avocat, suma de 20.000.000 de lei, pe care Fondul i-a plătit în mai multe tranșe.

În martie 1947, valoarea litigiului se cifra în jurul importantei sume de peste 10 miliarde de lei nestabilizați. Ultimul proces a avut loc la 11 iunie 1948, chiar în ziua naționalizării, când a fost amânat pentru 29 octombrie 1948. Totodată, ca urmare a intrării în vigoare a Constituției comuniste a R. P. R., avocatului Gălășescu Pyk i s-a retras dreptul de a profesa³²⁰, sistându-se în cele din urmă și acțiunea în instanță. În noua conjunctură politică, Fondul bisericesc a fost supus naționalizării și lichidării, iar rentele antebelice au rămas confiscate de statul român și au avut o soartă asemănătoare cu cea a Tezaurului românesc de la Moscova.

³¹⁸ *Ibidem*, f. 23.

³¹⁹ *Ibidem*, Dosar nr 72/ 1939, f. 22v.

³²⁰ *Ibidem*, f. 30.

Procesul de naționalizare și lichidare al Fondului bisericesc

După instalarea noului guvern condus de Dr. Petru Groza, statutul Fondului bisericesc ortodox român al Bucovinei a fost modificat prin promulgarea Legii nr. 295, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 92 (Partea I-a), din 17 aprilie 1946. Noua lege avea în vedere repunerea în vigoare și modificarea articolelor 39, 40, 41, 42, și 43 din Legea de organizare a Bisericii Ortodoxe Române, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 97, din 6 mai 1925, și, implicit, impunerea unui nou Statut pentru organizarea și funcționarea Fondului bisericesc.

Potrivit noului Statut, Eforia Fondului a fost dizolvată și înlocuită cu un Consiliu de Administrație, care a fost ales în conformitate cu decizia Președinției Consiliului de Miniștri nr. 12, din 26 aprilie 1946, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 99 I B, din 28 aprilie 1946.

Consiliul de Administrație avea ca președinte pe arhiereul Emilian Antal, iar în rândul membrilor se număra un cleric, un inginer silvic, un asistent universitar, un muncitor forestier, un muncitor minier și un muncitor agricol. Totodată, a fost înființată și o Comisie de cenzori compusă și ea dintr-un cleric, doi ingineri silvici și doi muncitori. Pe lângă Consiliul de Administrație a fost numit, prin decizie ministerială, un comisar al guvernului, funcție ocupată mai întâi de Ifrim Popescu și, din 1947, de inginerul Ion Bernacki. Hotărârile Consiliului de Administrație erau valabile numai dacă erau prezenți președintele și cel puțin patru membri din care doi trebuiau să fie „muncitori manuali”³²¹.

Consiliul de Administrație s-a întrunit în ziua de 29 aprilie 1946, sub președinția episcopului Antal, care i-a încredințat inginerului silvic Dan Ilie delegația de director general al Administrației. În ziua de 6 mai 1946 au primit delegație inginerul silvic Aurel Voloșciuc și avocatul Dr. Căileanu Andrei. Arhiereul Antal i-a împuternicit pe toți trei să poată reprezenta Fondul prin semnătură. Printr-o altă hotărâre, au fost delegați și șefii serviciilor³²².

Conform art. 3 din noua lege, președintele Consiliului de Miniștri, Dr. Petru Groza, deținea, până la primele alegeri eparhiale, atribuțiile Adunării Eparhiale, respectiv ale Consiliului Eparhial din Bucovina. Așadar, președintele Consiliului de Miniștri se substituia „temporar” Consiliului Eparhial, atribuindu-și dreptul de veto în toate chestiunile Fondului bisericesc. El avea dreptul să numească membrii Consiliului de

³²¹ *Ibidem*, Dosar nr. 4/1946 f. 1-25.

³²² *Ibidem*.

Administrație și ai Comisiei de cenzori propuși de episcopul Bucovinei. Lucrurile stăteau însă și mai rău, deciziile luate de președintele Consiliului de Miniștri nu puteau decât să fie aprobate formal și fără opoziție de Consiliul de Administrație și puse imediat în aplicare.

Conform dispozițiilor Legiilor nr. 320/1946 și nr. 321/1946, publicate în „Monitorul Oficial” nr. 101, din 1 mai 1946, ultima ședință a Eforiei și, respectiv, în primul Consiliu de Administrație al Fondului bisericesc, în ședințele din 1 și 11 aprilie, apoi 9 octombrie și 15 februarie 1947, s-a hotărât, la presiunea guvernului, participarea Fondului bisericesc la constituirea Societății sovieto-române „Sovromlemn” din București, cu un aport social de 100.000 mc. de lemn rotund, livrabil din ocoalele silvice de pe Valea Sucevei.

În baza contractului încheiat între Fond și Societatea „Sovromlemn”, pe o durată de 20 de ani, cu începere de la 1 septembrie 1946, Fondul s-a obligat să vândă, iar Societatea „Sovromlemn” să cumpere material lemnos, esență rășinoase, ce rezultau din posibilitățile anuale principale, precum și din produsele secundare și accidentale din raza ocoalelor silvice Brodina, Falcău, Straja și Seletin, în cantitate de 100.000 mc. anual.

Plata lemnului vândut se făcea în natură, adică la o cantitate anuală de 100.000 mc. de lemn rotund, pe tulpină, livrat „Sovromlemn”-ului, Fondul primea la rampa de încărcare cantitatea de 10.000 mc. de cherestea. Cota de cherestea predată Fondului drept plată pentru parchetele exploatate cuprindea toate clasele de sortimente rezultate din debitare³²³. Contractul cu „Sovromlemn” s-a dovedit a fi o afacere păguboasă pentru Fond și care, în cele din urmă, l-a dus la ruinare.

Societatea „Sovromlemn”, constituită în mod forțat, sub ocupația trupelor sovietice, avea un capital de 50%, ce consta în mână de lucru ieftină și tehnologie forestieră închiriată, iar cealaltă parte de 50% era distribuită după cum urmează:

1) Casa Autonomă a Pădurilor Statului (C. A. P. S.) cu 150.000 mc. anual, în valoare de 337.500 de dolari, la prețul din anul 1938, avea un capital de 11,4%;

2) Fondul bisericesc ortodox român al Bucovinei cu 100.000 mc., în valoare de 225.000 de dolari, avea un capital de 7,6%;

3) Comunitatea Bunurilor Private (C. I. B. C) cu 90.000 mc., în valoare de 202.500 de dolari, avea un capital de 7,7%;

4) Comunitatea de avere Grănicerească din Năsăud cu 65.000 mc., în valoare de 146.250 de dolari, avea un capital de 4,9%;

³²³ *Ibidem*, Dosar nr. 100/1946, f. 1, 2, 3.

5) Cooperativa Proprietarilor de Păduri din Ghiorghieni cu 50.000 mc., în valoare de 112.500 de dolari, avea un capital de 3,8%;

6) Societatea Forestieră „Forema” cu 90.000 mc., în valoare de 202.500 dolari, avea un capital de 6,8%;

7) Societatea Forestieră „Nădrag” și Societatea Forestieră „Steaua” cu 90.000 mc., în valoare de 202.500 de dolari, avea un capital 6,8%;

8) Succesiunea „Sturza” cu 25.000 mc., în valoare de 56.250 de dolari, avea un capital de 1,9%. În total erau 660.000 mc. material lemnos, în valoare de 1.484.000 de dolari americani³²⁴.

Societățile „Forema” și „Nădrag” au avut contracte încheiate și cu Fondul bisericesc, care nu au putut dăinui prea mult din cauza împrejurărilor politice. Totodată, este de subliniat faptul că Fondul era al doilea după C. A. P. S. în ceea ce privește livrarea materialului lemnos către „Sovromlemn”, deși exploata numai din trei ocoale silvice.

Un alt pas către desființarea Fondului bisericesc a fost Legea nr. 911, din 1946, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 226, din 15 noiembrie 1946, prin care, la insistențele tovarășului Emil Bodnăraș și cu sprijinul autorității tutelare de control, s-a realizat întovărișirea între Fond și C. F. R., constituindu-se Regia mixtă „Fond. bis. - C. F. R.”, care, în termen de șase luni, trebuia să se transforme într-o societate anonimă.

În ziua de 31 martie 1947, arhiereul Emilian Antal, ca reprezentant al Fondului bisericesc, și directorul general Chivu Stoica, ca președinte al C. F. R., au semnat actul constitutiv și statutul noii societăți anonime „Domeniile Bucovina” S. A. Noua societate avea un capital social de 100.000.000 de lei, din care 50.000.000 de lei au fost vărsați în numerar de C. F. R., iar 50.000.000 de Fondul bisericesc, reprezentând valoarea folosinței bunurilor sale, ce constau din mărfuri, fabrici și instalații forestiere, domeniul forestier și agricol, stațiuni balneare și climaterice, mine de mangan și pirită, precum și o serie de clădiri, care toate la un loc erau evaluate provizoriu până la inventarierea definitivă, când se spera la mărirea capitalului în proporție egală de ambele părți. În același timp existau și garanții venite din partea autorității tutelare și de control, că nu va fi afectată autonomia și funcțiunea Fondului de persoană juridică și nici calitatea Eparhiei din Bucovina de proprietar al acestui patrimoniu, conform Legii 295/1946.

Consiliul de Administrație, întrunit la 15 februarie și 5 martie 1947, a hotărât ca majoritatea funcționarilor Fondului de la Centrala din Câmpulung, de la Reprezentanța din București, de la toate ocoalele silvice și de la alte unități exterioare să fie detașați la noua societate anonimă „Domeniile Bucovina” S. A., păstrându-și dreptul de funcționari publici.

³²⁴ *Ibidem*, Dosar nr. 86/1945, f. 8.

Excepție de la detașare făceau numai funcționarii de la ocoalele silvice Falcău, Brodina și Straja, care trebuiau să rămână în slujba societății sovietice „Sovromlemn”, precum și câțiva angajați ai Centralei din Câmpulung³²⁵.

Pe cât de promițătoare și mărețe se întrevedeau scopurile urmărite de convenția dintre Fond și C. F. R., pe atât de anevoios a fost când s-a procedat la executarea convenției și la atingerea scopului propus.

Din lipsă de dispoziții categorice, conducerea noii societăți, tutelată și îndrumată de Președinția Consiliului de Miniștri, nu a respectat autonomia Fondului, garantată cu surle și trâmbițe prin convenție, și nu s-a mărginit numai la exploatarea excesivă a pădurilor, industrializarea și valorificarea bunurilor încredințate, ci prin ordinele și circularele date în mod unilateral unităților, această societate anonimă a pus stăpânire pe întreg patrimoniul Fondului, fără îndeplinirea formelor celor mai rudimentare de predare și primire, măsuri obligatorii în astfel de cazuri.

Dezacordul între ambii societari – Fondul bisericesc și C. F. R. – a ajuns așa de departe încât s-a interzis unităților de a mai respecta ordinele primite de la Administrația centrală a Fondului. În felul acesta a fost blocată gestiunea curentă, care, conform uzanțelor comerciale, trebuia lichidată la termen. Despre inventarierea bunurilor Fondului și despre creșterea capitalului societății nu a mai putut fi vorba.

În astfel de condiții au avut de suferit atât cultura și paza pădurilor, cât și exploatarea însăși, care formează două probleme distincte. Trecerea culturii și pazei pădurilor în seama unei societăți anonime, care avea drept scop exploatarea și comercializarea produselor forestiere³²⁶, nu a fost decât una dintre deciziile debitate de către un guvern incapabil și iresponsabil, care dorea să distrugă cu orice preț „vechile structuri burghezo-moșierești” și să elimine „exploatarea omului de către om”. Efectele acestor măsuri pripite nu au întârziat să apară. La nici un an de activitate s-a constatat un lucru greu de imaginat: pădurile Fondului erau schimonosite și distruse prin defrișări masive, împădurirea se făcea haotic, fără a se ține seama de specialiști, vânatul a fost împușcat, drumurile forestiere neîntreținute, casele silvice dărăpănate și hotarele neîngrijite.

La început, unora dintre reprezentanții Fondului li se părea că înființarea Regiei mixte „Fond. bis - C. F. R.” și apoi a S. A. „Domniile Bucovina”, avea menirea de a salva Fondul bisericesc într-o perioadă de constrângeri legislative, dar, în cele din urmă, s-a constatat că, de fapt,

³²⁵ *Ibidem*, Dosar nr. 92/1947, f. 12.

³²⁶ *Ibidem*, Dosar nr. 40/1947, f. 3.

acest lucru a dus la pierderea patrimoniului Fondului și, în final, la desființarea lui.

O societate anonimă de exploatare cum era S. A. „Domeniile Bucovina” urmărea realizarea unor venituri cât mai mari printr-o exploatare intensă a pădurilor, care nu s-a putut realiza decât prin provocarea unor însemnate daune pentru cultura pădurilor. Directorul general al Fondului, Gavril Țibu, s-a adresat printr-o scrisoare confidențială arhiereului Antal, în care făcea referire la dezastrul petrecut în pădurile Fondului. El arăta că *„faima de a avea cele mai frumoase păduri din Europa a început să scadă în anul acesta”* (1947) și aceasta datorită faptului că *„nu s-a ținut cont de cele mai elementare principii silvice”*. Spre exemplu *„în ocoalele Solca, Marginea și Codrul Voievodesei s-au executat tăieri secundare și definitive și în timpul verii, compromițând astfel regenerarea pe cale naturală”*³²⁷. În concluzie, inginerul Țibu arăta *„că pe viitor nu se mai poate continua cu administrarea patrimoniului forestier al Fondului, în condițiunile de până acum, personalul silvic de la unitățile exterioare fiind ocupat aproape exclusiv cu exploatarea, neglijează adevărata lor misiune, cultura, paza și administrarea pădurii. Lipsa de control și îndrumare tehnico-silvică accentuează și mai mult această neglijență.... Pentru remedierea lipsurilor arătate în prezentul raport, propun o separare a exploatării de cultura, paza și administrarea ocoalelor”*³²⁸.

De remarcat este faptul că toate atribuțiile și drepturile acordate numai până la următoarele alegeri eparhiale Președinției Consiliului de Miniștri, prin art. 2 al Legii de organizare a Fondului bisericesc nr. 295/1946, au fost transferate asupra Ministerului Industriei și Comerțului, în conformitate cu dispozițiile cuprinse în Legea nr. 434, din 12 decembrie 1947³²⁹. Ministerul Industriei și-a exercitat aceste atribuții până la lichidarea Fondului, scop urmărit de către stat încă din 1946.

Între Fondul bisericesc și C. F. R. au fost înregistrate mai multe conflicte, care s-au soldat cu câteva procese, majoritatea soluționându-se în defavoarea Fondului. Obiectul litigiilor erau materialele lemnoase sustrase ilegal de către lucrătorii C. F. R. din depozitele Fondului, precum și multe altele³³⁰. Un alt litigiu a fost legat de recuperarea casei „Vovidenia” de la Mănăstirea Neamț, construită de mitropolitul Visarion Puiu, între anii 1938-1939, cu banii Fondului. Clădirea a costat 1.833.970 de lei și era destinată ca *„loc de recreare și sălășluire în caz de retragere*

³²⁷ *Ibidem*, Dosar nr. 27/1944, f. 35, 36.

³²⁸ *Ibidem*, f. 39.

³²⁹ *Ibidem*, Dosar nr. 40/1947, f. 4.

³³⁰ *Ibidem*, Dosar nr. 21/1947, f. 1.

sau de pensie a Mitropolitului Visarion, până la sfârșitul vieții sale, iar după același scop și viitorilor mitropoliți ai Bucovinei”³³¹.

Lucrările de bilanț pe exercițiul 1947/48 au fost încheiate în condiții destul de vitrege, deoarece Fondul ducea lipsă de personal contabil, majoritatea personalului fiind detașat la S. A. „Domeniile Bucovina” și, mai mult, unele unități nu s-au mai străduit să trimită situațiile lunare la fine de an, iar altele le-au întocmit numai de mântuială. După cum se constată din bilanț, veniturile au fost de 55.793.059 de lei, iar cheltuielile de 54.536.500 de lei, rezultând un profit net de 1.256.559 de lei. Comparând bilanțul anului 1947/48 cu cel al anului precedent 1946/47, ajungem la concluzia că gestiunea Fondului a fost simțitor redusă nu atât de pe urma Legii stabilizării monetare din 15 august 1947, cât mai ales din cauza patrimoniului Fondului bisericesc, în majoritate trecut sub conducerea, administrarea și controlul noii societăți. La capitolul cheltuieli, este de subliniat faptul că pentru salarii se înregistra suma de 17.359.795 de lei, iar pentru pensii 564.809 lei. Eparhia Sucevei avea repartizată suma de 27.295.352 de lei stabilizați, în timp ce veniturile pe lemnul de lucru erau de 10.445.676 de lei, iar pe lemnul de foc de 375.977 lei.³³²

Dintr-o dare de seamă făcută pentru anul 1948 se constată că „Domeniile Bucovina” S. A. au exploatat, industrializat și comercializat toate bunurile Fondului, ca și în anul precedent, dispunând singură de aceste bunuri, fără a da socoteală nimănui până la 11 iunie 1948 când, prin Legea nr. 119 pentru naționalizarea întreprinderilor naționale, bancare etc, au fost naționalizate „*bogățiile subsolului, precum și întreprinderile individuale, societăți de orice fel, asociațiuni particulare, industriale, bancare, minere, de asigurări, de transporturi și telecomunicații, care bunuri nu se găseau în proprietatea Statului la data intrării în vigoare a Constituției R. P. R.*”³³³.

Fondul bisericesc, ca persoană juridică de drept public, nu a fost vizat direct de Legea de naționalizare, dar, societatea „Domeniile Bucovina”, care deținea spre administrare și spre folosire aproape toate bunurile Fondului, a fost naționalizată. Așadar aproape întreg patrimoniul Fondului a intrat în posesia și administrarea statului, respectiv a ministerelor Silviculturii (pădurile), Industriei (instalațiile, căile ferate forestiere și fabricile de cherestea), Sănătății (băile Vatra Dornei) și Minelor și Băilor (minele de la Iacobi).

³³¹ *Ibidem*, Dosar nr. 21/1946, f. 6, 10, 10v, 11v (regimul comunist a confiscat această casă, oferind-o mai târziu scriitorului Mihail Sadoveanu, iar după moartea acestuia a fost transformată în casă memorială).

³³² *Ibidem*, Dosar nr. 40/1947, f. 5.

³³³ *Ibidem*, Dosar nr. 15/1948, f. 3.

Fondului bisericesc i-au rămas numai ocoalele silvice de pe Valea Sucevei (Brodina, Falcău și Straja), căile ferate forestiere Falcău, Școala de brigadieri silvici din Rădăuți și clădirile din orașele Rădăuți și Câmpulung.

La încheierea bilanțului pe exercițiul anului 1947/48, Administrația Fondului rămăsese fără nici un contabil calificat. Venitul total înregistrat a fost de 36.367.326 de lei, iar cheltuielile au fost reduse drastic la 36.188.362 lei, cu un profit de 178.964 lei. Eparhia Sucevei primise pentru anul 1947/48 suma de 9.694.246 lei, care era total insuficientă³³⁴.

Din lipsa unor dispoziții legale, inventarul patrimoniului Fondului a fost menținut neschimbat. Inventarul de la 31 martie 1948 stabilea pentru patrimoniul Fondului valoarea de 12.625.375.020 de lei stabilizați (vezi anexele 6 și 10)³³⁵.

Prin legea naționalizării, societatea „Domeniile Bucovina” S. A. a fost transformată, aproape în întregime în „Întreprinderea pentru Exploatarea și Industrializarea Lemnului Câmpulung” – Întreprindere de Stat – cunoscută sub numele de I. P. E. I. L. Tot la această întreprindere au fost înglobate și celelalte fabrici de cherestea ale proprietarilor particulari din zonă.

Naționalizarea S. A. „Domeniile Bucovina” s-a făcut printr-o inventariere a tuturor bunurilor de la toate unitățile. Din dispozițiile date de această societate, patrimoniul preluat de la Fondul bisericesc a fost inventariat separat de inventarul achiziționat de societate în cursul activității sale, din fonduri proprii. Un alt inventar separat s-a făcut asupra fabricilor foștilor proprietari care se aflau în arendă. Întocmirea celor trei categorii de inventar s-a realizat în mare grabă, începând de la 17 iunie 1948³³⁶. Comisia de naționalizare a cerut societății să prezinte de urgență situația cheltuielilor în investiții de la 15 august 1947 și până la 11 iunie 1948. Între Ministerul Industriei și Ministerul Silviculturii s-au iscat neînțelegeri și conflicte pe tema împărțirii Societății S. A. „Domeniile Bucovina”, deținătoare a patrimoniului Fondului.

La 31 martie 1949, inginerul silvic Nicolae Pașcovici, directorul școlii de brigadieri silvici din Rădăuți a predat inventarul mobil și imobil din Rădăuți către noul gestionar al Fondului, brigadierul silvic Radu Mintici, cu mențiunea că o parte din acest inventar era folosit de Ministerul Silviculturii (clădirile școlii și inventarul aferent), iar o parte din imobile erau închiriate la diverse instituții de stat și particulare pe

³³⁴ *Ibidem*, f. 3-6.

³³⁵ *Ibidem*, Dosar nr. 18/1948, f. 13.

³³⁶ *Ibidem*, Dosar nr. 159/1948, f. 87, 89.

bază de contract³³⁷. Școala de brigadieri silvici și pădurari din Rădăuți a fost transformată de Ministerul Silviculturii în Școală profesională silvică³³⁸. În condițiile propagandei de naționalizare, Administrația Fondului a fost nevoită să someze mai multe instituții chiriașe care refuzau de a mai achita plata chiriei pentru imobile din Rădăuți³³⁹.

După naționalizare, sursa de venit a Fondului a rămas doar contractul cu „Sovromlemn” și chiriile provenite de la imobilele din Rădăuți. Însă I. P. E. I. L., ca succesoare a societății S. A. „Domeniile Bucovina”, a imputat Fondului bisericesc suma de 67.744.802 lei³⁴⁰, intervenind la Ministerul Industriei și la societatea sovieto-română „Sovromlemn”, ca aceasta din urmă să rețină Fondului suma de mai sus, în contul datoriei către stat. Așadar, Fondul, după ce a fost deposedat sistematic de proprietăți a mai rămas, culmea, și dator statului.

O altă problemă cu care s-a confruntat Administrația Fondului a fost modul cum era perceput Fondul de către organele de fisc. Spre exemplu, Casa Asigurărilor Sociale din Rădăuți a perceput Fondul bisericesc ca pe o întreprindere comercială, fapt pentru care a amendat Ocolul Silvic Straja că a primit lucrători zilieri fără carnete de asigurare și n-a comunicat intrarea și ieșirea acestora din serviciu. În baza statutului său, conferit prin lege, Fondul a făcut recurs în anulare la Comisiunea de Apel de pe lângă Casa Națională a Asigurărilor Sociale, arătând că a fost încălcat art. 39, din Legea 295/1946, precum și art. 2 din Statutul de organizare și funcționare a Fondului, precum și art. 2, lit. h, din Legea Asigurărilor Sociale, ce prevedeau că lucrătorii angajați pentru scopuri de utilitate publică și lucrări în regie sunt scutiți de asigurare³⁴¹. Deși Fondul bisericesc avea același regim fiscal ca cel al statului, organele fiscale din Rădăuți au creat mai multe probleme, urmărind chiar și impozitarea veniturilor provenite de pe urma chiriilor. Așadar, pe anul 1949, Fondul a plătit în contul impozitului pentru veniturile pe clădiri suma de 139.893 de lei, deși conform legii era scutit de acest impozit³⁴².

În proiectul pentru bugetul Fondului pe anul 1949 era prevăzută, la venituri și cheltuieli, suma de 22.948.000 de lei. Veniturile se preconizau din livrarea a 100.000 mc. de material lemnos către „Sovromlemn”, din care rezultau aproximativ 14.700.000 de lei. O altă sursă a veniturilor erau chiriile ce se apreciau la suma de 165.000 de lei. La cheltuieli erau prevăzute subvenții și cotizații către diferite instituții,

³³⁷ *Ibidem*, Dosar nr. 22/1949, f. 17.

³³⁸ *Ibidem*, f. 3.

³³⁹ *Ibidem*, Dosar nr. 68/1949, f. 23.

³⁴⁰ *Ibidem*, Dosar nr. 6/1949, f. 6, 7.

³⁴¹ *Ibidem*, Dosar nr. 69/1947, f. 32, 33.

³⁴² *Ibidem*, Dosar nr. 23/1949, f. 10.

dreptul de servitute al mănăstirilor și parohiilor din Eparhia Sucevei cu suma de 3.000.000 de lei, drept contravaloarea lemnului de foc datorat din exercițiul expirat și existent. În exercițiul anterior, Fondul nu și-a putut îndeplini obligațiile sale față de Eparhia Sucevei, căreia nu i-a livrat ratele restante pe lunile iunie și iulie 1948, încât pentru lichidarea acestor creanțe a fost prevăzută suma de 6.050.000 de lei³⁴³. Ministerul Industriei a aprobat proiectul de buget numai pe jumătate de an, adică până la 30 iunie 1949. Pe lângă reducerea drastică a bugetului, a scăzut și numărul funcționarilor Fondului de la 32, existenți în decembrie 1948, la numai 20³⁴⁴.

În septembrie 1948, arhiereul Emilian Antal și-a încetat împovărătura sa activitate³⁴⁵ de președinte al Consiliului de Administrație și de locțiitor de mitropolit. La serbarea anului nou, la 1 ianuarie 1946, Emilian Antal făcea următoarea mărturisire: „Am fost stânjenit adesea în activitatea de la Mitropolie, de grijile Fondului, cari m-au obligat să fac drumuri la București. Dar am căutat să apăr însuși patrimoniul nostru bisericesc. Căci la noi Mitropolia este Fondul și Fondul este Mitropolia. Dacă nu-l vom apăra, atunci biserica și însăși regiunea aceasta, vor suferi economicește. Dacă am izbutit în această privință, lucrul acesta îl datorăm înțelegerii onoratului Guvern. Un fiu vrednic al Bucovinei, d-l Emil Bodnăraș, Secretar general al Consiliului de Miniștri, ne-a mărturisit că, dacă acest Fond n-ar exista, ar trebui să fie creat, pentru marele rost economic social pe care îl îndeplinește în această parte a țării...”³⁴⁶. Arhiereul Emilian Antal a fost cel care a luptat din răspuțeri pentru păstrarea și salvarea Fondului bisericesc, înaintând memorii prin care arăta guvernanților că Mitropolia Sucevei este proprietara Fondului bisericesc și susținând această cauză dreaptă până la eliberarea sa din funcție. La 7 septembrie 1948, el a înaintat un memoriu către Gheorghiu-Dej, prin care solicita reconsiderarea poziției statului față de această proprietate a Bisericii. Tot în acest sens, arhiereul Antal a intervenit pe lângă Sf. Sinod, în calitate de arhiereu-vicar, chiar și după demiterea sa, solicitând ca Fondul bisericesc să fie restituit Arhiepiscopiei Sucevei³⁴⁷. Din păcate, toate demersurile sale au rămas fără rezultat.

³⁴³ *Ibidem*, Dosar nr. 8/1949, f. 4.

³⁴⁴ *Ibidem*.

³⁴⁵ Dumitru Valenciu, *Ierarhii Bucovinei*, Suceava, Grupul editorial Mușatinii - Bucovina viitoare, 2000, pp. 86-88.

³⁴⁶ Idem, *Arhiereul Emilian Antal Târgovișteanul Lt. de Mitropolit al Bucovinei 1945-1948*, Biblioteca „Miorița”, Câmpulung Bucovina, 2005, pp. 79-80.

³⁴⁷ *Ibidem*, pp. 89-92.

La 8 mai 1947, Mitropolia Bucovinei, devenită - după ocuparea părții de nord a Bucovinei - Mitropolie a Sucevei, a fost transformată în Arhiepiscopie, cu titulatura de Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților, păstrându-și sediul la Suceava. La 18 septembrie 1948, prin instalarea arhierelui Sebastian Rusan, fost episcop al Maramureșului, s-a schimbat titulatura în Arhiepiscopia Sucevei și Maramureșului, care și-a încetat existența la 26 februarie 1950, prin contopirea cu Arhiepiscopia Iașilor³⁴⁸, constituindu-se din nou Mitropolia Moldovei și Sucevei.

Reprezentanții Fondului, intuind o eventuală lichidare a Fondului, încercau din răputeri să rezolve toate obligațiile ce le reveneau pentru a nu rămâne cu datorii neplătite. Însă datoria cea mai mare o aveau față de Eparhia Sucevei, cărei îi datorau circa 12.000.000 de lei.

La 11 septembrie 1948, arhierul Emilian Antal arăta într-o scrisoare adresată directorului general al Fondului, Țibu Gavril, că, în timp ce Mitropolia a trebuit - din economii proprii, să achite salariile pe lunile iulie și august, „*Fondul nu trebuia să cumpere cai de lut, ci să-și fi ținut banii pentru plata salariilor. Ar fi cazul să renunțe la cumpărare, nemaiaivând rost achiziționarea de cai în preajma naționalizării*”³⁴⁹.

În 1947, Fondul bisericesc a mai cumpărat de la niște proprietari evrei un imobil situat în orașul Câmpulung, pentru care a plătit suma de 300.000.000 de lei. Actul de vânzare-cumpărare sună în felul următor:

„Contract de vindere-cumpărare data 11 oct. 1946

Cumpărător: Fondul bisericesc, reprezentat de Țibu Gavril

Vânzători: Scheindel Ettel Brauner, născută Rosner din Câmpulung, în nume propriu și – mandatară – a lui Pinkas Zwecker, comerciant din Rădăuți.

Obiectul vânzării

Dreptul de proprietate asupra corpului financiar fiscal N-rul 1506 din Câmpulung, care constă din parcela No. 1905/1 grădină, în suprafață de 8 ari 76 mp. și No. 1811, clădire în suprafață de 7 ari 15 mp. Este întabulat în registrul financiar respectiv...

a) Dvora Braunstein, născută Rosner b) Scheindel Ettel Brauner născută Rosner și c) Frinze Zwecker, născută Rosner, cu câte 1/3 parte indivizibilă... prețul de vânzare 300.000.000 (trei sute milioane lei) – achitat vânzătorilor la semnarea prezentului contract.

Toate taxele, timbrele și cheltuielile îmbinate cu dresarea, taxa și întabularea prezentului contract cad în sarcina cumpărătorului, iar taxa succesorală în seama vânzătorilor.

Câmpulung 8 oct. 1947

³⁴⁸ Mircea Păcurariu, *op. cit.*, vol. 3, pp. 530, 540; D. J. S. A. N., fond *Administrația Fondului...*, Dosar nr. 16/1948, f. 12.

³⁴⁹ D.J.S.A.N., fond *Administrația Fondului...*, Dosar nr. 16/1948, f. 12.

Vânzători
Scheindel Ettel
Brauner n. Rosner

Cumpărător
Fond bis. ort. român din Bucovina,
Câmpulung, Ing. Dl. Țibu Gavril³⁵⁰”

În alcătuirea bugetului Mitropoliei Sucevei pe anul 1947/48 s-a ținut seamă de faptul că această instituție nu dispunea de o sesie mitropolitană de 2.000 de ha, așa cum dispuneau celelalte mitropolii³⁵¹, motiv pentru care a fost propusă o sumă de despăgubire. De remarcat este faptul că Eparhia Sucevei întreținea la acea vreme construirea și restaurarea unor mănăstiri și biserici pentru care alocase sume importante. Între altele, edita și tipărea o serie de cărți teologice și broșuri. Așa a apărut revista „Credința” pentru combaterea propagandei sectare care luase avânt în Bucovina. Erau alocate subvenții pentru înzestrarea bibliotecii Facultății de Teologie și a Internatului Teologic din Suceava, precum și ajutoare pentru Episcopia sufragană de Maramureș. Din statele de plată ale personalului Mitropoliei se constată că în 1948 existau 206 preoți de mir, toți licențiați în Teologie, 24 de călugări, din care un arhimandrit, patru stareți și două starețe, din care numai patru erau licențiați, restul cu studii medii, 145 de cântăreți și un preot la biserica din Viena³⁵².

Fondul bisericesc a plătit Mitropoliei Sucevei cotele lunare până inclusiv în luna iunie 1948. Conform Decretului-Lege nr. 290, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 246, la 22 octombrie 1948, cheltuielile de personal și material ale Mitropoliei Sucevei au fost trecute, începând cu 1 august 1948, la bugetul general al Statului. Pentru a face față cheltuielilor de salarii, pensii și materiale, Mitropolia a fost nevoită ca pe luna iulie 1948 să cheltuiască bani din fonduri proprii, bani care aveau o cu totul altă destinație.

Arhiepiscopul Sebastian se adresa, la 19 ianuarie 1949, directorului general al Fondului, rugându-l să achite urgent suma restantă de 4.166.000 de lei prevăzută în Bugetul anului 1948/49 și aprobată de Ministerul Industriei³⁵³. Însă Fondul n-a putut pune la dispoziție decât numai suma de 749.215 lei, urmând ca mai târziu, după numirea Comisiei de lichidare, să se achite și restul.

La 1 ianuarie 1949, în urma unei decizii a Ministerului Industriei, Fondul bisericesc a trebuit să cedeze ocoalele silvice de pe Valea Sucevei la I. P. E. I. L și Școala de brigadieri silvici din Rădăuți, care au fost

³⁵⁰ *Ibidem*, Dosar nr. 69/1947, f. 26-27.

³⁵¹ Prin Legea nr. 146 din 23 iunie 1941, toate mitropoliile din țară, cu excepția celei din Bucovina, au fost înzestrate cu păduri (*Ibidem*, Dosar nr. 671/1941 f. 1).

³⁵² *Ibidem*, Dosar nr. 16/1948, f. 40-49.

³⁵³ *Ibidem*, Dosar nr. 11/1949, f. 9.

atribuite Ministerului Silviculturii, respectiv Direcției silvice din Rădăuți. Fondului i-au mai rămas doar imobilele din Câmpulung-Moldovenesc, dintre care una fusese cumpărată în 1947 de la niște evrei, și cele din Rădăuți, care și ele au fost trecute în 1950 la Ministerul de Finanțe. De remarcat este faptul că societatea „Sovromlemn” a fost exceptată de la naționalizare. Contractele cu „Sovromlemn” au fost derulate în continuare de către întreprinderea de stat succesoare, adică de Direcția silvică Rădăuți. S. A. „Sovromlemn”, ca societate sovieto-română, care avea la conducere muncitori cu patru clase, majoritatea evrei, a continuat să exploateze nestingherită și fără milă pădurile contractate, comițând fraude uriașe până la 3 aprilie 1954, când a fost lichidată și trecută la Ministerul Industriei lemnului. La lichidarea „Sovromlemn”-ului s-au constatat nereguli mari prin nerespectarea regimului silvic, care au generat pagube greu de calculat. Totodată s-a stabilit că livrările de cherestea, o dată ajunse în portul Constanța, în loc să ajungă în U. R. S. S., ca parte contractantă, au ajuns în Israel în contul evreilor aflați la conducerea unităților „Sovromlemn”. După terminarea cercetărilor și evaluarea pagubelor, cei vinovați au fost judecați și condamnați de Tribunalul Militar din Iași. După 2-3 ani cei arestați au fost eliberați, dar obligați să plătească fiecare cota parte din pagubă. Toți evreii eliberați au cerut să părăsească țara, dar nu li s-a dat voie până nu au achitat sumele datorate. La scurt timp, aceștia au reușit să-și achite paguba și au părăsit țara, iar celorlalți li s-a reținut 1/3 din salariu sau pensie până la lichidarea pagubei imputate³⁵⁴.

În baza Hotărârii ministeriale nr. 622, din 24 iunie 1949, a fost emis decretul prezidențial nr. 273, rămas nepublicat³⁵⁵ (așadar un act nul și neavenit), de desființare a Fondului bisericesc și de constituire a unei Comisii de lichidare³⁵⁶. La 12 august 1949 s-a constituit Comisia de lichidare, compusă din inspectorul șef Ionaș Pompiliu, delegat al Ministerului Finanțelor, ing. Rădulescu Constantin de la Finanțe, avocatul Gorbănescu Zola, delegat al Ministerului Industriei, șeful de serviciu Sergiu Marian de la Ministerul Silviculturii și avocatul Dumitrescu Nic de la Ministerul Cultelor. Această Comisie s-a adresat mai întâi lui Dan Ilie, reprezentantul Fondului bisericesc la București, unde a cerut detalii de la acesta, precum și o scurtă prezentare a situației Fondului, căci, începând cu 1 iulie 1949, această instituție a încetat să mai existe.

Comisia de lichidare și-a fixat sediul la Câmpulung, unde a luat legătura cu Țibu Gavril, fostul director general al Fondului, și a trecut la inventarierea proprietăților mobile și imobile ale Fondului. Pentru

³⁵⁴ Mihai Marcean, *op. cit.*, pp. 89-92.

³⁵⁵ Sivestru Morariu Andrievici, *op. cit.*, p. 135.

³⁵⁶ D.J.S.A.N., fond *Administrația Fondului...*, Dosar nr. 4/1949, f. 1.

lucrările de inventariere, care necesitau oameni calificați în domeniu, au fost menținuți în funcție șase funcționari ai Fondului, dintre care unii și-au desfășurat activitatea până la 31 martie 1950, când au fost încheiate lucrările de lichidare.

Comisia de lichidare a întocmit un proiect de buget pe perioada 1 iulie – 31 decembrie 1949, în care a prevăzut toate datoriile acumulate de Fond. La venituri era trecută suma de 473.344.400 de lei, ce urma a fi realizată în urma verificărilor. În bugetul de cheltuieli au fost prevăzute creditele de care avea nevoie comisia pentru lucrările de lichidare. Astfel, s-au prevăzut bani pentru plata salariilor personalului provenit de la Fond cu suma de 478.230 de lei, precum și pentru personalul specializat ce era angajat temporar. În același timp au fost luate în calcul și datoriile acumulate de Fond³⁵⁷.

La 31 octombrie 1949, arhiepiscopul Sebastian a înaintat către președintele Comisiei de lichidare următoarea solicitare: *„Către Onor. Comisia de lichidare a Fondului bis. în Câmpulung-Mold. - Domnule Președinte, - În numele Arhiepiscopiei ort. rom. a Sucevii, Ne permitem a Vă adresa următoarea cerere: Arhiepiscopia Noastră, în calitate de proprietară a Fondului bisericesc, apreciind importanța noului ritm de viață al Republicii Populare Române, fără cea mai mică opoziție a predat Statului la dispoziția poporului muncitor al țării întreaga avere a numitului Fond bisericesc, care se cifrează la peste 12.000.000.000 lei stabiliți (12 miliarde), fără a i se fi rezervat Arhiepiscopiei, pentru necesitățile sale interne, nici măcar un hectar de pădure.*

Cum Arhiepiscopia Noastră – un important factor de consolidare a R. P. R. – a ajuns a se aproviziona cu lemn de foc pe cartelă și cum această Arhiepiscopie nu are posibilitatea de a aproviziona cu lemne de foc nici reședința Arhiepiscopiei, nici birourile Arhiepiscopiei și nici Sf. Mănăstiri bucovinene care sunt cele mai valoroase monumente ale R. P. R. ca: Putna lui Ștefan cel Mare, Sucevița, Dragomirna, Voronețul, etc., a căror drepturi la lemn de foc sunt prevăzute în Regulamentul bisericesc pentru Bucovina din anul 1786 care la art. 20 dispune, că mănăstirile au dreptul să primească câte 162 stânjeni de lemn de foc din pădurile Fondului bisericesc ortodox din Bucovina. (Acest Regulament este publicat în „Normele Eparhiei Ort. Rom. din Bucovina” de M. M. Călinescu, vol. I pag. 96 - în limba germană).

Având în vedere cele de mai sus, cu onoare vă rugăm să binevoiți a interveni pe lângă Onor. Guvern, ca să cedeze la dispoziția Arhiepiscopiei Suceava 1000 hectare pădure de la ocolul silvic Pătrăuți, jud. Suceava.

³⁵⁷ *Ibidem*, Dosar nr. 9/1945, f. 2-6.

Cererea ne-o sprijinim pe adevărul pe care stăm, ca și pe hotărârea Adunării Eparhiale din 19 mai 1949, după cum arată Procesul-Verbal, al cărui copie o anexăm referitor la obiectul cererii Noastre.

Primiți, Vă rugăm Domnule Președinte, mulțumirile Noastre anticipate, precum și asigurarea distinsei Noastre considerațiuni. Cu arhieresti binecuvântări, S. S. Arhiepiscop Sebastian”³⁵⁸ (vezi anexa finală).

Adunarea Eparhială, la propunerea inginerului silvic Țibu Gavril, a hotărât ca „*Arhiepiscopia să ceară statului o despăgubire de 30.000.000 lei anual sau, o dată pentru totdeauna, 1000 ha pădure de la Pătrăuți – Suceava*” (vezi coperta IV)³⁵⁹.

După constituirea Adunării Eparhiale din 19 mai 1949, în baza noului Statut de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române, aprobat prin decretul nr. 233, din 25 februarie 1949³⁶⁰, arhiepiscopul Sebastian a cerut primului ministru să recunoască formal atribuțiile Adunării Eparhiale asupra Fondului bisericesc³⁶¹. Tot arhiepiscopul Sebastian a solicitat statului să permită Arhiepiscopiei Sucevei să rămână în posesia casei de odihnă a Mitropoliei de la Vatra Dornei, dar orice încercare era sortită eșecului.

Comisia de lichidare, respectând dispoziția Consiliului de Miniștri, luată prin hotărârea nr. 913, din 18 august 1949, a aprobat cererile funcționarilor Fondului de anulare a datoriilor acestora către Fond provenite din împrumuturi pentru alimente și obiecte de strictă necesitate³⁶².

La 12 octombrie 1949, Comisia de lichidare a predat Sfatului Popular Județean Rădăuți, reprezentat prin tov. Bașchir Theodor, președintele Sfatului, și asistat de tov. Plângău Rotislav, cinci imobile, foste proprietate a Fondului, cu dependențele și inventarul existent³⁶³. La fel au fost predate Sfatului Popular din Câmpulung și clădirile Fondului existente acolo. Unul dintre imobilele din Câmpulung era situat pe str. 7 Noiembrie, nr. 10 și avea o suprafață de 2.330 mp., din care 882 mp. era ocupat de două clădiri, un garaj și anexe³⁶⁴. Clădirile ocoalelor silvice au fost folosite la început, atât de I. P. E. I. L., cât și de Ministerul

³⁵⁸ *Ibidem*, Dosar nr. 12/1949, f. 19, 19v.

³⁵⁹ *Ibidem*, f. 2.

³⁶⁰ Silvestru Morariu Andrievici, *op. cit.*, p. 132.

³⁶¹ D.J.S.A.N., fond *Administrația Fondului ...*, Dosar nr. 12/1949, f. 21, 2v.

³⁶² *Ibidem*, Dosar nr. 4/1949, f. 5.

³⁶³ *Ibidem*, Dosar nr. 2/1948, f. 9.

³⁶⁴ *Ibidem*, Dosar nr. 1/1948, f. 7-8.

Industriei³⁶⁵. Întreaga bibliotecă judiciară a Fondului a fost predată Tribunalului din Câmpulung, iar arhiva Centralei a fost transportată la Arhiva județeană Suceava.

La 12 decembrie au fost inventariate și predate clădirile și terenurile agricole de la Școala silvică din Rădăuți. În urma măsurărilor s-a constatat că existau 16 ha, 24 de ari și 60 mp teren agricol, din care: 13 ha, 17 ari și 50 mp arabil, 2 ha, 10 ari și 90 mp izlaz, 85 de ari 20 mp livezi și 10 ari pepiniere.

Banii proveniți de pe închirierea clădirilor au fost contabilizați și depuși la Banca R. P. R., în contul Comisiei de lichidare, iar actele de proprietate asupra clădirilor și terenurilor au fost ridicate de către Comisia de lichidare³⁶⁶.

Inventarierea s-a făcut cu multă migală, până în cele mai mici detalii. La fabricile de cherestea au fost descrise minuțios toate piesele și obiectele din inventar. La fel s-a făcut și verificarea suprafețelor păduroase și agricole pe fiecare ocol silvic, rezultând în total 192.468,41 ha, din care 187.056,07 era teren forestier și 5.412,34 ha era teren agricol (vezi anexa 9)³⁶⁷. În același timp, au fost inventariate și un număr de 247 de case silvice³⁶⁸ ce aparțineau ocoalelor Fondului, precum și căile ferate forestiere, băile și minele.

Cu inventarierea Comisiei de lichidare a încetat și existența celei mai mari instituții bisericești și naționale din Bucovina și din țară, care a atras după sine și desființarea Eparhiei Bucovinei, lăsând acest colț de țară pradă propagandei sectare și celei ateiste. După o istorie zbuciumată, de 163 de ani, Fondul bisericesc ortodox român din Bucovina era trecut în mod abuziv în proprietatea statului comunist român, care a administrat această patrimoniu după modelul colhozurilor sovietice.

³⁶⁵ *Ibidem*, f. 9, 13.

³⁶⁶ *Ibidem*, Dosar nr. 2/1948, f. 1-4.

³⁶⁷ *Ibidem*, f. 8.

³⁶⁸ *Ibidem*, Dosar nr. 1/1950, f 1-180.

Concluzii

Fondul bisericesc din Bucovina, constituit prin voința împăratului Iosif al II-lea, din vastele domenii mănăstirești și episcopești, a fost reglementat prin Regulamentul duhovnicesc din 29 aprilie 1786, legislație după care a funcționat, rămânând în vigoare aproape neschimbată, timp de 139 de ani, până la promulgarea Legii și Statutului pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române din 6 mai 1925. Noua Lege conferea Fondului un Statut special în cadrul Mitropoliei Bucovinei și, respectiv, al Patriarhiei Române, lămurind și cele cu privire la relațiile dintre Statul român și Biserica Ortodoxă Română.

Conform Statutului, Fondul era o fundație de sine stătătoare, precum și o persoană juridică de drept public, reprezentată în instanță de Mitropolitul Bucovinei și condusă, controlată și supravegheată de Consiliul Eparhial, prin organele sale. Statul își rezerva dreptul de control prin Ministerul Agriculturii și cel al Cultelor.

Statutul Fondului bisericesc ortodox-român din Bucovina a suferit o serie de modificări prin legile ulterioare din 1937, 1940, 1941 și 1942. Prin Legea nr. 148, din 29 iunie 1940, conducerea Fondului era trecută în seama unei Eforii alcătuită din trei persoane: Mitropolitul, ca președinte, și încă doi membri. Această Eforie a Fondului a funcționat până la 17 aprilie 1946, când regimul condus de Dr. Petru Groza a introdus Legea nr. 925, prin care a modificat legile anterioare, inclusiv articolele din Legea de organizare a B. O. R. din 1925, cu privire la Statutul Fondului. Eforia a fost înlocuită cu un Consiliu de Administrație, iar atribuțiile Adunării Eparhiale și, implicit, ale Consiliului Eparhial, au fost suspendate și trecute pe seama Președintelui Consiliului de Miniștri, care și-a exercitat acest drept fie în mod direct, fie indirect, prin acel Comisar al guvernului atașat pe lângă Consiliul de Administrație al Fondului. Mai târziu, prin Legea nr. 343, din 12 decembrie 1947, atribuțiile Adunării Eparhiale asupra Fondului au fost transferate, până la proximile alegeri eparhiale, asupra Ministerului Industriei, minister care s-a îngrijit în mod special de depozedarea, naționalizarea și lichidarea Fondului.

După primul război mondial, Fondul Bisericesc deținea, potrivit statisticilor din 1922, o suprafață de 249.772 ha teren forestier, care reprezenta 50,8% din suprafața păduroasă a Bucovinei, și o suprafață de 17.424 ha teren agricol, însumând în total peste 260.000 ha de teren.

Prin Legea agrară pentru Bucovina, din 1921, terenurile agricole, golurile de munte, pajiștile și anumite terenuri forestiere mărginașe au fost expropriate în vederea împrăștiării țăranilor și lărgirii vetrei comunelor. Atunci au fost expropriate 115 moșii ale Fondului cu o

suprafață totală de aproximativ 27.715,25 de ha, pentru care Fondul bisericesc a primit unele despăgubiri din partea statului, până în 1938, când s-au încheiat măsurătorile de expropriere.

După cel de-al II-lea război mondial, când partea de nord a Bucovinei a fost „cedată” la U. R. S. S., patrimoniul Fondului bisericesc a fost împuținat cu peste 20 %, adică cu aproximativ 42.810,76 de ha teren forestier și agricol.

Apoi, după instaurarea regimului comunist de factură bolșevică, mai ales începând cu anul 1946, Fondul și-a pierdut în totalitate autonomia. Mai întâi a fost îngrădit printr-o serie de legi care făceau imposibilă desfășurarea unei activități normale într-un moment cumplit de criză postbelică. Apoi proasta guvernare, sub presiunea armatei roșii, a impus Fondului și o serie de condiții, așa cum a fost întovărășirea cu C. F. R. și apoi constituirea Societății anonime „Domeniile Bucovina”. La fel de catastrofale au fost și livrările obligatorii de material lemnos către U. R. S. S. în contul convenției de armistițiu, precum și contractul păgubos cu Societatea sovieto-română „Sovromlemn”.

În aceste condiții, Fondul bisericesc a fost depozitat treptat, mai întâi prin naționalizarea „S. A. Domeniile Bucovina” la 11 iunie 1948, apoi la 31 decembrie 1948, prin predarea ultimelor trei ocoale silvice și, în final, prin lichidarea Fondului la 1 iulie 1949.

Lichidarea Fondului a fost executată de o Comisie de lichidare, care, în urma inventarierii patrimoniului Fondului, a constatat că la ocoalele silvice ale Fondului existau 187.056,07 ha de teren forestier și 5.412,32 ha de teren arabil, deci în total 192.468,41 de ha, plus încă 16 ha și 24 de ari teren agricol înregistrat la Școala de brigadieri silvici din Rădăuți.

Așadar, prin lichidarea Fondului bisericesc, care a atras cu sine și desființarea Eparhiei Bucovinei în 1950, regimul comunist a reușit să înlăture vechile structuri burghezo-moșierești și mistice, atât de incomode pentru statele comuniste ce doreau făurirea omului nou. Încercările ultimilor trei arhiepiscopi ai Bucovinei, Tit Simedrea, Emilian Antal și Sebastian Rusan, de a salva patrimoniul Fondului bisericesc de la naționalizare și lichidare, precum și obținerea în cele din urmă a unei despăgubiri, s-au izbit de deciziile totalitare ale unui regim comunist de factură bolșevică și de tip stalinist, care a urmărit și persecutat pe toți cei ce au revendicat drepturile Eparhiei Bucovinei asupra Fondului. Prin lichidarea Fondului bisericesc ortodox român al Bucovinei, partidul comunist român pro-bolșevic elimina totodată și denumirea de Bucovina, numire ce a devenit tabu pe toată perioada celor 45 de ani de regim comunist, pentru a nu supăra cumva pe marele „vecin-prieten” de la

Răsărit, răpitor hulpav al Bucovinei de Nord, al Herței și al Basarabiei,
pământuri pururea românești.

Schlussfolgerungen

Das Kirchenvermögen der Bukowina wurde durch den Willen des Kaisers Joseph II. gegründet und bestand aus ausgedehnten klösterlichen und bischöflichen Gütern. Es wurde durch die Geistliche Verordnung vom 29. April 1786 reglementiert. Gemäß dieser Gesetzgebung hat es 139 Jahre funktioniert und blieb bis zum Erlass des Gesetzes und der Satzung für die Organisation der Rumänisch-Orthodoxen Kirche vom 6. Mai 1925 fast unverändert in Kraft. Das neue Gesetz gewährte dem Vermögen einen besonderen Status im Rahmen der Metropole der Bukowina und beziehungsweise der Rumänischen Patriarchie gegenüber dem rumänischen Staat.

Gemäß der Satzung war das Vermögen eine eigenständige Stiftung, sowie eine juristische Person öffentlichen Rechts. Es wurde vor Gericht durch den Metropoliten der Bukowina vertreten und durch die Organe des bischöflichen Rates geleitet, kontrolliert und beaufsichtigt. Der Staat behielt sich das Kontrollrecht durch das Ministerium für Landwirtschaft und das Kultusministerium vor.

Die Satzung des rumänisch-orthodoxen Kirchenvermögens der Bukowina hat eine Reihe von Veränderungen durch die nachfolgenden Gesetze von 1937, 1940, 1941 und 1942. erlitten. Durch das Gesetz Nr. 148 vom 29. Juni 1940 wurde die Leitung des Vermögens einem Aufsichtsrat anvertraut, der aus drei Personen, der Metropolit als Präsident und noch zwei Mitglieder, bestand. Dieser Aufsichtsrat des Vermögens hat bis zum 17. April 1946 gewirkt, als das von Dr. Petru Groza geleitete Regime das Gesetz Nr. 925 eingeführt hat, durch welches es alle vorhergehenden Gesetze einschließlich der Artikel aus dem Organisationsgesetz der ROK von 1925 betreffend die Satzung des Vermögens verändert hat. Der Aufsichtsrat wurde durch einen Verwaltungsrat ersetzt und die Befugnisse der bischöflichen Versammlung und einschließlich des bischöflichen Rates wurden aufgehoben und dem Präsidenten des Ministerrates zugeordnet, der sein Recht entweder direkt oder indirekt durch einen Kommissar der Regierung, der dem Verwaltungsrat des Vermögens beigeordnet war, ausgeübt hat. Durch das Gesetz Nr. 343 vom 12. Dezember 1947 wurden später die Befugnisse der bischöflichen Versammlung betreffend des Vermögens bis zu den nächsten Kirchenwahlen dem Ministerium für Industrie übertragen, das sich in besonderer Weise für die Enteignung, Verstaatlichung und Auflösung des Vermögens gesorgt hat.

Nach dem Ersten Weltkrieg besaß das Kirchenvermögen gemäß den Statistiken von 1922 eine Fläche von 249.772 ha Waldgebiet, was

50,8% der Waldfläche der Bukowina darstellte, und eine Fläche von 17.424 ha Agrarland, im Ganzen zusammengerechnet eine Fläche von über 260.000 ha.

Durch das Agrargesetz für die Bukowina von 1921 wurden die Landwirtschaftsflächen, die Bergkahlen, die Weideflächen und bestimmte Waldflächen am Rande enteignet, um die Bauern mit Eigenland zu versehen und den Gemeindegrund der zu erweitern. Damals wurden 115 Güter des Kirchenvermögens mit einer Gesamtfläche von ungefähr 27.715,25 ha enteignet, für das das Kirchenvermögen vom Staat bis 1938 einige Entschädigungen erhalten hat, als die Enteignungsmaßnahmen abgeschlossen wurden.

Nach dem Zweiten Weltkrieg, als der Nordteil der Bukowina der UdSSR „überlassen“ wurde, wurde der Stammbesitz des Kirchenvermögens um mehr als 20% vermindert, also ungefähr 42.810,76 ha Wald- und Landwirtschaftsflächen.

Nach der Einsetzung des kommunistischen Regimes bolschewistischer Art, besonders beginnend mit dem Jahr 1946, hat das Vermögen seine Selbständigkeit gänzlich verloren. Zuerst wurde es durch eine Reihe von Gesetzen eingegrenzt, die eine normale Tätigkeit in einem schrecklichen Augenblick der Nachkriegskrise unmöglich machten. Danach hat die schlechte Regierung unter dem Druck der Roten Armee dem Vermögen einige Bedingungen auferlegt, wie die Genossenschaft mit der C.F.R. [Rumänische Eisenbahngesellschaft] und danach die Bildung der amtlichen Gesellschaft „Domeniile Bucovina“. Genau so verheerend waren die verpflichtenden Lieferungen von Holz in die UdSSR im Rahmen des Waffenstillstandsvertrags, sowie der unvorteilhafte Vertrag mit der sowjetisch-rumänischen Gesellschaft „Sovromlemn“.

Unter diesen Bedingungen wurde das Vermögen schrittweise enteignet, zuerst durch die Verstaatlichung der „S.A. Domeniile Bucovina“ am 11. Juni 1948, danach am 31. Dezember 1948 durch die Übergabe der letzten drei Forstämter und zuletzt durch die Auflösung des Vermögens am 1. Juli 1949.

Die Auflösung des Vermögens wurde von einer Auflösungskommission ausgeführt, die nach der Bestandaufnahme des Stammguts des Vermögens festgestellt hat, dass bei den Forstämtern 187.056,07 ha Waldfläche und 5.412,32 ha Ackerfläche waren, also insgesamt 192.468,41 ha, außerdem noch 16 ha und 24 Ar Landwirtschaftsfläche eingetragen bei der Schule für Forstverwalter in Radautz.

Infolgedessen ist es durch die Auflösung des Kirchenvermögens, die auch die Aufhebung des Bistums der Bukowina im Jahre 1950 nach

sich zog, dem kommunistischen Regime gelungen, die alten bürgerlich-gutsherrlichen und mystischen [geistlichen??] Strukturen zu beseitigen, so lästig den kommunistischen Staaten, die die Erschaffung des neuen Menschen wünschten. Die Versuche der letzten drei Oberhirten der Bukowina, Tit Simedrea, Emilian Antal und Sebastian Rusan, das Stammgut des Kirchenvermögens vor der Verstaatlichung und Auflösung zu retten, wie auch zuletzt das Erlangen einer Entschädigung prallten an die totalitären Entscheidungen eines kommunistischen Regimes bolschewistischer Art, das alle die verfolgt und bedrängt hat, die die Rechte des Bistums der Bukowina über das Vermögen beansprucht haben. Durch die Auflösung des rumänisch-orthodoxen Kirchenvermögens der Bukowina hat die pro-bolschewistische Rumänische Kommunistische Partei gleichzeitig die Benennung ‚Bukowina‘ beseitigt, ein Name der tabu geworden ist über den ganzen Zeitabschnitt von 45 Jahren des kommunistischen Regimes, um nicht vielleicht den großen „Nachbar-Freund“ im Osten zu verärgern, ein gieriger Räuber der Nordbukowina, der Hertza und Bassarabiens, ureigen rumänische Länder.

(© Übersetzung Ingo Göldner)

Bibliografie

- Căpreanu, Ioan, *Bucovina: Istorie și cultură românească (1775-1918)*, Iași, Editura Moldova, 1995;
- Ceașu, Mihai-Ștefan, *Bucovina Habsburgică de la anexare la congresul de la Viena*, Iași, Fundația Academică „A. D. Xenopol”, 1998;
- Ciobanu, Petre, *Fondul bisericesc ortodox român din Bucovina (1783-1948) - prezentare generală* -, în Revista „Bucovina Forestieră”, Anul II, Nr. 1-2, Câmpulung Moldovenesc, 1993;
- Dan, Dimitrie, *Das Patronat der griechisch-orientalischen Kirche in der Bukowina*, Czernowitz, Buchdruckerei Jakob Riemer, 1904;
- Idem, *Mănăstirea Sucevița, cu Anexe de Documente ale Suceviței și Schitului Mare*, București, Ediția Fondului Bisericesc din Bucovina, Tipografia Bucovina, 1923;
- Dimitrovici, Silviu, *Istoricul și organizarea Pădurilor Fondului Bisericesc Ortodox-Român din Bucovina*, Cernăuți, Institutul de arte grafice și Editura „Glasul Bucovinei”, 1922;
- Floca, N. Ioan, *Drept canonic ortodox, legislație și administrație bisericească*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B. O. R., vol. II, 1990;
- Gherman, Lazăr, *Problema Istorică a Bisericii din Bucovina*, București, Tipografia profesională, Dimitrie C. Ionescu, 1914;
- Giurescu, C. Constantin, *Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri până astăzi*, București, Ed. Ceres, 1975;
- Heussi, Karl, *Kompendium der Kirchengeschichte*, Neunte Auflage, Tübingen, 1937;
- Iacobescu, Mihai, *Din Istoria Bucovinei, Vol. I (1774-1862) - De la administrația militară la autonomia provincială* -, București, Editura Academiei Române, 1993;
- Idem, *30 de zile în „Siberia” căutând arhivele Bucovinei*, Iași, Editura Junimea, 2003;
- Idem, *A fost Bucovina de ieri un „model” al Europei de mâine? Astăzi despre evoluția „celui mai mare trust” al patrimoniului național, Fondul Bisericesc*, Cernăuți-Tg. Mureș, în Almanahul cultural literar „Țara Fagilor”, 1998;
- Idem, *Noii stăpâni de moșie și patroni de biserică în Bucovina din ultima etapă a stăpânirii habsburgice (1862-1918)*, Cernăuți-Tg. Mureș, în Almanahul cultural literar „Țara Fagilor”, 2003;
- Iatencu, Rodica, *Unirea Bucovinei cu regatul României. Integrarea politico-administrativă (II)*, Analele Bucovinei, Anul X, 1/2003, Centru de studii „Bucovina” Rădăuți, Filiala Iași;

Marcean, Mihai, *Din istoria și administrarea pădurilor județelor Suceava și Botoșani*, Suceava, Editată cu sprijinul Regiei Naționale a Pădurilor și Direcției Silvice Suceava, 2003;

Morariu Andrievici, Silvestru, Arhiepiscop al Cernăuților, Mitropolit al Bucovinei și Dalmației, *Proprietățile Fundaționale ale Bisericii Gr. Or. în Bucovina, după istorie, așezămintele canonice și legile de stat*, Suceava, Ediție îngrijită de Preot Valenciuc Dumitru, Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, 2004;

Morariu, Aurel, *Problema fondului bisericesc Român al Bucovinei. Cooperația în Bucovina Românească*, Extras din cartea „Zece ani de la unirea Bucovinei”, Cernăuți, 1928, Institutul de arte grafice și Editura „Glasul Bucovinei” (str. I. Flondor No. 33);

Nistor, Ion, *Istoria Bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbel”, 1916;

Idem, *Istoria Bucovinei*, București, Ed. Humanitas, 1991;

Idem, *Istoria Fondului bisericesc din Bucovina*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editura „Glasul Bucovinei”, 1921;

Onciul, Isidor, *Der griechisch-orientalische Religionsfond*, in Band: *Herzogtum Bukowina in Wort und Bild*, Wien, Druck und Verlag der keiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1899;

Idem, *Fondul religionariu gr. or. al Bucovinei. Substratul, formarea, desvoltarea și starea lui de față*, Cernăuți, Tipo- și litografia concesionată Arch. Silvestru Morariu-Andrieviciu, 1891;

Opletal, Josef, *Das forstliche Transportwesen im Dienstbereiche der K. K. Direktion der Güter des Bukowinaer griechisch – orientalischen Religionsfondes in Czernowitz*, Wien, Verlag für den Buchhandeln: Wilhelm Frick, K. u. K. Hofbuchhändler, 1913;

Pahomi, Mircea, *Biserici și schituri ortodoxe românești din ținutul Cernăuți. Din Istoria Bisericii Ortodoxe Române în nordul Moldovei. Episcopia de Rădăuți*, Suceava, Editura „Hurmuzachi”, 1998;

Păcurariu, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 2 și 3, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B. O. R., 1981;

Polek, Johann, *Die Vereinigung der Bukowina mit Galizien im Jahre 1786*, Czernowitz, Verlag der k. k. Universitätsbuchhandlung H. Pardini, 1900;

Puha, Cristina, *Poziția lui Iancu Flondor față de noile realități politice ale Regatului Român (1918-1924)*, Analele Bucovinei, Anul VII, 2/2002, Centrul de studii „Bucovina” Rădăuți, Filiala Iași;

Pumnul, Aron, *Privire repede peste două sute șese zeci și șapte de-n proprietățile așa numite Moșiile mînăstiresci, de-n carile s-a format mărșul Fund Religionariu al Bisericeii dreptcredincioase răsăritene de-n*

Bucovina, făcută după adevăruri autentice, sau urice, Cernăuți, Tipografia și editura Dlui Rudolf Echhardt, 1865;

Purici, Ștefan, *Mișcarea națională românească în Bucovina între anii 1775-1861*, Suceava, Editura „Hurmuzachi”, 1998;

Rămureanu, Ioan, *Istoria Bisericii Universale*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B. O. R., 1981;

Sachelarie, Nicodim, *Pravila Bisericească*, Ediția a III-a, Parohia Valea-Plopului, Jud. Prahova, 1999;

Sfraghiu, Vasile, *File din existența Fondului Bisericesc Ortodox al Bucovinei*, Câmpulung Moldovenesc, Ed. Amadoros, 2003;

Șafran, Manahem Beir, *Die innere und kulturelle Verhältnisse in der Bukowina (1825-1862)*, Botoșani, Druckerei „Argus”, 1993;

Turczynski, Emanuel, *Geschichte der Bukowina in der Neuzeit. Sozial- und Kulturgeschichte einer mitteleuropäisch geprägten Landschaft*, Harasowitz Verlag-Wiesbaden, 1993;

Valenciuc, Dumitru, *Ierarhii Bucovinei*, Grupul editorial Mușatinii – Bucovina viitoare, Suceava, 2000;

Idem, *Ahiereul Emilian Antal Târgovișteanul Lt. de Mitropolit al Bucovinei 1945-1948*, Biblioteca „Miorița”, Câmpulung Bucovina, 2005;

Werenka, Daniel, *Topographie der Bukowina zur Zeit ihrer Erwerbung durch Oesterreich (1774-1785)*, Cernowitz, Cone. Tipo- u. Lithographiedes Erzbischofs Silvester Morariu-Andriewicz, 1895;

Wickenhauser, Franz Adolf, *Geschichte des Bistum Radautz und des Klosters Groß-Skit*, Czernowitz, R. Eckard-sche Buchdruckerei, 1890;

Idem, *Horeczea. Ein Beitrag zur geschichte der Stadt Czernowitz.*, Radautz, Buchdruckerei m. Weber, 1908;

Idem, *Geschichte und Urkunden des Kloster Solka*, Czernowitz, Druck von Rudolf Eckhardt, 1877;

Zöllner, Erich, *Istoria Austriei de la începuturi până în prezent*, Vol. I și II, traducere de Adolf Armbruster, București, Editura Enciclopedică, 1997;

Izvoare și arhive:

Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Naționale, (D. J. S. A. N.), fond *Administrația Fondului bisericesc ortodox român al Bucovinei*;

D. J. S. A. N., fond *Mitropolia Bucovinei*, Secția „Diverse”;

Arhiva de Stat a Regiunii Cernăuți, fond *personal Ion Iancu Nistor*, din Arhiva personală Doina Alexa;

Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei - Iași;

Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeine Verwaltungsarchiv, akatolischer Teil 1849-1946 Neuer Kultus, Karton 22, *Religionsfonds*

Bukowina, (ÖstA, AVA, NK, Knt. 22, Die Lombarddarlehe des Religionsfonds), Wien;

dtv-Atlas Weltgeschichte, Band 2, *Von Französischen Revolution bis zur Gegenwart*, Bielefeld, Deutscher Taschenbuch Verlag, 1990;

Mitropolia Bucovinei, Administrația Fondului Bisericesc, *Averile Bisericești din Bucovina*, Editura Mitropoliei Bucovinei, Cernăuți, 1939;

Schematismus der Bukowinaer griechisch-orientalischen Dioecese für das Jahr 1866, Czernowitz, Druck von Rudolph Eckhardt, 1866;

Schematismus der Bukowinaer griechisch-orientalischen Dioecese für das Jahr 1865, Czernowitz, Druck von Rudolph Eckhardt, 1865;

Schematismus der Bukowinaer griech-orient. Arhiepiscopal-Diöcese für das Jahr 1877, Czernowitz, Druck von Rudolph Eckhardt, 1877;

Colecția de Documente, INV. Nr. 279, 1411-1931, Vol. I, Fod Nr. 35, Pachetul IV;

Texte culese de Î. P. S. Pimen (Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților) din articolul *Idealul unității politice a românilor* publicat în „*Eminescu: Sens, Timp și Devenire Istorică*”; volum îngrijit de Gh. Buzatu, Ștefan Lemeny și I. Saizu, Iași, Universitatea „A. I. Cuza”, 1988; *Românii în istoria Universală - III*;

Agenția Națională de Cadastru și Publicitate Imobiliară, Oficiul de Cadastru și Publicitate Imobiliară Suceava, Biroul de Carte funciară Suceava.

A N E X E

Anexa 1

PROPRIETĂȚILE BISERICEȘTI DIN BUCOVINA **Tabel alcătuit conform datelor prezentate de Daniel Werenka, Ion** **Nistor și Aron Pumnul**

Nr. crt.	Mănăstirea și numărul monahilor la 1776	Ctitorii mănăstirilor din a căror moșii s-a constituit Fondul religos greco-oriental al Bucovinei	Nr. satelor, moșiilor și munților (braniștilor) mănăstirești la 1782 aflate în:		Nr. total al proprietăților	Anul întemeierii
			Bucovina	Moldova		
1	Episcopia Rădăuților 10 călugări	Bogdan Vodă, Alexandru cel Bun și Cneaghina Anastasia	8 sate	2 sate	7	1359-1365
2	Moldovița 15 călugări	Alexandru cel Bun și soția sa Ana, Petru Rareș, Alexandru Lăpușneanu și boierul Bârlea	5 sate din care 1 cu braniște și 1 munte	4 sate și 2 moșii	54	1401
3	Humor 11 călug.	Boerii: Lazăr, Stancu, Costea, Ștefan cel Mare, boierul Boboiog cu soția sa, Teodor Braha	6 sate și un munte	4 sate și o moșie	19	1415
4	Putna 25 călug.	Ștefan cel Mare și soția sa Roxandra, Bogdan cel Orb, Petru Vodă Șchiopul, Miron Vodă Barnovschi, Maria Comisoaia, Irina Stolniceasa, George Cupcici, mitropolitul Iacob, episcopul Calistru, Monahul Daniil Nacu	26 sate, 18 munți și dealuri	2 sate și 5 moșii	59	1466-1470
5	Voroneț 15 călug.	Ștefan cel Mare, Bogdan cel Orb, Teodosie Monahul și Maica Evdochia	6 sate, 4 braniști și 3 munți	5 sate și o moșie	10	(1472) 1488
6	Sf. Ilie 8 călug.	Ștefan cel Mare, Iancu Vodă Sasul, Boier Grigoraș și soția sa, Irina, Petru Rareș	3 sate și o moșie	1 moșie	12	1488

7	Pătrăuți 35 maici	Ștefan cel Mare	2 sate	0	2	1487
8	Sucevița 53 călug.	Ieremia Vodă Movilă, Mitropolitul Gherghe Movilă, Jupâneșele Maria și Mica, nepoatele Hatmanului Arbore, și Vornicul Iordachi Cantacuzino	4 sate cu braniști și un munte	6 sate	25	1595- 1596
9	Schitul Mare sau Maniava [Galiția] 200 călug.	Maria Movileanca, căsătorită după Ștefan Potochi, Solomon Bârlădeanu, Marele Ban Savin și soția sa, Ileana	satele Revna, Miticău ½ și satul Mămă- iești	0	9	1620
10	Dragomirna 170 călug.	Mitropolitul Anastase Crimca și Miron Vodă Barnovschi	3 sate și 1 moșie	8 sate	19	1602
11	Solca 17 călug.	Ștefan Tomșa și Maria Cananău	9 sate și ½, și 4 munți	3 sate	15	1615
12	Sf. Onufrie 3 maici	Popa Mihul din Siret și Ștefan Vodă Petriceicu	4 sate	0	?	1646
13	Ilișești 8 maici	Medelnicierul Ionașcu Isăcescu	4 sate	1 sat	5	1737
14	Horecea 20 călug.	Anton, Episcop de Rădăuți, Artemon, Episcop de Rădăuți, Grigore Vodă Calimach, Manole Zamfir, Gligoraș fiul lui Pintileu și Ioniță Brateș	satul Horecea satul Căbești 1/2	2 sate	14	1712 1766 refă- cută
15	Schitul Crisceatec 5 călug.	Negustorul Teodor Preda și răzeșii din Rupejineț	locul din jur și Căbăești 1/2	0	2	1768
16	Zamostie 6 călug.	Dumitru Para, staroste de Cernăuți	1 sat și teren în jurul schitului	0	2	1723
17	Ostra sau Bărbești 6 călug.	Nicolae Calmuțchi	100 fâlcii de loc	0	1	1762

18	Luca 4 călug.	Atanasie Țântă	12 fălci de loc	0	1	1742
19	Babin 3 călug.	Monahul Onufrei	½ falce de loc	0	1	Sec. VII 1752
20	Coribnița 3 călug.	Monahul Silvestru și alți patru răzeși	4 fălci de loc	0	1	1748
21	Vijnița 7 maici	Nicolae, Episcop de Rădăuți	un petec de pământ	0	1	1710
22	Bereznița 4 călug.	Isac Cocoreanu	Bănila pe Ceremuș 1/16	0	1	1747
23	Broscăuți călug.?	Constantin Volcinski și egumenul Nazarie Săvescul	15 fălci de loc	0	2	1771
24	Voloca 14 maici	Călugărul Donici	1 falce loc	0	1	1742
25	Jadova 7 călug.	Andronachi Vlad, Ștefan Taboră, George Gherasim, Egumenul Gheorghe	câteva fălci de pământ	0	4	1742

Anexa 2

Tabel privind colonizările făcute în Bucovina pe moșiile mănăstirești după datele prezentate de Ion Nistor

Anul	Colonii nemțești	Nr. crt.	Regiunea (satul) unde s-au așezat	Moșia mănăstirească pe care s-au așezat
1783	Franzthal	1	Cozmin	Mănăstirea Putna
1783	Mologhia	2	Cozmin	Mănăstirea Putna
1788	Frătăuții Nemțești	3	Frătăuți	Mănăstirea Putna
1788	Tereblecea Nouă	4	Tereblecea	Mănăstirea Putna
1793	Huta – Veche	5	Crasna	Mănăstirea Putna
1820	Huta – Nouă	6	Ciudeiu	Mănăstirea Putna
1788	Sf. Onufrie	7	Sf. Onufrie	Schitul „Sf. Onufrie”
1787	Mitocul Dragomirnei	8	Mitocul-Dragomirnei	Mănăstirea Dragomirna
1788	Ițcani	9	Ițcani	Mănăstirea Dragomirna
1788	Bădeuți	10	Bădeuți	Mănăstirea Solca
1788	Arbore	11	Arbore	Mănăstirea Solca
1788	Satul-Mare Nou	12	Satul - Mare	Mănăstirea „Sf. Ilie”
1788	Ilișești	13	Ilișești	Mănăstirea Ilișești
1807	Eisenau	14	Prisaca Voronețului	Mănăstirea Voroneț
1809	Freudenthal	15	Moldovița	Mănăstirea Moldovița
1804	Frasin	16	Frasin	Mănăstirea Humor
1817	Păltinoasa	17	Păltinoasa	Mănăstirea Humor
1835	Bourii	18	Pârâul Bourii	Mănăstirea Voroneț
1837	Schwarzthal	19	Negrileasa	Mănăstirea Voroneț
1838	Buchenhein	20	Poiana Micului	Mănăstirea Voroneț
1835	Lichtenberg	21	Dealul Iedri	Mănăstirea Solca
1802	Fürstenthal	22	Voievodeasa	Mănăstirea Sucevița
1802	Hardegththal	23	Voievodeasa	Mănăstirea Sucevița
?	Kalsberg	24	Gura-Putnei	Mănăstirea Putna
1784	Iacobenii	25	Iacobenii	Mănăstirea Putna
1797	Mariensee	26	Cârlibaba	Mănăstirea Putna
1805	Luisenthal	27	Pojorâta	Mănăstirea Putna
?	Rădăuți	28	Rădăuți	Episcopia Rădăuților
?	Gura - Humorului	29	Gura - Humorului	Mănăstirea Humorului
?	Solca	30	Solca	Mănăstirea Solca
Colonii maghiare (ciangăi)				
1785	Hadikfalva	1	Dornești	Mănăstirea „Sf. Onufrie”
1786	Adreasfalva	2	Măneuți	Mănăstirea Putna
1786	Istensegits	3	Țibeni, Ivăncicăuți și Pârlișeni	Mănăstirea Solca
Colonii secuiești				
1777	Fogodisten	4	Iacobești	Mănăstirea Ilișești
1786	Ioseffalva (Iosef II)	5	Tolva (Strâmbul)	? (Putna)
Colonii lipovenești				

1780	Climăuți	1	Climăuți	Mănăstirea Putna
1780	Biela-Kiernica	2	Fântâna - Albă	Mănăstirea Putna
1784	Lipovenii	3	Mitocu - Dragomirnei	Mănăstirea Dragomirna
Colonii de slovaci				
?	Solonețul Nou	1	Soloneț	Mănăstirea Humor
?	Pleşu	2	Pleşu	Mănăstirea Humor
?	Poiana Micului	3	Poiana Micului	Mănăstirea Humor
Colonii de huțani				
	Serghieni	1	Toate pe proprietățile mănăstirești ale Putnei și Suceviței	
	Pleşca	2		
	Seletin	3		
	Șipote	4		
	Cârlibaba	5		
	Breaza	6		
	Argel	7		
	Rușii Moldoviței	8		
	Rușii pe Boul	9		
	Ostra	10		
	Gemenea	11		

Anexa 3

Ocoalele silvice ale Fondului și posibilitățile de exploatare pe exercițiul 1944/45

Nr. crt.	Ocoale silvice	Suprafața pădurii în ha	Cantitatea lemnului de exploatat pe 1944/45 (m. c.)	Numărul cantoanelor
1.	Codrul Cozminului	2.664,01	15.040	10
2.	Cuciurul Mare	3.005,27	19.190	9
3.	Jucica	2.847,64	7.440	9
4.	Revna	2.544,49	18.030	9
5.	Ciudeiu	3.384,41	20.320	8
6.	Pătrăuți	3.765,47	34.024	8
7.	Solca	6.312,97	38.290	11
8.	Ilișești	3.981,02	31.930	10
9.	Argel	13.030,06	38.700	7
10.	Breaza	5.446,47	16.970	5
11.	Cârlibaba	7.186,56	17.500	5
12.	Dorna Candrenilor	9.491,76	28.000	9
13.	Frasin	8.649,52	35.740	10
14.	Gura-Humorului	11.694,00	46.480	14
15.	Iacobeni	8.912,69	12.470	7
16.	Moldovița	11.842,76	20.370	8
17.	Pojorâta	11.240,27	21.560	13
18.	Stulpicani	18.592,16	58.610	20
19.	Vama	11.352,91	24.920	11
20.	Vatra-Dornei	7.696,15	22.340	8
21.	Brodina	8.238,34	20.030	7
22.	Codrul-Voievodesei	3.577,17	16.510	6
23.	Falcău	10.838,79	50.120	8
24.	Frătăuții Noi	4.488,52	23.110	7
25.	Marginea	9.833,43	43.160	13
26.	Putna	10.842,58	43.690	9
27.	Seletin	13.984,21	56.430	11
28.	Straja	10.289,58	69.450	8
29.	Vicovul de Sus	4.387,29	24.850	8
TOTAL:		229.940,50	875.274	268

La începutul anului 1944, Fondul bisericesc avea un număr 970 de funcționari, dintre care mulți erau de naționalitate germană, cehă, slovacă, polonă ș. a.

Alcătuیت după: D. J. S. A. N., fond *Administrația Fondului bisericesc ortodox român al Bucovinei*, Dosar nr. 13/1945, f. 1-20.

Anexa 4

Statistică privind starea materială a Fondului bisericesc al Bucovinei, după datele prezentate de Isidor Onciul

Anul	Averea Fondului (Florini)	Venituri	Cheltuieli
1783	58.433 florini		
1784	2.223 florini și 18 cr.		
1790	50.977,28 cr.		
1834	2.827.186, 34 ¼ cr.	275.813, 45 ¾ cr.	
1835		223.065, 39 cr.	10.284, 37 ¼ cr.
1841	3.736.806, 34 ¼ cr.		
1857	7.558.138.25 ¾ cr.	459.462, 02 ¼ cr.	180.398.47 ¼ cr.
1858	7.854.017, 58 ¾ cr.	481. 010, 97 ¾ cr.	217.687, 2 ¾ cr.
1859*	8.646.001.15 ½ cr.	522.119, 64 cr.	219.637, 26 cr.
1860	8.496.211, 45 cr.	641.331, 34 cr.	280.281, 54 ½ cr.
1861	8.701.932, 90 cr.	480.872, 96 ½ cr.	284.154, 82 ½ cr.
1862	8.725.586, 66 ¼ cr.	251.567, 91 cr.	289.601, 87 ½ cr.
1863	8.969.659, 58 cr.	484.993, 53 ½ cr.	330.397, 30 ½ cr.
1864	8.996.834, 43 cr.	501.555, 26	376.794, 49 ½ cr.
1864 (nov+dec)	8.998.950, 43 cr.	110.365, 62 ½ cr.	96.631, 24 ½ cr.
1865	10.953.376, 13 ½ cr.	689.593, 42 cr.	555.242, 63 ½ cr.
1866	11.782.062, 96 cr.	844.444, 67 ½ cr.	437.423, 60 cr.
1867	11.781.862, 95	653.902, 29 ½ cr.	410.792, 17 ½ cr.
1868	11.710.613, 30 cr.	590.961, 49 cr.	444.941, 41 ½ cr.
1869	11.714.966, 69 ½ cr.	607.093, 71 cr.	426.051, 7 ½ cr.
1870	12.346.573, 29 ½ cr.	635.948, 35 ½ cr.	502.014, 42 cr.
1871	11.988.137, 20 cr.	711.900, 90 cr.	589.188, 6 cr.
1872	11.976.286, 28 cr.	523.722, 24 cr.	397.324, 22 cr.
1873	11.450.531, 65 cr.	600.135, 35 ½ cr.	595.051, 59 cr.
1874	11.752.218, 79 ½ cr.	608.298, 24 cr.	851.517, 50 ½ cr.
1875	11.702.704, 63 cr.	617.902, 56 cr.	592.238, 93 ½ cr.
1876	11.586.307, 37 cr.	563.768, 36 ½ cr.	692.227, 92 cr.
1877	11.586.308, 37 cr.	592.603, 26 cr.	686.612, 72 cr.
1878	11.466.328, 37cr.	585.765, 64 cr.	850.428, 93 ½ cr.
1879	11.990.937, 09 ½ cr.	671.068, 31 ½ cr.	669.990, 31½ cr.
1980	11.965.155, 82 ½ cr.	698.340, 44 cr.	674.346, 78 cr.
1981	11.882.618, 56 cr.	689.285, 19 cr.	1.103.906, 32 ½ cr. * împrumut
1982	11.718.390, 6 cr.	722.812, 60 cr.	724.812, 60 ½ cr.
1883	11.707.314, 35 cr.	739.826, 96 ½ cr.	634.122, 69 cr.
1884	11.739.739, 21 ½ cr.	761.479,05 cr.	651.532, 52 ½ cr.
1885	13.259.722, 24 cr.	751.789, 99 cr.	624.193 26 ½ cr.
1886	14.908.530, 07 cr.	721.642, 52 cr.	649.628,05 ½ cr.
1887	14.444.256, 28 ½ cr.	717.962 ½ cr.	674.440, 38 ½ cr.

1888	14.231.770, 92 cr.	674.336, 60 ½ cr.	659.910, 89 ½ cr.
1889	14.501.462, 29 cr.	729.790, 95 ½ cr.	654.095,73 cr.
1890	17.581.102 fl.	-	-

Media anuală a veniturilor pădurilor Fondului bisericesc - după datele prezentate de Ion Nistor, pentru următoarele intervale de timp:

1874 – 1878 = 537.000 florini (gulden)

1879 – 1883 = 646.020 florini

1884 – 1888 = 739.560 florini

1889 – 1893 = 1.225.500 coroane

La început, valoarea monetară austriacă era reprezentată în gulden sau florini fl., având ca subdiviziune kreuzer (crăițari sau cruceri). Apoi, din 1892 s-au introdus coroanele „Kronen”. La început, un florin valora 2 coroane.

1894 – 1898 = 1.780.000 coroane

1899 – 1903 = 2.642.290 coroane

1904 – 1908 = 3.877.920 coroane

1909 – 1910 = 5.021.870 coroane

Anexa 5

Mișcarea prețurilor în medie pe m. c. la lemnul de lucru pentru toate ocoalele silvice ale Fondului bisericesc din Bucovina, de la 1898 până la 1910³⁶⁹

În acest interval de timp, prețul materialului lemnos a cunoscut o creștere de la 1,50 coroane, în 1898, la 8,77, respectiv 9,01 coroane, în 1910, pe metru cub.

La 1900, prețul se situa la suma de 3,59 respectiv 3,45 coroane.

Fluctuația prețurilor de vânzare pentru circumscripția I-a (Inspectorat):

1. Ocolul Silvic Ciudeiul

Anul 1898, prețul 3,14 cr.

Anul 1900, prețul 3,35 repectiv 4,08 cr.

Anul 1910, prețul 7,51 cr.

2. Ocolul Silvic Frătăuși

Anul 1898, prețul 2,35 cr.

Anul 1900, prețul 3,80 cr.

Anul 1910, prețul 8,00 cr.

3. Ocolul Silvic Vicovul de Sus

Anul 1898, prețul 2,80 cr.

Anul 1900, prețul 3,85 cr.

Anul 1910, prețul 7,13 cr.

4. Ocolul Silvic Ilișești

Anul 1898, prețul 3,89 cr.

Anul 1910, prețul 7,39 cr.

5. Ocolul Silvic Solca

Anul 1898, prețul 2,53 cr.

Anul 1900, prețul 3,51 cr.

Anul 1910, prețul 7,79 cr.

³⁶⁹ Alcătuit după: D. J. S. A. N., fond *Administrația Fondului bisericesc ortodox român al Bucovinei 1858 – 1948*, vol. I, Planșa 75, Invent. 1/1888.

6. Ocolul Silvic Marginea

Anul 1898, prețul 2,63 cr.

Anul 1900, prețul 3,45 cr.

Anul 1910, prețul 9,97 cr.

7. Ocolul Silvic Codrul Voievodesei

Anul 1898, prețul 2,51 cr.

Anul 1900, prețul 2,81 cr.

Anul 1910, prețul 7,60 cr.

Media prețurilor pentru circumscripția silvică întreagă

Anul 1898, prețul 2,72 cr.

Anul 1900, prețul 3,35 respectiv 3,45 cr.

Anul 1910, prețul 8,39 cr.

Circumscripția silvică II

1. Ocolul Silvic Putna

Anul 1892, prețul 2,63 cr.

Anul 1900, prețul 3,91 respectiv 4,44 cr.

Anul 1910, prețul 10,17 cr.

2. Ocolul Silvic Straja

Anul 1898, prețul 2,19 cr.

Anul 1900, prețul 4,66 cr.

Anul 1910, prețul 10,05 cr.

3. Ocolul Silvic Brodina

Anul 1898, prețul 2,41 cr.

Anul 1900, prețul 3,87 cr.

Anul 1910, prețul 7,71 cr.

Media prețurilor pentru circumscripția silvică întreagă

Anul 1892, prețul 2,47 cr.

Anul 1900, prețul 4,39 cr.

Anul 1906, prețul 5,10 cr.

Anul 1910, prețul 9,64 cr.

Circumscripția silvică III

1. Ocolul Silvic Gura Humorului

Anul 1898, prețul 2,54 cr.

Anul 1900, prețul 2,94 cr.

Anul 1910, prețul 9,25 cr.

2. Ocolul Silvic Frasin

Anul 1898, prețul 3,00 cr.

Anul 1900, prețul 2,92 cr.

Anul 1910, prețul 11,73 cr.

3. Ocolul Silvic Stulpicani și Ostra

Anul 1898, prețul 0,97 cr.

Anul 1900, prețul 3,10 cr.

Anul 1910, prețul 10,34 cr.

Media prețurilor pentru circumscripția silvică întreagă

Anul 1898, prețul 1,34 cr.

Anul 1900, prețul 3,02 cr.

Anul 1910, prețul 10,40 cr.

1. Ocolul silvic Pojorâta

Anul 1898, prețul 2,42 cr = 25.766 m. c.

Anul 1900, prețul 3,28 cr = 36.070 m. c.

Anul 1910, prețul 7,38 cr = 53.239 m. c.

2. Ocolul Silvic Seletin

Anul 1898, prețul 1,91 = 5.239 m. c.

Anul 1900, prețul 2,27 = 9.271 m. c.

Anul 1910, prețul 3,75 = 2.199 m. c.

Circumscripția silvică IV

1. Ocolul Silvic Vama

Anul 1898, prețul 2,78 cr = 37.800 m. c.

Anul 1900, prețul 2,84 cr = 40.786 m. c.

Anul 1910, prețul 7,62 cr = 19.252 m. c.

2. Ocolul Silvic Vatra Moldoviței (de la 1910 primea denumirea de „Rușii Moldoviței”)

Anul 1898, prețul 2,06 cr = 43.125 m. c.

Anul 1900, prețul 3,80 cr = 127.388 m. c.
Anul 1910, prețul 8,10 cr = 18.127 m. c.

Media pentru Circumscripția întreagă

Anul 1898, prețul 2,40 cr.
Anul 1900, prețul 4,21 cr.
Anul 1910, prețul 8,74 cr.

Circumscripția silvică V

1. Ocolul silvic Dorna Candrenilor

Anul 1903, prețul 4,90 cr = 24.420 m. c.
Anul 1910, prețul 3,57 cr = 19.995 m. c.

2. Ocolul Silvic Vatra Dornei

Anul 1898, prețul 2,21 cr = 42.444 m. c.
Anul 1900, prețul 3,46 cr = 72.550 m. c.
Anul 1910, prețul 5,45 cr = 15.831 m. c.

3. Ocolul Silvic Iacobeni

Anul 1898, prețul 1,47 cr = 41.689 m. c.
Anul 1900, prețul 2,03 cr = 25.987 m. c.
Anul 1910, prețul 5,20 cr = 20.300 m. c.

4. Ocolul Silvic Cârlibaba (înființat la 1904)

Anul 1904, prețul 3,45 cr = 6.070 m. c.
Anul 1906, prețul 5,41 cr = 4.804 m. c.
Anul 1910, prețul 7,35 cr = 15.857 m. c.

Media prețurilor pentru circumscripția întreagă

Anul 1898, prețul 1,84 cr.
Anul 1900, prețul 3,08 cr.
Anul 1910, prețul 5,23 cr.

Anexa 6

Bunuri patrimoniale ale Fondului ocupate în timpul invaziei bolșevice din 28 iunie 1940

Nr. crt.	Ocoale silvice ocupate de U. R. S. S.	1) teren forestier ocupat în urma invaziei de la 1940, ha	Valoarea în lei	2) teren neforestier ocupat la 1940, valoare lei	3) păduri lei
1.	Ciudeiu	3.536,85	3.404.290	1.723.295	46.438.978
2.	Codrul Cozminului	2.853,28	4.118.815	1.725.313	23.314.763
3.	Cuciurul Mare	3.294,42	3.062.200	2.528.333	29.106.808
4.	Frătăuții Noi	4.634,80	2.769.672	622.191	38.421.859
5.	Jucica	2.950,70	4.575.800	1.598.676	25.056.450
6.	Revna	2.904,96	2.394.967	7.461.087	20.148.108
7.	Vicovul de Sus	4.612,49	3.250.263	1.184.601	44.214.960
8.	Brodina	1.612,71	850.000	140.000	14.564.685
9.	Seletin	12.286,29	6.993.000	846.558	81.035.561
10.	Straja	4.024,26	2.816.800	350.000	44.594.155
TOTAL =		42.810,76	34.035.807	18.180.054	367.194.667
		4) clădirile de administrație	lei	5) clădiri de comercializare	lei
1.	Ciudeiu	9 corpuri	1.383.084	-	-
2.	Codrul Cosminului	12	1.520.558	3 corpuri	453.300
3.	Cuciurul Mare	10	1.136.864	1	229.380
4.	Jucica	12	1.483.496	3	28.550.020
5.	Revna	10	1.647.593	3	2.275.561
6.	Seletin	12	2.691.335	1	85.400
7.	Vicovul de Sus	12	1.448.292	1	114.700
8.	Frătăuții Noi	13	5.179.414	-	-
TOTAL =		90	14.680.636	12	31.708.361
		6) instalații telefonice (m)	lei	7) instalații hidraulice	lei
1.	Brodina	11.050	25.000	-	-
2.	Seletin	30.325	108.000	-	8080500
3.	Jucica	-	-	-	200.000
TOTAL =		41.375	133.000	-	1.008.500
	8) pescăriile de la	-	4.327.700	-	-

	Cozmeni cu toate instalațiile și accesoriile				
		9) drumuri și poduri (m)	lei		
1.	Ciudeiu	404.000	789.000		
2.	Codrul Cozminului	65.333	431.700		
3.	Cuciurul Mare	151.000	1.056.500		
4.	Frătăuții Noi	41.600	1.743.500		
5.	Jucica	30.300	591.000		
6.	Revna	535.62 și 1 pod	1.208.550		
7.	Seletin	76.867 și 4 poduri	1.236.250		
8.	Vicovul de Sus	472.60 și 4 poduri	1.980.950		
TOTAL =		869.922 și 9 poduri	9.037.450		
TOTAL GENERAL = 480.306.175 lei pierderi ale Fondului					

Valoarea patrimoniului Fondului după inventarul de la 14 iulie 1941 era de 2.574.347.512 lei – 480.306.176 lei = 2.094.041.337 lei. Alcătuit după D. J. S. A. N., fond *Administrația Fondului bisericesc ortodox-român al Bucovinei*, Dosar, nr. 11/1943, f. 1.

Pentru intervalul 1945-1948 valoarea patrimoniului Fondului era estimată în felul următor :

- la 31 martie 1945 era de 150.440.390.000 lei, din care 138.600.501.908 lei era valoarea pădurilor;
- la 31 martie 1946 = 151.100.000.000 lei, din care 138.600.501.908 lei era valoarea pădurilor;
- la 31 martie 1947 = 151.281.000.000 lei, din care 138.600.501.908 lei era valoarea pădurilor;
- la 31 martie 1948 = 12.625.187.822 lei stabilizați, din care 11.614.352.092 lei valoarea pădurile (vezi anexa 10).

(Extras după D. J. S. A. N., fond *Administrația Fondului...*, Dosar nr. 74/1945, f. 1-6)

Registru – Inventar patrimonial incomplet din 31 martie 1946 -

1. Argel	=	13.399,97 ha
2. Breaza	=	5.464,08
3. Brodina	=	7.878,39
4. Cârlibaba	=	7.471,05
5. Codrul Voievodesei	=	3.610,94
6. Dorna Candreni	=	9.666,35
7. Falcău	=	10.945,38
8. Frasin	=	8.792,54
9. M. Humorului	=	5.225,83
10. G. Humorului	=	6.729,42
11. Iacobeni	=	9.088,30
12. Ilișești	=	4.100,75
13. Marginea	=	9.935, 46
14. Moldovița	=	11.908,81
15. Pătrăuți	=	3.765,58
16. Pojorâta	=	11.106,66
17. Putna	=	11.216,25
18. Solca	=	6.254,14
19. Straja	=	2.904,60
20. Stulpicani	=	10.123,92 (8.537,85)
21. Vama	=	11.384, 43
22. Vatra Dornei	=	7.928,32
23. Școala de b. Rădăuți 10 clădiri)	=	17.344, 03 (6.764,74 la cele
24. Cff. Falcău	=	3.518,25 (2.646,69 clădiri)
25. Cff. Frasin	=	?
26. Cff. Moldovița	=	?
27. Cff. Putna	=	?
28. Băile Vatra Dornei	=	?
29. Minele Iacobeni	=	?
30. Fabrica Falcău	=	?
31. Fabrica Frasin	=	?

(Extras după *Ibidem*, f. 7-300)

Anexa 7

Patrimoniul Fondului bisericesc rămas la U. R. S. S. după pierderea părții de nord a Bucovinei în urma semnării armistițiului de la 12 septembrie 1944

Nr. crt.	Ocoale silvice	Pădure ha	Venituri pe anul 1944/45 rămase la ruși	Posibilitatea exploatărilor pe 1944/45 m. c.			
				stejar	fag	nuele	rășinoase
1.	Jucica	2.856,07		-	800	100	50
2.	Revna	2.557,54		-	700	200	60
3.	Cuciurul Mare	3.019,07		2.400	1000	200	-
4.	Codrul Cozminului	2.710,41		4.970	500	100	-
5.	Ciudei	3.362,38		-	2.000	100	1.600
6.	Frătăuți	4.507,66		-	3.000	50	4.500
7.	Seletin	14.199,66		-	-	-	59.000
TOTAL =		33.212.79	109.198.000	7.370	8.000	750	65.210
8.	Cozmeni ocolul silvic-agricol-piscicol	19 heleteie	27.490.000				
9.	Palatul cultural din Cernăuți și alte clădiri	102 clădiri	1.100.000				
TOTAL =		42.810.76	137.788.000 lei				

Până la 23 august 1944 Fondul deținea în total aproximativ 231.531 ha de pădure.

Alcătuît după D. J. S. A. N., fond *Administrația Fondului bisericesc ortodox român al Bucovinei*, Dosar nr. 49/1944, f. 188, 189, 190, 192, 195.

Anexa 8

Inventarul Patrimoniului Fondului bisericesc centralizat și încheiat la 31 martie 1945 după datele furnizate lacunar de serviciile externe

*Alcătuit după: D. J. S. A. N., fond Administrația Fondului bisericesc...,
Dosar nr. 50/1945, f. 3-4*

Nr. crt.	Ocol silvic – unități –	Teren forestier total ha	Total teren ha	Poieni și goluri ha	Rășin. ha	Rășin. + fag ha	Val. lei
1.	Argel	13.121,94	13.339,97				
2.	Breaza	5.464,08	5.464,08				
3.	Brodina	7.878,39	7.878,39				
4.	Cârlibaba	7.186,56	7.471,05				
5.	Codrul Voievo-desei	3.610,94	3.610,94				
6.	Dorna Candreni-lor	9.666,35	9.666,35				
7.	Falcău	10.758,67	10.945,38				
8.	Frasin	-	8.792,54				
9.	Gura Humoru-lui	5.168,72	5.225,83				
10.	M-rea Humoru-lui	6.636,43	6.729,42				
11.	Iacobeni	8.976,65	9.088,30				
12.	Ilișești	3.967,99	4.100,75				
13.	Marginea	9.649,75	9.935,46				
14.	Modovița	11.842,00	11.908,81				
15.	Pătrăuți	3.734,61	3.765,58				
16.	Pojorâta	-	11.106,66				
17.	Putna	10.950,85	11.216,34				
18.	Solca	-	6.254,14				
19.	Straja	2.871,92	2.974,60				
20.	Stulpicani	10.047,60 8.473,30	10.123,92 8.537,85				
21.	Vama	-	11.348,43				
22.	Vatra Dornei	7.797,35	7.928,32				
TOTAL =		137.756,50	177.279,19	2.381,46	59.012,00	110.434,38	138.400522.000
		10.047,60	10.123,92				

TOTAL GENERAL =		147.804,10	187.403,11				
23.	Fabrica de cherestea Moldovița	Jud. Câmpulung	lipsă				
24.	Fabrica de cherestea Frasin	Jud. Câmpulung	lipsă				
25.	Fabrica de cherestea Falcău	Jud. Rădăuți	lipsă				
26.	Fabrica de cherestea Putna	Jud. Rădăuți	nu este dat cazul				
27.	Fabrica de cherestea Gura Humorului	Jud. Câmpulung	lipsă				
28.	Conducerea c. f. f. Moldovița	Jud. Câmpulung	nu este dat cazul				
29.	Conducerea c. f. f. Frasin	Jud. Câmpulung	nu este dat cazul				
30.	Conducerea c. f. f. Falcău	Jud. Câmpulung	lipsă				
31.	Conducerea c. f. f. Putna	Jud. Rădăuți	lipsă				
32.	Minele Iacobenii	Jud. Câmpulung	lipsă				
33.	Băile Vatra-Dornei	Jud. Câmpulung	lipsă				
34.	Școala de brigadieri silvici Rădăuți		lipsă				

Anexa 9

Patrimoniul Fondului bisericesc din Bucovina în urma inventarului din 1949/50 întocmit de Comisia de lichidare

Nr. crt.	Ocoale silvice	Teren forestier ha	Teren agricol ha	Total ha	Case silvice	Nr. cantoane
1.	Argel	13.033,43	378,47	13.411,90	15	7
2.	Breaza	4.037,67	129,24	4.166,91	8	
3.	Coșna*	1.708,93	42,53	1.751,46	3	
4.	Câmpulung*	3.490,67	231,77	3.722,44	3	
5.	Cârlibaba	640,48 – Seletin 7.471,05	33,74	8.145,27	5	
6.	Dorna Candreni	6.124,57	16,59	6.171,16	11	
7.	Dornișoara*	4.913	42,99	4.955,99	4	
8.	Frasin	8.649,52	265,17	8.914,69	13	
9.	Iacobenii	8.912,69	247,16	9.159,85	10	
10.	Gura Humorului	6.729,42	106,84	6.836,26	10	
11.	Moldovița	11.842,76	284,02	12.126,78	9	8
12.	Neagra Șarului*	511,20	15,45	526,61	1	
13.	Ostra	10.123,92	290,58	10.414,50	8	8
14.	Pojorâta	9.031,60	295,74	9.327,34	14	10
15.	Stulpicani	8.537,85	218,29	8.756,16	11	6
16.	Vatra Dornei	5.000,04	268,63	5.268,67	9	
17.	Vama	11.348,43	98,68 159,10- carieră	11.606,21	9	8
18.	Mănăstirea Humor	5.225,83	45,58	5.271,41	9	7
19.	Brodina	7.666,57	321,82	7.988,39	11	6
20.	Codrul Voievodesei	3.573,88	199,56	3.773,44	10	-
21.	Falcău	10.842,72	375,31	11.218,03	15	-
22.	Marginea	9.834,48	366,27	10.200,75	8	-
23.	Putna	10.847,64	382,67	11.230,31	10	5
24.	Straja	3.093,88	48,88	3.142,76	9	-
25.	Solca	6.130,44	232,98	6.363,42	16	
26.	Ilișești	3.967,80	173,82	4.141,62	8	
27.	Pătrăuți	3.765,60	140,46	3.906,06	8	6
TOTAL =		187.056,07	5.412,34	192.468,41	247	

* Ocoale silvice înființate prin rearondarea ocoalelor silvice ale Fondului în urma dispozițiilor date de Ministerul Silviculturii la 11 ianuarie 1949:

= 18 ocoale în județul Câmpulung din care 4 sunt înființate de statul comunist prin rearondare;

= 7 ocoale în județul Rădăuți;

= 2 ocoale în județul Suceava.

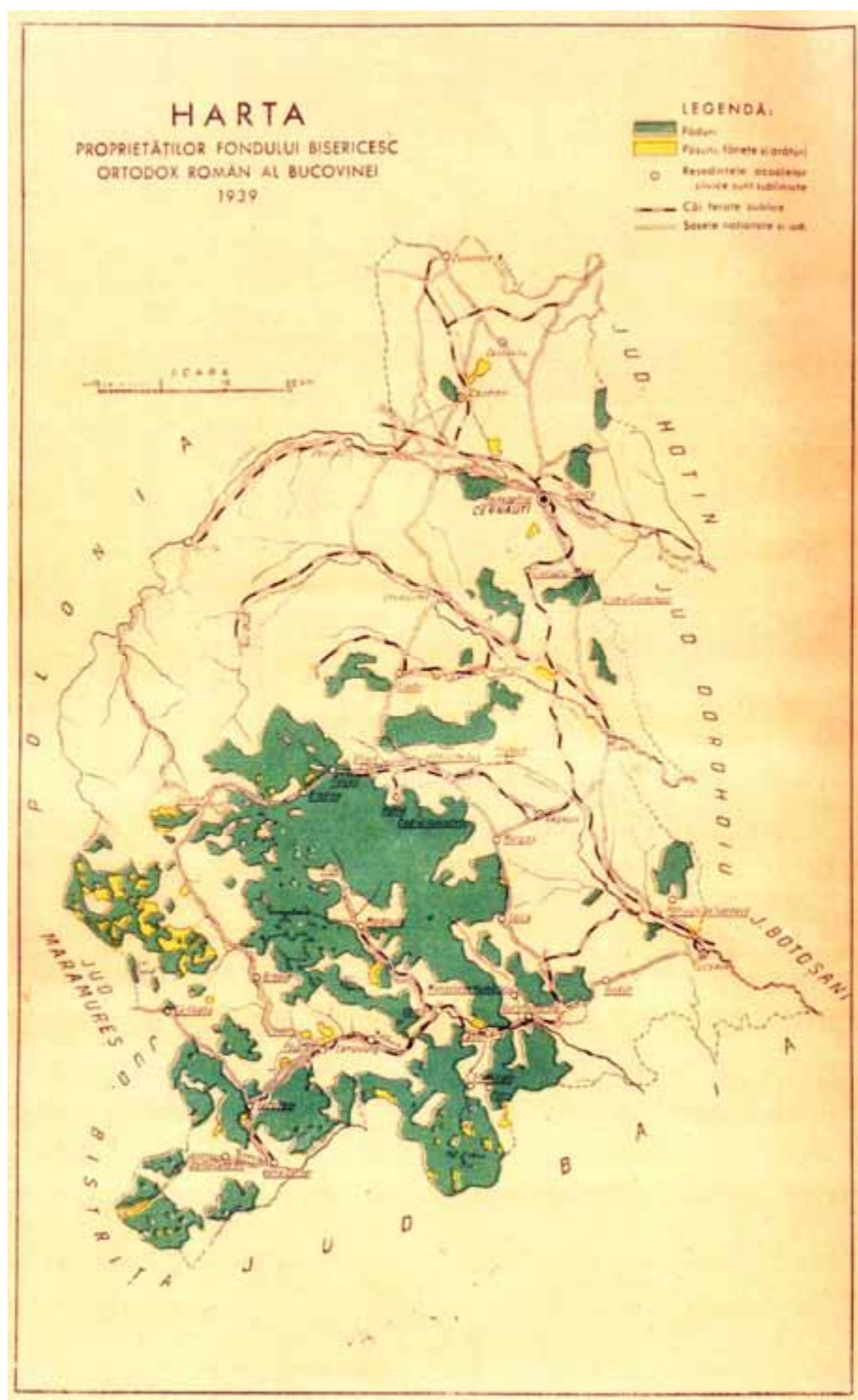
Alcătuit după: D. J. S. A. N., fond *Administrația Fondului bisericesc...*, Dosar nr. 1/1950 f. 1-180.

Anexa 10
INVENTAR PATRIMONIAL
la 31 martie 1948

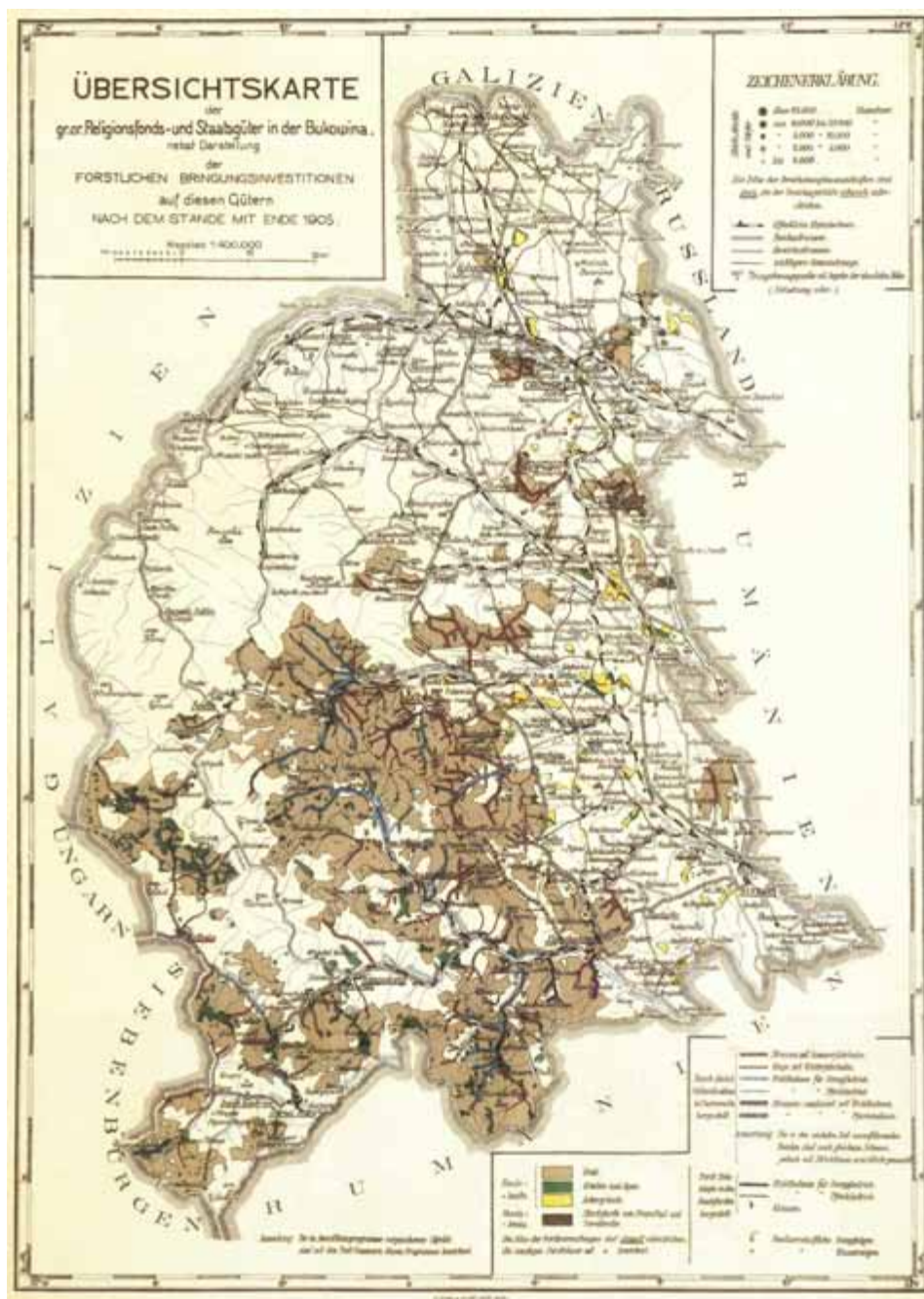
Nr. crt.	Localitatea	P1 Proprietăți agricole	P 2 Proprietăți păduroase	P4 Mine și cariere	P 5 proprietăți clădite pe terenuri virane	P 6 Clădiri construite și terenuri cultivate	P 6 a C.F.R. (drumuri și poduri)	P9 Drepturi corporale și necorpo- rale	P 10 Inventar viu și mort	Total general
1	Argel	444.598	188.830.636		6.082.271		69.362.883	922.680	147.678	265.790.771
2	Breaza	599.029	88.074.000		88.577		50.388		134.077	88.946.011
3	Brodina		955.144.412		218.088				115.282	955.477.782
4	Cârlibaba	175.456	271.033.056		310.817		7.187.258		39.770	278.746.397
5	Codrul Voievodesei	166.249	207.811.693		2.727.065		3.032.785	144.777	198.757	214.081.206
6	Dorna Candrenilor	3.152.998	303.109.435	46.349	176.500	1.140.679	168.599		10.120	307.804.759
7	Falcău		614.349.975		599.742		1.258.200	41.940	147.925	616.397.782
8	Frasin	843.455	352.091.215		572.062		31.035.690	83.890	15.485	384.641.697
9	Gura Humorului	25.633.099	356.926.176	19.292.400	11.049.319		14.821.596		226.398	427.945.188
10	Iacobenii	423.426	169.253.032		572.062		1.551.789	419.400	184.311	172.404.041
11	Ilișești	669.950	125.679.502		2.270.652		4.548.339		46.867	133.015.289
12	Marginea	451.037	329.893.431		1.044.944		2.156.270	752.823	93.250	334.391.755
13	Moldovița	713.504	194.390.252		6.882.941		92.693.788	257.563	89.823	294.910.871
14	Pătrăuți	2.747.909	388.364.400		6.215.508		5.200.560	41.944	12.183	402.582.500
15	Pojorâta	1.028.069	210.370.632	671.000	907.542		1.230.520		53.943	214.301.726
16	Putna	578.164	518.079.452		376.621			10.066	5.134	518.471.273
17	Solca	385.848	392.080.284		5.452.200	2.403.162		8.388	60.825	400.583.023
18	Straja	24.896.003	430.804.325		6.257.295		27.543.296	41.940	2.765.700	467.698.364
19	Stulpicani	770.547	2.019.593.820	335.520	15.312.294		5.444.651	23.557	569.409	2.066.172.454

20	Vama	6.107.471	3.254.481.997	209.700	633.198		40.649.248		119.482	3.296.913.171
21	Vatra Dornei	3.571.292	243.990.130		9.349.908		25.227.012	139.528	122.822	284.787.351
22	Școala Br. Rădăuți				6.499.141				33.768	12.243.729
23	CFF Falcău	8.891			347.266	152.632	8.513.682		216.945	9.229.759
24	CFF Frasin				520.056	259.003	86.325.857		742.997	87.866.894
25	CFF Moldovița				1.326.616		121.860.864		4.229.577	127.617.057
26	CFF Putna					839.000	14.762.880		3.568.470	19.170.150
27	Băile Vatra-Dornei				24.325.619	54.060.660	22.369.118		5.749.889	106.504.486
28	Minele Iacobeni	4.319.820			4.416.282	21.869.322	10.649.097		760.568	42.009.089
29	Fabrica Falcău				92.268	582.966			1.819.438	2.494.652
30	Fabrica Frasin				6.332.940	6.752.300			1.794.403	14.879.683
31	Fabrica Gura Humorului				43.325.798				16.179.61 1	59.504.809
32	Fabrica Moldovița								62.853	62.8583
33	Fabrica Putna				1.711.152	9.071.622			297.655	11.079.829
34	Fabrica Sucevița	12.599				3.873.998			433.630	4.320.227
35	Centr. Câmpulung								1.346.294	1.346.204
36	Reprezentanța din București								795.304	795.304
TOTAL =		77.699.314	11.614.352.092	20.555.009	103.182.724	101.009.303	597.455.078	2.766.482	43.187.822	12.625.187.822

Extras din: D. J. S. A. N., fond *Administrația Fondului bisericesc ortodox român al Bucovinei* (1943-1950), Dosar nr. 40/1947, f. 15.

HARTA proprietăților Fondului bisericesc ortodox român al Bucovinei 1939, după Mitropolia Bucovinei, *Averile bisericești din Bucovina*, op. cit.

Harta proprietăților Fondului bisericesc gr. or. și a bunurilor statului la 1905, Arhivele statului austriac din Viena (Österreichisches Staatsarchiv).

R. P. R.
ARHIEPISCOPIA SUCEVEI
Suceava

Nr. 9234/949

1. anex.

Suceava, în 31 Octombrie 1949

Către

Onor.Comisia de lichidare a Fondului Bis.

în Câmpulung-Mold.

*Min. Fin.
Legea de lich.
a Fond. Bis.
R. 263-2-XI 1949*

Domnule Președinte,

*19 Oct 1950
Nu cede în statul
Comisia de lichidare
a Fond. Bis.
P. Legea de lichidare
a Fond. Bis.
Comisia de lichidare*

În numele Arhiepiscopiei ort.rom. a Sucevei, Ne
avem onorul să vă prezenta următoarea cerere :
Arhiepiscopia Noastră în calitate de proprietară a
Fondului Bisericesc, apreciind importanța noului ritm de
viață a Republicii Populare Române, fără cea mai mică opozi-
ție a predat Statului la dispoziția poporului muncitor al
Țării, întreaga avere a numitului Fond Bisericesc, care se
cifrează la peste 12.000.000,000 Lei stabilizați (douăsprezece
miliarde) fără a i se fi rezervat Arhiepiscopiei, pentru
necesitățile sale interne, nici măcar un hectar de pădure.

Cum Arhiepiscopia Noastră, - un important factor de
consolidare a Republicii Populare Române - a ajuns a se
aproviziona cu lemne de foc pe cartelă și cum aceasta Arhie-
piscopie nu are posibilitatea de a aproviziona cu lemne de
foc nici reședința Arhiepiscopului nici birourile Arhiepisco-
piei și nici Sf. Mănăstiri Bucovinene, care sunt cele mai de
valoare monumente istorice a R.P.R., ca : Putna lui Stefan
cel Mare, Sucevița, Dragomirna, Voronețul etc. a căror drep-
turi la lemne de foc sunt prevăzute în Regulamentul biseri-
cesc pentru Bucovina încă din anul 1786, care la art. 20
dispune, că Mănăstirile au dreptul să primească câte 162
stânjeni lemn de foc din pădurile Fondului Bisericesc orto-
dox din Bucovina. (Acest Regulament este publicat în "Normel
Eparhiei Ort.Rom. din Bucovina" de M.M. Calinescu, vol. I pag.
- în limba germană).

Având în vedere cele de mai sus cu onoare vă rugăm
să binevoiți a interveni pe lângă Onor.Guvern, ca să cedeze
la dispoziția Arhiepiscopiei Suceava 1.000 Ha pădure dela
Ocolul silvic Pătrăuți jud.Suceava.

./.

Cererea Ne-o sprijinim pe adevărul pe care stăm, ca și pe hotărârea Adunării Eparhiale din 19 Mai 1949, după cum arată Procesul - Verbal, al cărei copii o anexăm referitor la obiectul cererii Noastre.

Primiți VA rugăm Domnule Președinte, mulțumirile Noastre anticipate precum și asigurarea distinsei Noastre considerațiuni.
Cu arhieresci binecuvântări.

ARHIEPISCOP,

Sebastian

CONSILIER
Kucsa

Extras din: D. J. S. A. N., fond *Administrația Fondului...*, Dosar nr. 12/1945, f. 19, 19v.

E X T R A S

din procesul verbal al Adunării Eparhiale, ținută la 19 Mai 1949
hotărârea referitoare la despăgubirea Arhiepiscopiei Suceava de
către Stat pentru predarea fostului Fond Bisericesc :

.....

" Dl. Ing. Tibu Gavril propune a se interveni la locul
în drept, pentru ca în Legea de desființare a Fondului Bisericesc
să se prevadă pentru Arhiepiscopia Sucevei, fosta proprietară a
averilor Fondului Bisericesc, o despăgubire anuală de 30,000.000
Lei, sau odată pentru totdeauna 1.000 (una mie) Ha pădure dela
Pătrăuți-Suceava, la dispoziția Arhiepiscopiei, pentru aprovizi-
narea cu lemne de foc a reședinței, a birourilor, a Mănăstirilor
voevodale și ale funcționarilor dela Centrul nostru eparhial.

Adunarea Eparhială cu unanimitate aprobă pro-
punerea și roagă pe Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop
Sebastian să facă demersurile cuvenite.

Urmează alte hotărâri.

D.C.M.S.

P r e ș e d i n t e

Arhiepiscop

L.S. ss. + Sebastian

Secretar general

ss. Fr. Casian Bucescu

Secretarii :

ss. Gh. Căndescu

Bărbați de încredere :

ss. Iordache Obadă

ss. Stefan Căldărus

Pentru conformitate cu originalul,

[Handwritten signature]

Tipografia „Sfântul Ioan cel Nou” Suceava

ISBN 973-666-165-2